

IOM STARPTAUTISKĀ MIGRĀCIJAS ORGANIZĀCIJA

Cilvēku tirdzniecības novēršana

Metodiskais materiāls darbam ar jauniešiem

Rīga
2005

Rokasgrāmatas autori:

Elīna Celmiņa – LM Eiropas un juridisko lietu departamenta Dzimumu līdztiesības nodaļas vadītājas vietniece
Jolanta Krasovska – Metodikas maģistrs; Rīgas Klasiskās ģimnāzijas skolotāja

Kaspars Zālītis – NVO „Eiropas Jaunatnes cilvēktiesību sadarbības tīkls” prezidents,
grāmatas sadaļas „Cilvēku tirdzniecības tēmas iekļaušana ārpuskolas aktivitātēs jauniešiem” autors

Recenzenti:

Sandra Zalcmāne – Konsultatīvā servisa vadītāja NVO Resursu centrā sievietēm „Marta”
Vineta Polatside – Starptautiskās Migrācijas organizācijas Rīgas biroja projektu vadītāja

Dizains

«Misters Lemons»

Kontaktinformācija:

Starptautiskā Migrācijas organizācija
Pils iela 21, Rīga, LV-1167, Latvija
Tālr. + 371 7503627
Fakss: +371 7503603

Grāmatu finansē Zviedrijas Starptautiskā attīstības aģentūra (SIDA).

ISBN 9984-9800-2-2

Saturs

PRIEKŠVārds	5
IEVADS	6
STARPTAUTISKĀ MIGRĀCIJAS ORGANIZĀCIJA un tās loma cilvēku tirdzniecības novēršanā.	7
1. TĒMA Ko jauniešiem vajadzētu zināt par cilvēku tirdzniecības fenomenu?	11
1. Cilvēku tirdzniecības jēdziens.	14
2. Cilvēku tirdzniecības mērķis.	18
3. Problēmas apjoms.	19
3.1. Cilvēku tirdzniecība pasaules mērogā.	
3.2. Cilvēku tirdzniecības problēmas izcelsme un situācija Latvijā.	
Praktiskie uzdevumi.	22
2. TĒMA Kāpēc jaunieši kļūst par cilvēku tirdzniecības upuriem?	25
1. Cēloņi un veicinošie faktori.	28
2. Problēmas, kas jauniešus pakļauj cilvēku tirdzniecības riskam.	29
Praktiskie uzdevumi.	31
3. TĒMA Kā jaunieši kļūst par cilvēku tirdzniecības upuriem?	37
1. Vervēšanas metodes un veidi.	40
2. Vervētāju iedalījums.	41
3. Iemācītā bezpalīdzība.	44
Praktiskie uzdevumi.	45
4. TĒMA Dzimums, seksuālā izmantošana, prostitūcija	47
1. Cilvēku tirdzniecība no dzimuma aspekta.	50
2. Prostitūcijas jēdziens un attieksme pret prostitūciju.	51
Praktiskie uzdevumi.	56
5. TĒMA Mākslas filmas «MŪŽĪGI LILJA» izmantošana preventīvajā darbā	61
1. Īss filmas saturs.	64
2. Apsvērumi par filmas ietekmi uz skolēniem.	64
3. Norādījumi filmas demonstrēšanai.	65
Praktiskie uzdevumi.	66

6. TĒMA Kas jauniešiem jāzina par darbu ārzemēs?	69
1. Legāls un nelegāls darbs ārzemēs: priekšrocības un trūkumi.	72
2. Legāla un nelegāla darba piedāvājumi.	72
3. Specifiski darba piedāvājumi meitenēm.	73
4. Darbs Eiropas Savienībā.	74
Praktiskie uzdevumi.	76
7. TĒMA Kāda palīdzība un kur ir pieejama jauniešiem?	81
1. Iespējamās sekas un nepieciešamā palīdzība.	84
2. Drošības pasākumi pirms došanās uz ārzemēm.	86
3. Rīcība, atrodoties ārzemēs, un palīdzība riska situācijās.	87
Praktiskie uzdevumi.	89
PIELIKUMI	91
1. Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību Protokols par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to.	93
2. Organizācijas, kas sniedz konsultācijas un palīdzību.	100
• Organizācijas Latvijā.	
• Organizācijas pasaulē.	
• Latvijas vēstniecības ārvalstīs.	
Pielikumi praktiskajiem uzdevumiem	
3. pielikums. Dažādi sludinājumi.	107
4. pielikums. Fragmenti no cilvēku tirdzniecības definīcijas.	108
5. pielikums. Verdzības attīstība dažādos pasaules reģionos.	109
6. pielikums. Tabula – verdzības un cilvēku tirdzniecības salīdzinājums.	112
7. pielikums. Dažādas situācijas.	113
8. pielikums. Datu tabulas par cilvēku tirdzniecību.	116
9. pielikums. Ilustrācijas.	118
10a. pielikums. Darba līgums	120
10b. pielikums. Darba līgums	124
10c. pielikums. Darba līgums	126
11. pielikums. Patiesība vai mīts?	127
12. pielikums. Darba sludinājumi	128
13. pielikums. Attēli	129
14. pielikums. Nepabeigtie teikumi.	130
15. pielikums. Latvijas iedzīvotāju aptaujas rezultāti.	131
SKAIDROJUMI	132
Cilvēku tirdzniecības tēmas iekļaušana ārpuskolas aktivitātēs jauniešiem.	135
IZMANTOTĀ LITERATŪRA	141

Priekšvārds

Cilvēku tirdzniecība ir kļuvusi par globālu un labi organizētu biznesu, kas cilvēku tirgotājiem ienes milzīgu peļņu. Diemžēl bieži vien tieši jaunieši ir pakļauti riskam tikt iesaistītiem cilvēku tirdzniecībā. Apmānīti ar kārdinošiem solījumiem par „vieglu un ienesīgu” darbu ārzemēs, jaunieši var viegli iekļūt cilvēku tirgotāju izliktajās lamatās. Arvien biežāk ir dzirdami jauniešu stāsti, ka, iemaksājuši lielas naudas summas starpniekiem, viņi nekad tā arī nav strādājuši solītajā darba vietā, bet, nokļūstot ārzemēs, viņiem tika atņemtas mantas un pasas un viņi tika piespiesti strādāt neciešamos darba apstākļos. Starptautiskās Migrācijas organizācijas (IOM) pieredze liecina, ka vairumā gadījumu vienkāršs informācijas trūkums, neziņa par cilvēku tirdzniecību, naivums un akla uzticēšanās ir par pamatu tam, ka jaunieši nonāk cilvēku tirgotāju rokās.

Palielinoties to jauniešu skaitam, kuri kļuvuši par cilvēku tirgotāju mērķi, IOM, ņemot vērā tās plašo pieredzi cilvēku tirdzniecības apkarošanā, ir uzsākusi informatīvu kampaņu Baltijas valstu jauniešiem. Šīs kampaņas ietvaros IOM ir izstrādājusi skolotāju rokasgrāmatu, kas palīdzēs skolotājiem izglīt skolēnus par cilvēku tirdzniecības draudiem un palīdzēs skolēniem pieņemt drošus un uz pārbaudītas informācijas balstītus lēmumus par darbu ārzemēs.

Šī rokasgrāmata sniedz plašu informāciju par galvenajiem cilvēku tirdzniecības jautājumiem, iepazīstina ar jaunām koncepcijām un statistikas datiem, analizē cilvēku tirgotāju izmantotās krāpšanas metodes un piedāvā problēmas novēršanas mehānismus. Rokasgrāmata sniedz jauniešiem arī praktiskus padomus, kas būtu jāņem vērā, dodoties uz ārzemēm. Rokasgrāmatas praktisko uzdevumu mērķis ir veicināt jauniešu spējas atpazīt un izvairīties no cilvēku tirgotāju izmantotās krāpšanas metodēm, kā arī informēt par iespējam krīzes situācijās griezties pēc palīdzības. Rokasgrāmata analizē cilvēku tirdzniecības problēmu, izmantojot vairākas atšķirīgas pieejas. Galvenais uzsvars ir likts uz cilvēktiesībām, dzimumu vienlīdzību un jauniešu iedrošināšanu. Šī daudzpusīgā pieeja nodrošina dziļāku problēmas izpratni un, kas ir vissvarīgākais, ņem vērā, ka cilvēku tirdzniecības potenciālie upuri var būt gan meitenes, gan arī zēni.

IOM cer, ka informācija, kas ietverta šajā rokasgrāmatā, palīdzēs pasargāt jauniešus, izglītus viņus par cilvēku tirdzniecības jautājumiem un iedrošinās viņus kārtīgi apdomāt kārdinošos cilvēku tirgotāju piedāvājumus. Rokasgrāmatas mērķis nav nobiedēt un atrunāt jauniešus no došanās uz ārvalstīm. Galvenais darbs, protams, tiks veikts skolās, bet mēs ceram, ka mācību process par cilvēku tirdzniecības draudiem būs ne tikai informatīvs, bet arī interesants un izklaidējošs gan skolotājiem, gan arī skolēniem.

Thomas Lothar Weiss

Reģionālais pārstāvis

Starptautiskā Migrācijas organizācija

Baltijas un Ziemeļvalstu reģionālais birojs

Ievads

Latvijā dzīvo 357 tūkstoši jauniešu vecumā no 15 līdz 25 gadiem. Gandrīz visi no viņiem ar masu mediju starpniecību ir guvuši priekšstatu par dzīvi citās valstīs. Modes tendences mūzikā, uzvedībā un arī dzīves stilā pārsvarā diktē attīstītās valstis. Gandrīz ikviens no šiem tūkstošiem ir sapņojis par iespēju pabūt ārzemēs. Daļai no viņiem netrūkst apņēmības, drosmes, un viņi ir gatavi riskēt piedzīvojumu vārdā. Parasti tas notiek diezgan bezrūpīgi, reizēm apzināti tiecoties prom no nabadzības, vardarbības, bezcerības vai citām problēmām, bet nepavisam iepriekš nemēģinot sevi iztēloties nepatīkamās situācijās jaunajā vietā. Vairumā gadījumos jaunieši atgriežas, guvuši jaunu pieredzi, iemācījušies valodu, iepazīnuši kultūru, taču ir arī gadījumi, kad par pieredzēto tā īsti nevienam stāstīt negribas.

Situāciju, kad cilvēks pamet savas mājas un līdzšinējo dzīvi, lai citā vietā sāktu visu no gala, sauc par migrāciju. Arī Latvijas jaunieši nav izņēmums, un viņi piedalās šajā migrācijas procesā. Tomēr jāapzinās, ka blakus legālas migrācijas iespējām, jauniešiem pastāv risks kļūt par cilvēku tirdzniecības upuriem.

Autoru kolektīvs cer, ka šī grāmata pedagogiem sniegs jaunas zināšanas un izpratni par cilvēku tirdzniecības fenomenu un ka tā būs labs palīgs diskusiju raisīšanā gan par cilvēku tirdzniecību, gan par citām ar to saistītajām tēmām. Jo vairāk informācijas jaunieši būs dzirdējuši par cilvēku tirdzniecību, jo lielāka varbūtība, ka viņi meklēs papildus informāciju par drošības pasākumiem, kurus veikt pirms došanās uz ārzemēm, mācēs atpazīt iespējamus riskus un varbūt arī cilvēku tirdzniecības upurus, kuriem nepieciešama palīdzība. Tas ir veids, kā iespējams novērst gadījumus, kad jaunieši varētu kļūt par cilvēku tirdzniecības upuriem.

Šīs grāmatas mērķis nav atturēt jauniešus no jaunu piedzīvojumu un labākas dzīves meklējumiem ārzemēs, bet gan attīstīt jauniešos kritisku domāšanu un spriestspējas, tādējādi ļaujot jauniešiem pašiem izvērtēt viņiem izteiktos piedāvājumus un apzināties iespējamo risku.

Grāmata veidota kā izziņas materiāls pedagogiem. Par katru grāmatā apskatīto tēmu ir sniegts teorētiskais apraksts, kam seko ierosmes un piemēri praktiskajām nodarbībām. Pedagoģs mūsu izpratnē ir zinošs pasīvais dalībnieks, kurš virza praktisko nodarbību, ļaujot skolēniem diskutēt un «meklēt» tēmu, un tikai pēc tam caur komentāriem vai apkopošanu papildina skolēnu darba rezultātus.

Starptautiskā Migrācijas organizācija un tās loma cilvēku tirdzniecības novēršanā

Vispārēja informācija

Starptautiskā Migrācijas organizācija (IOM) ir galvenā starpvaldību organizācija, kas darbojas migrācijas jomā. Tā tika izveidota 1951. gadā. Šobrīd organizācijai ir 109 dalībvalstis, 24 valstīm un vairākām starptautiskām valstiskām un nevalstiskām organizācijām ir novērotāja statuss, 160 IOM biroji darbojas vairāk nekā 100 pasaules valstīs.

IOM mērķis ir sekmēt humānu un sakārtotu migrāciju, kalpojot valdību un migrantu vajadzībām, sniedzot tiem pakalpojumus un padomus. IOM mandāts ir palīdzēt nodrošināt sakārtotu starptautisko migrantu plūsmu, sekmēt starptautisko sadarbību migrācijas jautājumos, sniegt palīdzību migrācijas problēmu praktisko risinājumu meklēšanā un sekmēt starptautisko solidaritāti, nodrošinot humāno palīdzību tiem cilvēkiem, kuriem tā ir nepieciešama. IOM konstitūcija, kas tika papildināta 1989. gadā, ietver vairākus organizācijas pamatprincipus, ieskaitot izteiktu saikni starp migrāciju un ekonomisko, sociālo un kultūras attīstību, kā arī cieņu pret personu brīvas pārvietošanās principu.

IOM aktivitātes atbilst četriem galvenajiem migrācijas vadības virzieniem:

- migrācija un attīstība;
- migrācijas veicināšana;
- migrācijas regulēšana;
- piespiedu migrācija.

Katrā no šiem virzieniem tiek īstenotas vairākas starpnozaru aktivitātes, kas ietver tehnisko sadarbību un spēju palielināšanu, migrantu tiesību aizsardzību, starptautisko migrācijas tiesību sekmēšanu, informācijas apkopošanu un pētniecību, politiskās debates un ieteikumus, reģionālo un starptautisko sadarbību, sabiedrības informēšanu un izglītošanu, migrācijas veselības jautājumus, dzimumu jautājumus migrācijas procesā, integrācijas un reintegrācijas procesus.

Aktivitātes

IOM darbojas septiņās pakalpojumu sfērās:

- palīdzība migrantiem atgriešanās procesā;
- cilvēku tirdzniecības apkarošana;
- veselība saistībā ar migrāciju;
- pārvietošanās;
- informācijas kampaņas;
- darba migrācija;
- tehniskā sadarbība migrācijas jautājumos.

Cilvēku tirdzniecības novēršana, iespējams, ir plašākā aktivitāšu joma cilvēku tirdzniecības apkarošanā. Darba metodes un paņēmieni šajā jomā ir ļoti dažādi. Tie ietver konsultācijas, dažādu speciālistu apmācības, riska grupu izglītošanu, viņu sociāli ekonomiskā stāvokļa uzlabošanu un citas aktivitātes.

IOM Rīgas biroja darbība cilvēku tirdzniecības apkarošanai

Viena no galvenajām tēmām, kurai IOM visā pasaulē pastiprināti pievērš uzmanību, ir cilvēku tirdzniecība. IOM uzsāka darbu cilvēku tirdzniecības novēršanā Baltijas valstīs 2000. g., IOM darbībā ietilpst:

- informācijas kampaņas;
- konsultatīvu pakalpojumu nodrošināšana;
- kvalitatīvu un kvantitatīvu cilvēku tirdzniecības pētījumu vadīšana;
- drošas un cilvēka cieņu neaizskarošas atgriešanās un kvalitatīvas rehabilitācijas palīdzības nodrošināšana cilvēku tirdzniecības upuriem;
- valdības centienu atbalstīšana tiesību sistēmas un tehniskās jaudas uzlabošanā cīņai pret cilvēku tirdzniecību.

IOM Rīgas biroja realizētie projekti cilvēku tirdzniecībā

Viena no plašākajām IOM aktivitātēm Baltijas valstīs bija sabiedrības informēšanas kampaņa «Sieviešu tirdzniecības novēršana Baltijas valstīs», kas notika Latvijā, Lietuvā un Igaunijā no 2001. līdz 2003. gadam.

Pirms Sabiedrības informēšanas kampaņas uzsākšanas visās Baltijas valstīs tika veikts pētījums – IOM ievadprojekts «Izpēte, informācija un likumdošana par sievietes tirdzniecību Baltijas valstīs». Pētījumā tika ietverta likumdošana attiecībā uz cilvēku tirdzniecību, prostitūcijas/sieviešu tirdzniecības sociālie aspekti un sabiedrības izpratne par šo problēmu.

Tiesību aktu un sociālo aspektu izpētes rezultāti tika publicēti grāmatā «Trafficking in Women and Prostitution in the Baltic States» («Sieviešu tirdzniecība un prostitūcija Baltijas Valstīs»).

Sabiedrības informēšanas kampaņa tika izveidota, balstoties uz iepriekš minētā pētījuma rezultātiem. Pētījumi, kas apskatīja prostitūcijas un sieviešu tirdzniecības sociālos aspektus, ļāva identificēt galvenās riska grupas – 13–30 gadus vecas meitenes un sievietes, īpaši tās, kas nāk no nelabvēlīgām ģimenēm, kurām ir jāpievērš vislielākā uzmanība cilvēku tirdzniecības novēršanas aktivitātēs. Pētījumi noteica arī galvenos iemeslus, kādēļ sievietes kļūst par cilvēku tirdzniecības upuriem. Informācijas trūkums par šo problēmu bija norādīts kā viens no pamatfaktoriem, kas veicina šī fenomena attīstību.

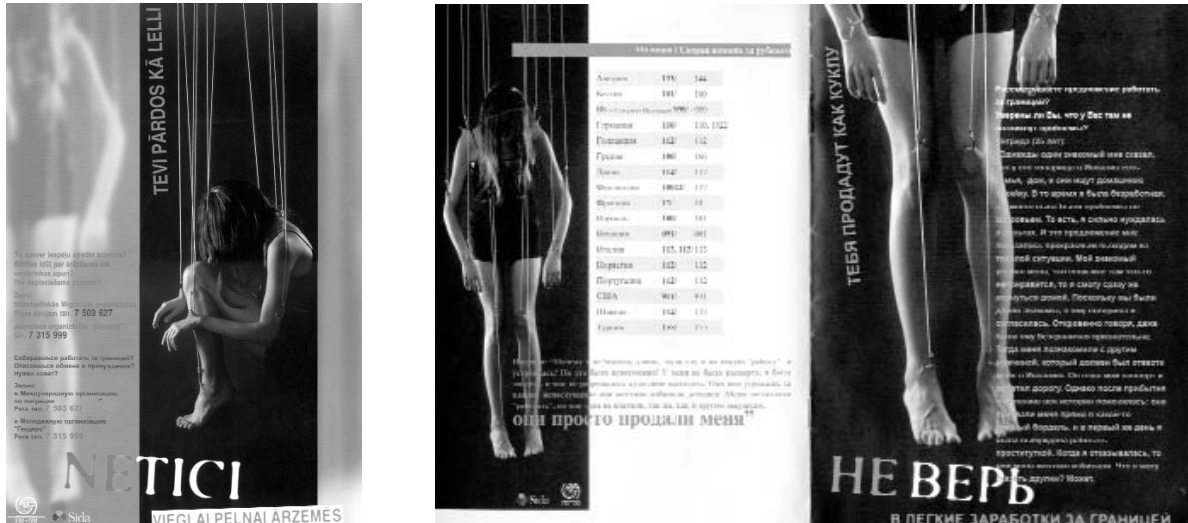
Sabiedrības viedokļa pētījums palīdzēja detalizētāk noteikt, kāda veida informācijas par šo problēmu tieši trūkst un kāda cilvēku pārlicība ir jāmaina. Pirmām kārtām pētījumu rezultātā atklājās, ka sabiedrība kopumā ir vāji informēta par drošiem veidiem, kā meklēt darbu ārzemēs. Tika konstatēts, ka vairumā gadījumu cilvēki, kas dodas strādāt uz ārzemēm, paļaujas uz draugu rekomendācijām, paziņu un radnieku sniegto informāciju. Tajā pašā laikā cilvēku tirdzniecības upuru liecības apliecina, ka cilvēki ļoti bieži nokļūst sarežģītās situācijās, kad viņi pieņem piedāvājumu strādāt ārzemēs tieši no pazīstamiem cilvēkiem.

Cilvēkiem trūkst informācijas arī par gadījumiem, kā palīdzēt tiem, kas ārzemēs ir nonākuši sarežģītā situācijā. No aptauju rezultātiem varēja secināt, ka situācijās, kad kāds radnieks vai draugs ir nokļuvis tirgotāju rokās, ļoti daudzi Baltijas valstu iedzīvotāji nezina, kā rīkoties, kur griezties pēc palīdzības.

Sabiedrības informēšanas kampaņa

Sabiedrības informēšanas kampaņa, kuras mērķis bija novērst sieviešu tirdzniecību Baltijas valstīs, sākās 2001. gada rudenī. Kampaņas mērķis bija palielināt sabiedrības (īpaši iespējamo upuru) un attiecīgo amatpersonu, kā arī Baltijas valstu NVO informētību un interesi par problēmām, kas saistītas ar sieviešu tirdzniecību. Kampaņa tika veidota ar mērķi plaši izplatīt pētījumu rezultātus un īpašu, praktisku informāciju/ padomus iespējamiem cilvēku tirdzniecības upuriem.

Kampaņas ietvaros veiktās aktivitātes Baltijas valstīs: Sociālā reklāma

Sabiedrības informēšanas kampaņas koncepcijas un galvenā tēla izstrāde, kas tika izmantots visās kampaņas reklāmās un drukātajos informatīvajos materiālos.

Atsevišķā izdevumā pieejami arī sabiedrības izpratnes aptaujas rezultāti.

Visi konferences materiāli ir apkopoti un izdoti grāmatā.

Publikācijas:

- Brošūras. Tajās iekļauti mīti un realitāte par sieviešu tirdzniecību, noderīgas kontaktadrese galamērķa valstīs (Baltijas valstu vēstniecības ārzemēs, policijas/ ātrās palīdzības ārzemēs koordinātas);
- Skrejlapas: padomi, ko darīt un nedarīt, kā uzvesties pirms izbraukšanas no valsts un atrodies ārzemēs; noderīgas kontaktadrese (nevalstiskās organizācijas ārzemēs, kas sniedz palīdzību cilvēku tirdzniecības upuriem).

Konsultācijas

Telefoniskas konsultācijas tika nodrošinātas personām, kuras plāno strādāt ārzemēs, cilvēku tirdzniecības upuriem, pazudušo cilvēku radniekiem. Visvairāk zvanu tika saņemts par darba iespējām ārzemēs – klienti vēlējās pārliecināties par dažu konkrētu darba piedāvājumu likumību, kā arī uzzināt plašāk par likumīgām iespējām strādāt ārzemēs. Daudzu zvanītāju mērķis bija iegūt informāciju par pazudušiem cilvēkiem, kā arī informāciju par cilvēku tirdzniecības un krāpšanas gadījumiem.

Izglītība:

- Izglītojošu dokumentālo filmu veidošana par sieviešu tirdzniecību Baltijas valstīs;
- Pret cilvēku tirdzniecību vērstas lekcijas vidusskolās.

Tīkveida darbība:

- Studiju, semināru un tikšanos organizēšana ar mērķi stiprināt savstarpējo sadarbību starp valstiskām un nevalstiskām organizācijām, kas nodarbojas ar šo problēmu risināšanu;
- Apmaiņas braucieni Baltijas amatpersonām, kuras nodarbojas ar cilvēku tirdzniecību saistīto problēmu risināšanu, uz tām valstīm, kas ir Baltijas valstu cilvēku ceļošanas mērķa valstis.

Citas izglītojošas aktivitātes

Lai aktualizētu cilvēku tirdzniecības problēmu jauniešu vidū un pievērstu uzmanību iespējamajam riskam, Starptautiskās Migrācijas organizācijas kampaņas «Tevi pārdos kā lelli – netici vieglai peļņai ārzemēs» un Ziemeļu un Baltijas valstu informatīvās kampaņas «Pret sieviešu tirdzniecību» ietvaros sadarbībā ar Labklājības ministriju Latvijas skolu jaunieši tika aicināti piedalīties diskusiju ciklā «XXI gadsimta problēma – cilvēku tirdzniecība Latvijā un pasaulē».

Palīdzība cilvēku tirdzniecībā cietušajām personām

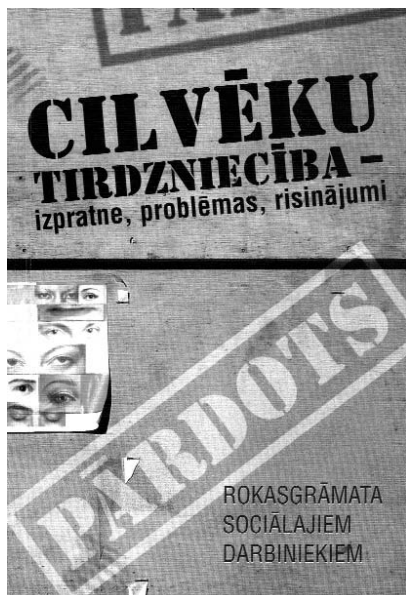
Sieviešu tirdzniecības upuriem tika sniegta medicīniskā, sociālā, psiholoģiskā, juridiskā palīdzība, nodrošināta droša dzīvesvieta, valodas apmācības un citu veidu kursi (līdz 2004. gada decembrim):

Latvijā – 26 sievietēm,
Lietuvā – 60 sievietēm,
Igaunijā – 2 sievietēm.

Sieviešu tirdzniecības novēršana Baltijas valstīs.

Sociālo darbinieku un policistu apmācības

Sociālo darbinieku un policistu apmācības par cilvēku tirdzniecības jautājumiem. Projekta ietvaros tika izdotas rokasgrāmatas sociālajiem darbiniekiem «Cilvēku tirdzniecība – izpratne, problēmas, risinājumi» un policistiem «Kā rīkoties cilvēku tirdzniecības fakta gadījumā». Kopumā tika apmācīti 320 sociālie darbinieki un 64 policijas darbinieki, kā arī tika izveidota mācību filma policistiem «Cilvēku tirdzniecība. Upuru liecības».

Cilvēku tirdzniecības novēršana. Baltijas valstu jauniešu informēšana

Projekta mērķis ir pievērst Baltijas valstu jauniešu uzmanību cilvēku tirdzniecības problēmai un palīdzēt jauniešiem pieņemt pamatotus un drošus lēmumus par darbu ārzemēs.

Projekta ietvaros tiek:

- pievērsta plašsaziņas līdzekļu uzmanība cilvēku tirdzniecības problēmai;
- izstrādāta rokasgrāmata skolotājiem;
- organizēti izglītojošie semināri skolotājiem, skolēniem un viņu vecākiem, kā arī studentiem:
 - 1) apmācīti skolēnu līderi un veicināta vienaudžu izglītošana;
 - 2) skolās ir izplatīti izglītojošie materiāli un mākslas filma «Mūžīgi Lilja»;
 - 3) nodrošinātas interaktīvas jauniešu konsultācijas internetā, mājas lapā: **www.nelegalsdarbs.lv**;
 - 4) skolēniem piedāvāti dažādu veidu konkursi, lai veicinātu viņu iesaistīšanos cilvēku tirdzniecības problēmas novēršanā;
 - 5) organizēta noslēguma konference, kuras mērķis ir apkopot un izvērtēt sasniegtos rezultātus un apspriest pastāvošās problēmas un nepieciešamos pasākumus nākotnē.

1. TĒMA

Ko jauniešiem vajadzētu zināt par cilvēku tirdzniecības fenomenu?

Lai pievērstos rūpīgai cilvēku tirdzniecības problēmas analīzei, nepieciešamas zināšanas par cilvēku tirdzniecības jēdzienu un mērķi, kā arī par problēmas apjomu. Tādēļ pirmā tēma veltīta cilvēku tirdzniecības definīcijai, ieskicējot galvenos starptautiskos dokumentus šajā jomā un Latvijas likumdošanas regulējumu. Parādītas vairākas cilvēku tirdzniecības analizēšanas pieejas, kas cieši saistītas ar noteiktām sabiedrībā pastāvošām problēmām. Nodaļas nobeigumā aprakstīta cilvēku tirdzniecības problēma pasaules un Latvijas mērogā.

Šīs nodaļas mērķis ir atklāt problēmas būtību un aktualitāti, vienlaikus uzsverot, ka cilvēku tirdzniecība nav tālu zemju un atsevišķu cilvēku problēma, bet ka tā pastāv arī Latvijā un var skart katru individuāli.

Apskatītās tēmas:

1. Cilvēku tirdzniecības jēdziens.
2. Cilvēku tirdzniecības mērķis.
3. Problēmas apjoms.
 - 3.1. Cilvēku tirdzniecība pasaules mērogā.
 - 3.2. Cilvēku tirdzniecības problēmas izcelsme un situācija Latvijā.

Praktiskie uzdevumi:

1. uzdevums. Ievadsaruna par cilvēku tirdzniecības jēdzienu.
2. uzdevums. Individuālais un grupu darbs. Vai visu var pirkt un pārdot?
3. uzdevums. Patstāvīgais darbs. Visvairāk pirktās un pārdotās preces.
4. uzdevums. Frontālās pārrunas. Visvairāk pirktās un pārdotās preces.
5. uzdevums. Darbs grupās. Cilvēku tiesības un pienākumi.
6. uzdevums. Darbs pāros. Cilvēku tirdzniecības definīcijas atjaunošana.
7. uzdevums. Patstāvīgais darbs. Eseja par brīvības tēmu.

1. Cilvēku tirdzniecības jēdziens

Cilvēku tirdzniecības pirmsākumi meklējami ļoti senā pagātnē. Laika gaitā cilvēku tirdzniecība ir ievērojami mainījusies. Cilvēku tirgotāji izmanto jaunas un mūsdienīgas metodes, lai pievilinātu un pakļautu upurus, tāpat ir mainījies arī veids, kā un kur pārdotie cilvēki tiek izmantoti. Taču būtībā mūsdienās cilvēku tirdzniecība nozīmē to pašu, ko pirms daudziem tūkstošiem gadu – **cilvēki pārdod cilvēkus**. Pārdevēji par pārdotajiem cilvēkiem saņem naudu vai kādu citu atlīdzību.

Starptautiskā sabiedrība ir vienisprātis, ka cilvēku tirdzniecības problēmu nav iespējams ierobežot, cīnoties katrai valstij atsevišķi un veicot pasākumus vienas valsts robežās. Tādēļ laika gaitā, valstīm sadarbojoties un vienojoties par līdzīgu nostāju, ir izveidojies starptautisku tiesību aktu kopums, kurā tiek definēta cilvēku tirdzniecība, noteiktas prasības un pasākumi, kas veicami, lai ierobežotu cilvēku tirdzniecību un sniegtu palīdzību personām, kas cietušas no cilvēku tirdzniecības.

Vislielākās starptautiskās organizācijas – **Apvienoto Nāciju Organizācijas** – mērķi ir saistīti ar cilvēktiesību pamatprincipiem – saglabāt mieru un drošību starptautiskā mērogā, veidot draudzīgas attiecības starp nācijām, sadarboties starptautisku ekonomisku, sociālu, kultūras un humanitāru problēmu risināšanā, kā arī nodrošināt cilvēktiesību un pamatbrīvību ievērošanu.

Saskaņā ar **Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju***, kuru ANO pieņēma 1948. gadā (Latvijā juridiski saistoša kopš 1990. gada 4. maija), var pilnībā apgalvot, ka cilvēku tirdzniecība tās pamatos ir rupjš cilvēktiesību un cilvēka cieņu aizskarošs pārkāpums, tādēļ, analizējot cilvēku tirdzniecības problēmu, cilvēktiesību aspekts ir viens no būtiskākajiem. Kopumā **cilvēktiesības** var definēt kā tiesības, kuras ir pēc būtības neatņemamas un bez kurām cilvēki nespētu dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi. Cilvēktiesības un brīvība dod iespēju pilnvērtīgi attīstīties un izmantot cilvēcīgās vērtības, kvalitātes, inteligenci, talantus un sirdsapziņu, un apmierināt kā garīgās, tā arī citas vajadzības. Cilvēktiesības nosaka tiesības uz brīvību, tiesības netikt spīdzinātam, netikt pakļautam nehumānai attieksmei un sodīšanai.

Vispārējā cilvēktiesību deklarācija

3. pants nosaka, ka «katram ir tiesības uz dzīvi un personas brīvību un drošību»;
4. pants paredz, ka «neviens nedrīkst tikt turēts kalpībā vai verdzībā, vergu tirdzniecībai ir jābūt aizliegta jebkādā tās formā»;
5. pants uzsver, ka «neviens nedrīkst būt pakļauts spīdzināšanai, nežēlīgai, nehumānai un pazejošai darbībai vai sodam».

Pilns deklarācijas teksts pieejams ANO Latvija mājas lapā www.un.lv sadaļā «ANO pasaulē»

Cilvēktiesību un fundamentālās brīvības jēdziena noliegšana, neapzināšanās ir ne tikai individuāla un personīga traģēdija, bet arī rada augsni sociālai un politiskai spriedzei, sēj konfliktus un vardarbību starp sabiedrības grupām.

Cilvēku tirdzniecība ir pretrunā arī ar **Konvenciju par bērna tiesībām**, kuru ANO Ģenerālā Asambleja pieņēma 1989. gadā un kuru ir ratificējušas praktiski visas ANO dalībvalstis (Latvija ratificēja 1991. gada 4. septembrī). Šī Konvencija satur starptautiski noteiktus standartus un principus, kas nosaka bērnu neaizsargātību un apkopo vienā krājumā bērna tiesību aizsardzības principus, kuri iepriekš nekur nav minēti. ANO Konvencija ir pieskaņota valstu dažādajām politiskajām, kulturālajām un ekonomiskās attīstības situācijām.

Redzot, ka situācija kļūst aizvien nopietnāka, ka cilvēku tirgotāji pielāgojas mūsdienu tehnoloģijām un izmanto jaunas vervēšanas metodes un ka valstīm, starptautiskajām un sabiedriskajām organizācijām trūkst vienotas nostājas un spēka, lai cīnītos pret bērnu tirdzniecību globālā mērogā, ANO Ģenerālā Asambleja 2000. gadā pieņēma Konvenciju par bērna tiesībām papildinošu **Protokolu par bērnu tirdzniecību, bērnu prostitūciju un bērnu pornogrāfiju** (Latvija parakstīja 2002. gada 1. februārī). Protokols vērsts uz bērnu aizsardzību visaugstākajā līmenī, un tas īpaši uzsver nepieciešamību kriminalizēt nopietnus bērnu tiesību pārkāpumus, proti, bērnu pārdošanu, nelegālu adopciju, bērnu prostitūciju un pornogrāfiju. Ļoti liela nozīme, lai apkarotu šos starptautiska mēroga pārkāpumus, kā arī lai izvērstu informēšanas un izglītošanas kampaņas, kuru mērķis ir uzlabot bērnu aizsardzību pret šiem nopietnajiem bērnu tiesību pārkāpumiem, ir starptautiskajai sadarbībai.

**Šeit un turpmāk visiem krāsaini izceltajiem vārdiem grāmatas beigās nodaļā Skaidrojumi tiek sniegts vārda izcelsmes un nozīmes skaidrojums.*

Konvencija par bērna tiesībām

2. pants nosaka **bērna tiesības netikt diskriminētam** – valstīm jārespektē un jānodrošina visas šajā konvencijā paredzētās tiesības katram bērnam, neatkarīgi no rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģijas, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās, etniskās vai sociālās izcelsmes, mantiskā stāvokļa, veselības stāvokļa un bērna, viņa vecāku vai likumīgo aizbildņu dzimšanas apstākļiem vai jebkādiem citiem apstākļiem.

3. pants nosaka **bērna interešu aizstāvību** – visās darbībās attiecībā uz bērniem neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts iestādes vai privātiestādes, bērna vecāki vai citi likumīgie pārstāvji, uzmanība pirmām kārtām tiek veltīta tam, lai vislabāk nodrošinātu bērna intereses, nodrošinātu aizsardzību un gādību, kas nepieciešama viņa labklājībai.

6. pantā noteiktas **bērna tiesības uz dzīvību, izdzīvošanu un veselīgu attīstību** – dalībvalstīm atzīstot, ka ikvienam bērnam ir neatņemamas tiesības uz dzīvību, un nodrošinot maksimāli iespējamo bērna izdzīvošanas pakāpi un viņa veselīgu attīstību.

12. pants paredz **bērna tiesības brīvi izteikties un tikt uzklausiņam** – dalībvalstīm jānodrošina bērnam, kas spējīgs formulēt savus uzskatus, tiesības brīvi paust šos uzskatus visos jautājumos, kas skar bērnu, pie tam bērna uzskatiem tiek veltīta pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei. Tāpat paredzēts, ka bērnam tiek dota iespēja tikt uzklausiņam jebkādas ar bērnu saistītas iztiesāšanas vai administratīvās izmeklēšanas gaitā.

Pilns konvencijas teksts pieejams UNICEF Latvija mājas lapā www.unicef.lv

Tā kā verdzība pasaulē sen vairs neeksistē un cilvēks nav prece vai īpašums, kas kādam pieder, tad cilvēku tirdzniecība visā pasaulē ir uzskatāma par noziegumu. Cilvēku tirdzniecība ir rupjš noziegums pret cilvēka cieņu un cilvēktiesību pārkāpums. Būtiska nozīme cilvēku tirdzniecības novēršanā ir **cilvēku tirdzniecības definīcijai** – tā ļauj noteiktas darbības klasificēt un atzīt par noziegumu. Ir svarīgi, ka definīcija ir pēc iespējas plašāka, ietverot visdažādākos apstākļus un darbības. Tas atvieglo cilvēku tirdzniecības gadījumu identificēšanu un ļauj izvairīties no situācijas, kad gadījums nebūtu uzskatāms par noziegumu nepilnīgas definīcijas dēļ. Tā kā daudzas definīcijā minētās darbības atsevišķi nav sodāmas, bet cilvēku tirdzniecība ļoti bieži notiek ar maldināšanu un sākotnēju upura piekrišanu, tad ir ļoti svarīgi nodrošināt šādu darbību kombinācijā ar citiem lietās apstākļiem klasificēšanu par noziegumiem. Šobrīd daudzu valstu likumdošanā (arī Latvijas) ir iestrādātas normas, kas ļauj personas saukt pie kriminālbildības un sodīt arī tajos gadījumos, kad cilvēku tirdzniecība ir notikusi ar upura piekrišanu.

Katras valsts attieksme pret cilvēku tirdzniecības problēmu atspoguļojas valsts likumdošanā iestrādātajā cilvēku tirdzniecības definīcijā un paredzētajos sodos. Starptautiski visplašāk pielietotā definīcija, kas bieži tiek ņemta par pamatu, veicot grozījumus un/ vai uzlabojumus nacionālajā likumdošanā, ir Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību **Protokolā par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to** (Latvija ratificēja 2004. gada 25. maijā) sniegtā cilvēku tirdzniecības definīcija (1. pielikums). Tajā uzskaitīti gan cilvēku tirdzniecības ķēdes posmi, gan atrunāti apstākļi un nosacījumi, kas ļauj personu savervēt un izmantot ekspluatācijas nolūkos.

ANO cilvēku tirdzniecības definīcija

Cilvēku tirdzniecība ir ekspluatācijas nolūkos izdarīta cilvēku savervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana vai saņemšana, izmantojot spēku, draudus vai citu piespiešanu, aizvešanu ar varu, krāpšanu, maldināšanu vai citas viltus formas, izmantojot varas pozīcijas vai arī cilvēku neaizsargātību, vai arī dodot vai saņemot maksājumus vai labumus, lai panāktu kādas tādas personas piekrišanu, kurai ir vara pār citu personu.

Avots: ANO Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību Protokols par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to

Lai arī ANO cilvēku tirdzniecības definīcija ir pasaulē visplašāk izmantotā definīcija, teorētisku un praktisku vidū notiek pastāvīgas diskusijas par cilvēku tirdzniecības jēdzienu un definīciju. Nav vienas universālas definīcijas, kas atbilstu visu valstu un ekspertu prasībām un ļautu visiem, saskaroties ar «cilvēku tirdzniecības» jēdzienu vai gadījumu, saprast vienas un tās pašas darbības. Tā kā cilvēku tirdzniecībai tiek pievērsts arvien vairāk uzmanības un mainās sabiedrības izpratne un attieksme pret šo noziegumu, rodas jaunas definīcijas, pieejas un problēmas interpretācijas.

Informācijas un zināšanu par cilvēku tirdzniecības struktūru trūkuma dēļ daudzi speciālisti analizē cilvēku tirdzniecības problēmu, tikai aprakstot pašu problēmu, iesaistītās puses (cietušos un vainīgos), maršrutus, izraisītās sekas un mehānismus problēmas apkarošanai. Citi pētnieki ir izdalījuši atsevišķas cilvēku tirdzniecības problēmas analizēšanas kategorijas, katra no tām ir saistīta ar kādu plaša mēroga problēmu:

Pētnieki ir identificējuši sešas cilvēku tirdzniecības kategorijas:¹

- 1) cilvēku tirdzniecība ar nolūku iesaistīt prostitūcijā;
- 2) cilvēku tirdzniecība migrācijas aspektā;
- 3) cilvēku tirdzniecība kā nodarbinātības problēma;
- 4) cilvēku tirdzniecība kā krimināla problēma;
- 5) cilvēku tirdzniecība kā cilvēktiesību jautājums;
- 6) bērnu tirdzniecība.

2002. gada 25. maijā Saeima veica grozījumus Krimināllikumā, lai Latvija varētu pievienoties ANO Protokolam par cilvēku tirdzniecību, jo sevišķi tirdzniecība ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu. Nolūkā ieviest Protokolā noteikto cilvēku tirdzniecības definīciju, Krimināllikums tika papildināts ar 154.¹ un 154.² pantiem, 2004. gada 12. decembrī tika izdarīti jauni grozījumi, paredzot, ka cilvēku tirdzniecība attiecas ne tikai uz cilvēku pārdošanu uz ārzemēm, bet arī valsts iekšienē.

Kopumā Latvijas likumu līmenī ir noteikti cilvēku tirdzniecības un ar to saistīto noziegumu sastāvi, kā arī attiecīgie sodi. Tie ir atrodamī **Krimināllikuma 154¹, 154², 165¹ un 301. pantā.**

Krimināllikuma 154.² pants nosaka cilvēku tirdzniecības jēdzienu, kuru ievērojot, attiecīgi jāizmeklē lieta. Tas definē cilvēku tirdzniecību kā ekspluatācijas nolūkā izdarītu personu savervēšanu, pārvadāšanu, nodošanu, slēpšanu vai saņemšanu, lietojot vardarbību vai draudus, vai aizvešanu ar viltu vai izmantojot personas atkarību no vainīgā vai tās bezpalīdzības stāvokli, vai arī dodot vai saņemot materiāla vai citāda rakstura labumus, lai panāktu tās personas piekrišanu tirdzniecībai, no kuras ir atkarīgs cietušais.

Nepilngadīgā vervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana vai saņemšana ekspluatācijas nolūkā atzīstama par cilvēku tirdzniecību arī tādā gadījumā, ja tā nav saistīta ar iepriekšminēto līdzekļu izmantošanu.

Ekspluatācija šā panta izpratnē ir personas iesaistīšana prostitūcijā vai cita veida seksuālā izmantošanā, piespiešana veikt darbu vai sniegt pakalpojumus, turēšana verdzībā vai citās tai līdzīgās formās (parādu verdzība, dzimtbūšana vai personas cita veida piespiedu nodošana citas personas atkarībā), turēšana kalpībā vai arī personas audu vai orgānu nelikumīga izņemšana.

Krimināllikuma 154.¹ pants nosaka sodus par cilvēku tirdzniecību

Par cilvēku tirdzniecību atkarībā no atbildību pastiprinošajiem apstākļiem var izdalīt šādus sodus:

- a) soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no trim līdz astoņiem gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas;
- b) par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas attiecībā uz nepilngadīgo vai ja tās izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no pieciem līdz divpadsmit gadiem, konfiscējot mantu;
- c) par tādām pašām darbībām, ja tās izraisījušas smagas sekas vai ja tās izdarītas attiecībā uz mazgadīgo, vai ja tās izdarījusi organizēta grupa, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no desmit līdz piecpadsmit gadiem, konfiscējot mantu.

Sabiedrībā pastāvošie dažādie uzskati par cilvēku tirdzniecības problēmu ietekmē un nosaka cilvēku reakciju un rīcību praksē, saskaroties ar cilvēku tirdzniecības situāciju. Tas pats vērojams valsts mērogā, atkarībā no tā, par kādu problēmu cilvēku tirdzniecība tiek uzskatīta, atbilstoši tiek veidotas stratēģijas un pasākumi, lai ar problēmu cīnītos. Jāņem vērā, ka „tīrā veidā” šādas pieejas praksē nav atrodamas, tās pārklājas viena ar otru un daudzos gadījumos, risinot cilvēku tirdzniecības problēmas, pasākumi tiek orientēti uz vairākām iepriekšminētajām kategorijām vienlaikus.

Analizējot **cilvēku tirdzniecību kā prostitūcijas problēmu**, nepieciešams nodalīt prostitūciju un piespiedu prostitūciju. Daudzās valstīs prostitūcija nav aizliegta, taču piespiešana nodarboties ar prostitūciju ir noziegums. Dažās valstīs prostitūcija ir legalizēta un ar to drīkst nodarboties šis valsts iedzīvotāji, taču citu valstu sievietes, kas šajā valstī brīvprātīgi vai piespiedu kārtā nodarbojas ar prostitūciju, var tikt sodītas un deportētas. Tā kā šī iemesla dēļ daudzas sievietes valstī uzturas nelegāli, viņas baidās vērsties pie tiesībsargājošām iestādēm pēc palīdzības.

Cilvēku tirdzniecība bieži tiek analizēta no **migrācijas aspekta**. Uzmanība tiek pievērsta vispārējam migrācijas pieaugumam, it īpaši migrantēm-sievietēm, arvien plašākam mērķa valstu un reģionu klāstam. Mūsdienās skaidra robeža starp migrantu nelikumīgu ieviešanu, cilvēku tirdzniecību un citiem iedzīvotāju pārvietošanas veidiem kļūst arvien grūtāk saskatāma, jo cilvēku tirgotāji ir iemācījušies manipulēt ar likumīgajām migrācijas iespējām, lai tādējādi ieceļotu noteiktā valstī noteiktā laikā. Rīcība, lai novērstu cilvēku tirdzniecību migrācijas kontekstā, var atšķirties atkarībā no tā, vai pasākumus veic izcelsmes vai saņēmējvalsts. No saņēmējvalsts viedokļa, nereti šāda cilvēku tirdzniecība tiek uzskatīta par nelegālu imigrāciju, kas apdraud nacionālo drošību, pieprasa nelegālās imigrācijas ierobežošanu un tūlītēju nelegālo ārzemnieku deportāciju. Šāda pieeja nereti tiek kritizēta, norādot uz problēmas otru pusi – cilvēku tirdzniecības upuri tiek kriminalizēti un pret viņiem attiecas kā pret nelegāliem ieceļotājiem, nevis kā cietušajiem.

Situācijā, kad cilvēku tirdzniecība tiek skatīta kā **nodarbinātības problēma**, runa ir par piespiedu darbu, kalpību, turēšanu verdzībā. Kā iemesls tiek minēta cilvēku sliktā sociālekonomiskā situācija un imigrantu zemais juridiskais un sociālais statuss.

Ja cilvēku tirdzniecība tiek uzskatīta par **krimināla rakstura problēmu**, tad galvenais mērķis problēmas novēršanā ir organizētās noziedzības apkarošana. Tiek ieviesti un piemēroti stingrāki sodi, attīstīta tiesībsargājošo iestāžu sadarbība starptautiskā mērogā. Taču šādā situācijā pastāv risks, ka, veicot izmeklēšanu un iesaistot cilvēku tirdzniecības upurus izmeklēšanas procesā, netiek nodrošināta atbilstoša upuru aizsardzība un palīdzības pakalpojumi. Cilvēku tirdzniecībā cietušo personu intereses tiek pakārtotas izmeklēšanas procesam.

Vairums sabiedrisko organizāciju cilvēku tirdzniecību uzskata par **noziegumu pret cilvēktiesībām**, par ko daļa atbildības jāuzņemas arī valstu valdībām. Tiek uzsvērts, ka cīņa pret cilvēku tirdzniecību iespējama, tikai apvienojoties visām problēmas novēršanā iesaistītajām pusēm (sabiedriskās organizācijas, tiesībsargājošās institūcijas, palīdzības iestādes, migrācijas dienesti un citi).

Pēc atsevišķu pētnieku viedokļa, cilvēku tirdzniecība var tikt skatīta arī kā **morāles normu problēma**. Tad visdrīzāk tas tiek saistīts ar iesaistīto personu personīgo izvēli un izpaužas kā prostitūcijas nosodījums. Tiek runāts pārsvarā par sieviešu tirdzniecību, kas neizbēgami papildina prostitūciju. Ja cilvēku tirdzniecību uztver kā morāles normu problēmu, vaina tiek uzvelta pašiem upuriem un pasākumi parasti tiek vērsti uz cīņu ar prostitūciju.

Pētnieki ir secinājuši, ka gadījumos, kad cilvēku tirdzniecība tiek uztverta kā morāles, krimināla rakstura, migrācijas vai sabiedriskās kārtības problēma, ir tendence piemērot represīvus pasākumus – kontrolēšanu, sodīšanu, ierobežošanu. Turpretī, ja cilvēku tirdzniecība tiek uztverta kā nabadzības radīta, nodarbinātības vai cilvēktiesību problēma, biežāk tiek ieviesti dažādi pozitīvi palīdzības, atbalsta un situācijas uzlabošanas pasākumi.²

Diezgan bieži cilvēku tirdzniecība tiek uzskatīta un pasākumi ir koncentrēti uz cilvēku tirdzniecības kā organizētās noziedzības apkarošanu, nepievēršot pietiekami daudz uzmanības cilvēktiesībām un cilvēka cieņai pret cilvēku.

2. Cilvēku tirdzniecības mērķis

Cilvēku tirdzniecībai ir viens galvenais mērķis – personas ekspluatācija. Personas ekspluatācija nozīmē personas izmantošanu savtīgiem nolūkiem, parasti peļņas gūšanas nolūkos. Cilvēki–preces visbiežāk tiek izmantoti darbam seksbiznesa sfērā. Taču vienlaikus ir daudzi gadījumi, kad cilvēki tiek izmantoti darbam plantācijās, lauksaimniecības darbos, rūpnīcās, šahtās un citur, galvenokārt nekvalificētu un ļoti zemu apmaksātu darbu veikšanai. Tādēļ ar ekspluatāciju jāsaprot vismaz:

- citu personu prostitūcija vai citas seksuālas ekspluatācijas formas;
- piespiedu darbs vai pakalpojumi;
- verdzība vai verdzībai līdzīgas formas;
- kalpība;
- orgānu izņemšana.

Pasaulē bērni un pusaudži tiek savervēti un iesaistīti cilvēku tirdzniecībā ar mērķi viņus izmantot dažādos netīros un smagos rūpniecības un lauksaimniecības darbos, iesaistīt kriminālās aktivitātēs – narkotiku tirdzniecībā, zagšanā u.c., piespiest ubagot, kā arī seksuāli izmantot.

Krimināllikumā ir iestrādāts tiesiskais regulējums, kurā par personas nosūtīšanu seksuālai izmantošanai brīvības atņemšanas laiks ir virs pieciem gadiem, tādējādi nosakot to kā smagu noziegumu un paredzot tiesības uz speciālo procesuālo aizsardzību (saskaņā ar Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 106². pantu) cietušajiem, lieciniekiem, aizdomās turētajiem, apsūdzētajiem, tiesājamiem, notiesātajiem (grozījumi Krimināllikuma 165¹. panta pirmajā daļā).

Krimināllikuma **165.¹ pants** nosaka sodus par personas nosūtīšanu uz ārvalsti seksuālai izmantošanai. Atkarībā no atbildību pastipriņošajiem apstākļiem var izdalīt šādus sodus:

- a) par personas nosūtīšanu ar tās piekrišanu uz ārvalsti seksuālai izmantošanai soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz sešiem gadiem;
- b) par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas iedzīvošanās nolūkā vai attiecībā uz nepilngadīgo, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas;
- c) par iepriekšminētajām darbībām, ja tās izdarījusi organizēta grupa vai ja tās izdarītas attiecībā uz mazgadīgo, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no astoņiem līdz piecpadsmit gadiem, konfiscējot mantu.

Krimināllikuma **301. pantā** nav atrodams neviens vārds par cilvēku tirdzniecību vai līdzīgajām darbībām. Tomēr tas ir visai būtisks līdzeklis šī nozieguma izmeklēšanā, jo tās nosaka kriminālatbildību par piespiešanu dot nepatiesu liecību, atzinumu un tulkojumu. Atkarībā no atbildību pastipriņošajiem apstākļiem var izdalīt šādus sodus:

- a) par liecinieka, cietušā, aizdomās turētā, apsūdzētā, tiesājamā, eksperta vai tulka uzpirkšanu vai citādu nelikumīgu iespaidošanu nolūkā panākt, lai viņš dod nepatiesu liecību vai atzinumu vai izdara tulkojumu, vai atsakās no liecības vai atzinuma došanas vai tulkojuma izdarīšanas, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar arestu, vai ar naudas sodu līdz simt divdesmit minimālajām mēnešalgām;
- b) par tādām pašām darbībām, ja tās saistītas ar vardarbību vai ar vardarbības piedraudējumu, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem.

Kā jau minēts, cilvēku tirdzniecības mērķis ir personas ekspluatācija, kas nozīmē personu izmantošanu dažādām seksuālas ekspluatācijas formām, piespiedu darbu vai pakalpojumus (piemēram, māj-saimniecībā, lauksaimniecībā, rūpnīcās, šahtās u. tml.), kā arī verdzību un orgānu izņemšanu, tomēr jāuzsver, ka lielākā daļa cilvēku tirdzniecības problēmas attiecas tieši uz cilvēku pārdošanu izmantošanai prostitūcijā vai citiem seksuālas ekspluatācijas veidiem. Vispārzināms ir fakts, ka vairums prostitūcijā iesaistīto ir sievietes un meitenes, bet vairums varmāku, *suteneru*, *vervētāju* un *pircēju* ir vīrieši. No tā izriet, ka tieši **seksuālā ekspluatācija** ir viens no cilvēku tirdzniecības galvenajiem mērķiem, taču ar to tiek saprasta virkne darbību:

- pornogrāfisku materiālu izgatavošana;
- striptīzdejas;
- seksšovi dzīvajā ēterā;
- seksuāla uzmākšanās;
- iesaistīšana prostitūcijā;
- sekstūrisms;
- militārā prostitūcija;
- attēlu ievietošana internetā seksuālu vēlmju apmierināšanai.

Lai arī nereti nākas sastapties ar uzskatu, ka cilvēku tirdzniecība skar tikai sievietes, no iepriekš minētā uzskaitījuma var secināt, ka cilvēku tirdzniecība nav tikai piespiedu prostitūcija un izmantoti var tikt abu dzimumu dažāda vecuma cilvēki. Orgānu izņemšana, piemēram, ir sastopama tādās nabadzīgās Austrumeiropas un Balkānu valstīs kā Albānija, Moldova, Ukraina, Rumānija u. c.

Gūt finansiālu peļņu no kādas cilvēka ķermeņa daļas un ņemt to savā rīcībā ir aizliegts³. Turklāt orgānu un audu ņemšana no dzīvām personām transplantācijas nolūkā var tikt veikta tikai un vienīgi recipienta (saņēmēja) terapeitiskā labuma vārdā un gadījumā, ja nav pieejams atbilstošs orgāns vai audi no mirušas personas un nepastāv cita alternatīva un salīdzinoši efektīva terapeitiska metode. Pētījumi un Eiropas Savienības dalībvalstu policiju informācija liecina, ka ar tā saukto transplantātu tūrisma (kad ES pilsoņi var nopirkt orgānus vai audus no trešajām valstīm) nodarbojas organizētas noziedzīgas struktūras, kurās ietilpst brokeri (personas, kuras atrod donorus un vienojas par samaksu), ārsti un specializētās med-māšas.

Cilvēki nonāk ekspluatācijā divos veidos. Cilvēks vārda tiešā nozīmē tiek pārdots kā jebkura cita prece. Cits variants ir nonākšana parādos – *vervētāji* pērk dažādas sīkas lietas, kosmētiku, drēbes, vai arī izmaksā ceļa biļeti. Tiek sarunāts, ka visu varēs atmaksāt no ātri iegūtās peļņas. Taču rezultātā solītā darba un ienākumu nav, dzīves apstākļi ir diezgan trūcīgi, taču tai pašā laikā par dzīvošanu un ēšanu tiek aprēķinātas nesamērīgi lielas summas, kas tiek pieskaitītas jau esošajai parāda summai. Tādā veidā parāds ar katru dienu palielinās. Pēc tam, kad persona ilgāku laiku nespēj parādu dzēst, tiek izteikti dažādi draudi un persona tiek piespiesta nodarboties ar prostitūciju. Prostitūcija tiek pasniegta, kā vienīgā iespēja nopelnīt naudu.

3. Problēmas apjoms

3.1. Cilvēku tirdzniecība pasaules mērogā

Interneta tehnoloģiju attīstība un ekonomiskā nevienlīdzība pasaulē ir iemesls tam, ka cilvēku tirdzniecības problēma ir kļuvusi par lielu reģionu un pasaules mēroga problēmu. Cilvēku tirdzniecība ir ļoti ienesīga nodarbošanās. Blakus ieroču un narkotiku tirdzniecībai tā ir viena no trim ienesīgākajām kriminālo aprindu nodarbēm. Tiek lēsts, ka šī nelikumīgā darbība nodrošina noziedzīgajai pasaulei miljāru peļņu – pēc dažādu ekspertu domām, aptuveni 6 līdz 12 miljardus (dažos avotos minēti pat 19 miljardi) ASV dolāru gadā⁴. Taču cilvēku tirdzniecība ir ļoti grūti atklājama un patiesus faktus, informāciju un statistiku iegūt nav viegli, jo cilvēku tirdzniecība ir komplekss, slepens un bīstams noziedzības veids. Salīdzinot ar ieroču un narkotiku tirdzniecību, cilvēku tirdzniecība ir viegls peļņas avots ar relatīvi zemu risku. Ieroču un narkotiku tirdzniecībā pastāv risks, ka nelegālās preces tiks atrastas, konfiscētas un vainīgās personas aizturētas, kamēr cilvēku tirdzniecībā upurus peļņas gūšanai iespējams izmantot atkal un atkal, turklāt paši upuri apzināti vai neapzināti, bailēs no atbēšanas un draudiem izrēķināties sniedz tiesībsargājošām iestādēm maldīgu informāciju. Cilvēku tirdzniecības gadījumā nereti tieši maldināšanas un pierunāšanas dēļ nav iespējams pierādīt, ka persona ir cilvēku tirdzniecības upuris, vai arī persona iebiedēšanas rezultātā atsakās sniegt liecību vai apgalvo, ka viņas nemaz nav cilvēku tirdzniecības upuri. Tas būtiski sarežģī policijas darbību situācijās, kad ir aizdomas par cilvēku

tirdzniecību.

Parasti informācija par cilvēku tirdzniecības apmēriem pasaulē nāk no dažādiem valsts institūciju, universitāšu un nevalstisko organizāciju ziņojumiem. Tiek izmantota arī informācija no sekundārajiem avotiem, kas sagatavota un paredzēta citiem nolūkiem, bet tajā ir atrodamas tendences par cilvēku tirdzniecību (piemēram, no ārvalstīm izraidīto personu skaits). Svarīga ir pieredze un informācija par reāliem gadījumiem.

Patieso cilvēku tirdzniecībā cietušo personu skaitu konstatēt ir gandrīz neiespējami, tāpat kā var minēt tikai konfiscēto narkotiku apjomu un nevis precīzi nosaukt pārdoto un izlietoto narkotiku daudzumu. Arī domstarpības par cilvēku tirdzniecības definīciju ietekmē problēmas atspoguļošanu un vērtējumu par pro-blēmas apmēriem. Parasti nosauktie skaitļi par cilvēku tirdzniecību ir balstīti uz nelegālo migrantu vai prostitūtu skaita aprēķiniem.

Pēc Apvienoto Nāciju Organizācijas aprēķiniem, katru gadu pasaulē notiek vairāk nekā 4 000 000 cilvēku pārvietošana uz ārzemēm nolūkā izmantot viņus piespiedu darbā. Saskaņā ar ASV veiktajiem pētījumiem, uz ASV tiek pārdoti 45 000–50 000 cilvēku, no tiem 30 000 nāk no Dienvidāzijas, 10 000 – no Latīņamerikas, 4 000 – no bijušās Padomju Savienības un Centrālās un Austrumeiropas, 1 000 – no citiem reģioniem.⁵ Saskaņā ar Starptautiskās Migrācijas organizācijas datiem, 2001. gadā Rietumeiropā par cilvēku tirdzniecības un seksuālas ekspluatācijas upuriem kļuvas vairāk nekā 500 000 sievietes no Centrālās un Austrumeiropas. Starptautiskās Migrācijas organizācijas pieredze un pētījumi liecina, ka ik gadu par cilvēku tirdzniecības upuriem kļūst 2000 Baltijas valstu iedzīvotāju, no kuriem apmēram puse ir Lietuvas, bet otra puse Latvijas un Igaunijas iedzīvotāji.⁶ Lai arī nav neapstrīdamu datu par bērnu tirdzniecību, ANO Bērnu fonds lēš, ka ik gadu tiek pārdoti 1,2 miljoni bērnu, t. sk. meitenes (pārsvarā no Āzijas un Austrumeiropas), kuras tiek pārdotas kā pasūtījuma līgavas, pat nesasniedušas 13 gadu vecumu.⁷

3.2. Cilvēku tirdzniecības problēmas izcelsme un situācija Latvijā

Padomju Savienības sabrukums, rūpnīcu slēgšana, straujais bezdarba pieaugums, valsts nodrošināto sociālo pakalpojumu likvidēšana ir galvenie cilvēku tirdzniecības cēloņi bijušajās Padomju Savienības republikās⁸. Tādēļ arī Latvijā pēc neatkarības atgūšanas kriminogēnā situācija attiecībā uz sievietu tirdzniecību ir pasliktinājusies. Pēdējo četrpadsmit gadu laikā Latvija (kā arī pārējās Centrālās un Austrumeiropas valstis) ir kļuvusi vienlaicīgi par cilvēku tirdzniecības upuru izcelsmes valsti, tranzīvalsti un arī uzņemošu valsti. Lai arī Latvijas sabiedrība jēdzienu «cilvēku tirdzniecība» ir sākusi lietot un atpazīt salīdzinoši nesen, dažādas valsts institūcijas un nevalstiskās organizācijas ar cilvēku tirdzniecības problēmjautājumiem ir saskārušās un strādā jau kopš 90. gadu sākuma.

Kaut arī Latvijas ekonomika ir attīstījusies un iedzīvotāju labklājības līmenis ir paaugstinājies, cilvēku tirdzniecības problēma ir turpinājusi paplašināties. Starptautisku organizāciju pētījumi liecina, ka sociālā atstumtība un ekonomiskā migrācija, meklējot labāku dzīvi turīgākās valstīs, ir galvenie cilvēku tirdzniecību veicinošie faktori⁹. Blakus sociālekonomiskajiem apstākļiem un vēlmei gūt lielus ienākumus ārvalstīs, viens no galvenajiem problēmas cēloņiem ir cilvēku zemais izpratnes līmenis par savām tiesībām, par ceļošanas, darba un uzturēšanās iespējām un nosacījumiem ārzemēs.

ASV Valsts departamenta ikgadējais ziņojums ir viens no avotiem, kurā tiek analizēta situācija cilvēku tirdzniecības apkarošanas jomā dažādās pasaules valstīs un sniegts ieskats pasaules kopējā ainā cilvēku tirdzniecības apkarošanā.

2004. gada ziņojumā par Latviju teikts:

«Latvija ir izcelsmes valsts cilvēktirdzniecībai ar sievietēm un bērniem, kas seksuālas izmantošanas nolūkā tiek pārdoti uz Angliju, Poliju, Īriju, Izraēlu, Spāniju, Vāciju un Itāliju. Ir ziņas, ka galvenos cilvēktirdzniecības tīklus kontrolē organizētās noziedzības grupējumi no Polijas, Ukrainas un Izraēlas sadarbībā ar krimināliem grupējumiem Latvijā, kas vervē šos upurus. Cilvēktirdzniecība notiek arī Latvijas valsts iekšienē – upuri no lauku rajoniem ar augstu bezdarba līmeni tiek pārdoti uz Rīgu un citām pilsētām.

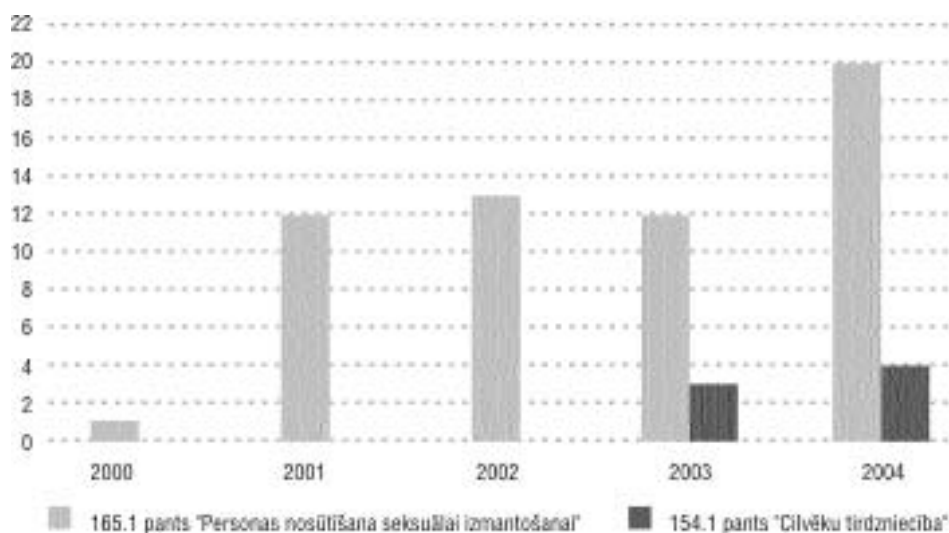
Latvijas valdība pilnībā neievēro minimālos standartus, lai novērstu cilvēktirdzniecību; tomēr tā ir daudz darījusi, lai to izdarītu. Kaut arī vēl daudz kas ir jāizdara, tomēr Latvija ir panākusi vērtā nemamus uzlabojumus tās centienos piemērot likumus pret cilvēktirdzniecību.»

Avots: *Ziņojums par cilvēku tirdzniecību, 2004. gada jūnijs, ASV Valsts departaments www.state.gov*
→ *International Topics and Issues* → *Trafficking in Persons* → *2004 Trafficking in Persons Report*

Līdz ar Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā, valstij kļūstot turīgākai un iedzīvotājiem maksātspējīgākiem, Latvija, nākotnē saglabājot savu «izcelsmes valsts» (jeb sūtītājvalsts) un «tranzītvalsts» statusu, kļūs arī par «mērķa valsti» cilvēku tirdzniecības upuriem no nabadzīgākajām bijušās Padomju Savienības republikām.

Saskaņā ar Valsts policijas rīcībā esošo informāciju Latvijas cilvēki visbiežāk tiek sūtīti un pārdoti uz Vāciju, Turciju, Portugāli, Spāniju. Pēc policijas ekspertu domām, katru mēnesi no Latvijas izbrauc ap 100 sievietes, kuras pēc tam peļņas gūšanas nolūkos tiek izmantotas prostitūcijas un pornogrāfijas jomā. 2004. gadā populārākā cilvēku tirdzniecības mērķa valsts vēl aizvien ir Vācija, bet Spānija un – ir jauna tendence – Anglija ir kļuvušas par nākamajām pieprasītāko prostitūtu mērķa valstīm. Tāpat kā iepriekšējos gados prostitūtu vervētāji galvenokārt darbojās Rīgā un Daugavpilī, bet patlaban valstī veidojas situācija, kad vairs nav viena tik izteikta reģiona.

Kopš grozījumu izdarīšanas Krimināllikumā, reģistrēto noziedzīgo nodarījumu, kas saistīti ar cilvēku tirdzniecību, skaits katru gadu palielinās. Tas liecina gan par šo pantu augsto piemērojamību, gan arvien efektīvāku policijas rīcību. Kopumā kopš grozījumu izdarīšanas 2000. gadā pēc Krimināllikuma 165¹ panta «Par personas nosūtīšanu seksuālai izmantošanai» ierosinātas 66 krimināllietas. 2003. gadā policija ir ierosinājusi 12 lietas par nosūtīšanu seksuālai izmantošanai un 3 lietas par cilvēku tirdzniecību, līdz 2004. gada decembrim attiecīgi 20 un 4 lietas. Tā kā cilvēku tirdzniecība nereti ir ļoti grūti pierādāma, vairums ierosināto lietu ir par «personas nosūtīšanu seksuālai izmantošanai».

Attiecībā uz cilvēku tirdzniecības noziegumu atklāšanu īpaša uzmanība tiek pievērsta upura gribas izpaušmei, jo daļa personu baidās no noziedznieku atriebības un negrib par viņiem liecināt tiesā. Ir noteikts, ka cilvēku tirdzniecības upuru piekrišana ekspluatācijai netiek ņemta vērā, ja ir ticis pielietots jebkurš no definīcijā minētajiem piespiešanas līdzekļiem. Savukārt attiecībā uz bērniem, tas ir, personām, kuras nav sasniegušas 18 gadu vecumu, tiek norādīts, ka to vervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana vai saņemšana ekspluatācijas nolūkos tiek uzskatīta par cilvēku tirdzniecību pat gadījumā, ja tā nav saistīta ar jebkuru piespiešanas līdzekļu izmantošanu.

Šajā nodaļā tika noskaidrots, ka:

- cilvēku tirdzniecība nav vēsturisks atribūts, bet eksistē mūsdienu sabiedrībā;
- cilvēku tirdzniecība ir saistīta ar citiem sociāliem jautājumiem – prostitūciju, migrāciju, nodarbinātību, noziedzību, cilvēktiesībām;
- cilvēku tirdzniecības galvenais mērķis ir cilvēku ekspluatācija;
- cilvēku tirdzniecība skar arī Latviju;
- cilvēku tirdzniecības tiesiskais regulējums ir atspoguļots Latvijas likumdošanā.

Praktiskie uzdevumi

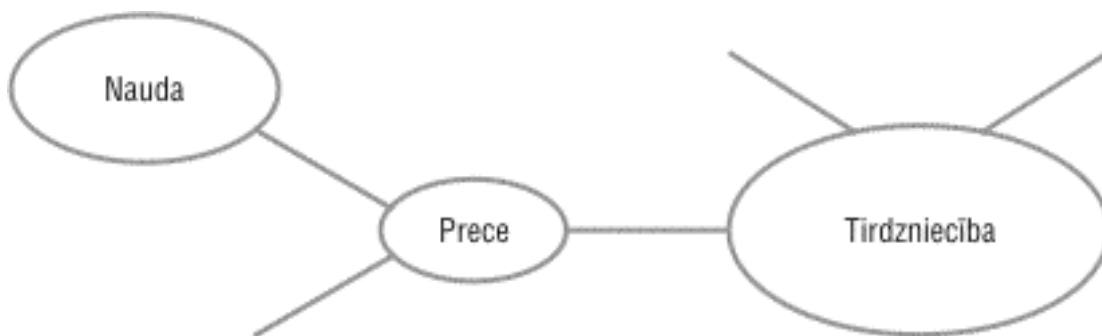
1. uzdevums.

Ievadsaruna par cilvēku tirdzniecības jēdzienu.

Izmantojot «domu kartes» principu, pārrunājiet ar skolēniem, kuri vārdi asociējas ar jēdzienu «tirdzniecība» un kādi ir tirdzniecību virzošie un attīstošie faktori. «Domu kartes» metode palīdz strukturēt domas gaitu: sākt ar vispārīgo, pāriet uz konkrēto un tikai tad iedziļināties detaļās. «Domu karte» palīdz saistīt vienu tēmu ar citu, nepazaudējot vienotu domu.

Mērķis Viedokļu strukturēšana ar «domu kartes» palīdzību. Pēctecīga temata «tirdzniecība» izskatīšana. Izmantojot vispārēju tirdzniecības jēdzienu, noteikt tirdzniecības mērķus un objektus.

Apraksts Lielas papīra lapas centrā ieraksta tēmu «tirdzniecība» un apvelk to ar apli. Aplim veido starus, kuru galos pieraksta jaunas apakštēmas. Jaunajām apakštēmām var veidot atkal jaunus atzarojumus, pierakstot atslēgvārdus, kas ar šo tēmu saistās. Sazarojumu var turpināt tālāk. Vēlams šo plakātu saglabāt visās 1. tēmas izklāsta stundās, jo tas kalpos kā

balsts tematiskai virzībai.

Lai «domu karte» veidotos pēctecīgā formā, uzdevuma vadītājs uzdod uzvedinošus jautājumus.

Ieteicamie jautājumi

- Kas ir tirdzniecība?
- Kā radusies tirdzniecība?
- Kādi ir tirdzniecību veicinošie faktori?
- Kas nosaka labas tirdzniecības māku? utt.

Laiks 5–10 minūtes.

2. uzdevums.

Individuālais un grupu darbs. Vai visu var pirkt un pārdot?

Mērķis Iedziļināšanās jautājumā par pirkšanu un pārdošanu, lai jaunieši apzinātos tās lietas un kategorijas, ko nav iespējams vai ko nav atļauts pirkt un pārdot.

Apraksts Pirms intensīvas darbošanās grupās ir lietderīgi, ja dalībnieki vispirms individuāli iedziļinās attiecīgajā problēmā. Palūdziet skolēniem 10–15 teikumu apjomā uzrakstīt pārdomas par tēmu: «Visu var pirkt un pārdot...» Šādi tiek veicināta tālākā procesa mērķtiecība un efektivitāte, dalībniekiem tiek dota iespēja paust savu viedokli par noteiktu jautājumu. Pēc pārdomu uzrakstīšanas dalībnieki apvienojas grupās, pārrunā uzrakstīto un prezentē savu atbildi.

Ja dalībnieki savās atbildēs nav aizskāruši cilvēku tirdzniecības jautājumu, tad šajā nodarbībā to arī neaktualizējiet.

Laiks 10 minūtes individuālajam darbam, 15–20 minūtes grupu darbam un prezentēšanai.

3. uzdevums.

Patstāvīgais darbs. Visvairāk pirtās un pārdotās preces.

Mērķis Analizējot sludinājumus, ļaut jauniešiem pašiem nonākt pie secinājumiem un noskaidrot, kurās nozarēs ir visplašākais sludinājumu klāsts.

Apraksts Dalībnieki saņem uzdevumu izpētīt dažādu veidu sludinājumus laikrakstos, internetā, uz sludinājumu dēļiem un citur un noskaidrot:

- kāda veida sludinājumi ir visizplatītākie;
- kāds mērķis ir sludinājumu rakstītājiem;
- kuri mūsdienās ir visienesīgākie tirdzniecības veidi un nozares?

4. uzdevums.

Frontālās pārrunas. Visvairāk pirtās un pārdotās preces.

Mērķis Novērtēt pastāvošo tirgus situāciju, noskaidrot, kas ar sludinājumu palīdzību visbiežāk tiek pirktas un pārdotas, vienlaikus aizskarot cilvēku tirdzniecības jautājumu.

Apraksts Dalībnieki, izmantojot iepriekšējā patstāvīgā darba laikā atrastos sludinājumus, analizē patstāvīgā darba rezultātus, atbildot uz vadītāja jautājumiem.

Ieteicamie jautājumi

- Kādas preces visvairāk tiek piedāvātas?
 - Kādas preces visbiežāk tiek meklētas (ko cilvēki vēlas pirkt)?
 - Kāds bija visneparastākais pieprasījums vai piedāvājums?
- Skolotājs var piedāvāt analizēt arī 3. pielikumā esošos sludinājumus, kur starp ikdienišķajiem būtu iemaldījušies daži neparasti.

Pārrunājiet ar skolēniem

- Kuri sludinājumi, pēc jauniešu domām, ir likumīgi, kuri – nē?
- Kāpēc daži sludinājumi viņiem liekas pretlikumīgi?
- Kāpēc nevar visu pirkt un pārdot?

Laiks 10 minūtes.

5. uzdevums.

Darbs grupās. Cilvēku tiesības un pienākumi.

Mērķis Noskaidrot jauniešu uzskatus par cilvēku tiesībām un pienākumiem, un izvērtēt tās.

Apraksts Palūdziet dalībniekiem grupās atbildēt uz šādiem jautājumiem:

- Kādas ir būtiskākās cilvēku tiesības un pienākumi?
- Kā un kādas cilvēku tiesības tiek pārkāptas, rīkojoties ar cilvēku kā ar precī?

Ievēliet ekspertu grupu, kurai tiek piedāvāti materiāli par cilvēku tirdzniecību, lai pēc apspriedes viņi varētu papildināt citu grupu sniegumu.

Ja dalībniekiem rodas problēmas ar cilvēktiesību plašāku izklāstu, piedāvājiet izvilkumus no Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas.

Izmantojot piedāvātos materiālus savstarpējā apspriedē, dalībnieki teorētiskās zināšanas saista ar reālo dzīvi. Prezentējot atbildi, var apkopot grupu darba rezultātus un veidot kopīgus plakātus.

Laiks 15–20 minūtes.

6. uzdevums.

Darbs pāros. Cilvēku tirdzniecības definīcijas atjaunošana.

Mērķis	Radīt dalībniekiem dziļāku izpratni par cilvēku tirdzniecības jēdzienu, patstāvīgi izveidojot cilvēku tirdzniecības definīciju.
Apraksts	Dalībnieki saņem aplokšnes, kur uz papīra loksnēm ir uzrakstīti vārdu savienojumi un izteikumi no ANO cilvēku tirdzniecības definīcijas (4. pielikums). Savstarpēji apspriežoties, dalībnieki veido definīciju.
Laiks	5 minūtes.

7. uzdevums.

Patstāvīgais darbs. Eseja par brīvības tēmu.

Mērķis	Ļaut jauniešiem individuāli apzināties, izzināt un atklāt cilvēku tirdzniecības problēmas nopietnību, noskaidrot savu personīgo attieksmi pret šo problēmu.
Apraksts	Vadītājs aicina dalībniekus uzrakstīt eseju «Brīvība – dabiskas un neatņemamas cilvēka tiesības, apdomājot tādus jautājumus kā cilvēku tiesības un pienākumi, un cilvēku tiesību pārkāpumi un noziegumi, ko izraisa cilvēku tirdzniecība.

Nodaļas veidošanā izmantota rokasgrāmata sociālajiem darbiniekiem «Cilvēku tirdzniecība – izpratne, problēmas, risinājumi», kuras veidošanā autore ir piedalījies. Starptautiskā Migrācijas organizācija, 2004.

¹ Печенева Е.В. (Ульяновская Е.В.), «Целесообразность проведения в образовательных учреждениях мероприятий по проблеме торговли людьми», «Учительская газета», 2001 г. № 10, с. 10.

² Christine Bruckert, Colette Parent, *Trafficking in Human Beings and Organized Crime: A Literature Review*. Community, Contract and Aboriginal Policing Services Directorate: Royal Canadian Mounted Police, Canada 2002.

³ Eiropas Padomes 1997. gada Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā, Latvijas Vēstnesis nr. 85, 29.03.1997.

⁴ ILO, *Trafficking in Human Beings. New Approaches to Combating the Problem*, Special Action Programme to Combat Forced Labour, ILO 2003.

⁵ O'Neill Richard, A., *International Trafficking in Women to the United States: A Contemporary Manifestation of Slavery and Organized Crime*, Centre for the Study of Intelligence, 1999.

⁶ Dunfield, A., *Trafficking in Women from Baltic States to Nordic Countries increases sharply*, Helsingin Sanomat 26.02.2002, www.walnet.org/csis/news/world_2002/sanomat-020226.

⁷ Press release. *To end child labour nations must fight trafficking of children*, UNICEF GENEVA / NEW YORK, 12 June 2003.

⁸ A.Vindels, „Cilvēku tirdzniecība” (nav publicēts), 2003.

⁹ *Stop trafficking in human beings: together it's possible. Proceedings of the international conference “21st Century Slavery – The Human Rights Dimension to Trafficking in Human Beings”, May 15–16, 2002.*

2. TĒMA

Kāpēc jaunieši kļūst par cilvēku tirdzniecības upuriem?

Šajā nodaļā sniegts ieskats par cilvēku tirdzniecības cēloņiem un veicinošiem faktoriem. Paralēli tādai globalizācijas tendencei, ka pasaules iedzīvotāji arvien vairāk noslāņojas bagātākās un nabadzīgākās cilvēku grupās, cilvēku tirdzniecības cēloņi var būt meklējami gan cilvēka personīgajā dzīvē, gan valsts mērogā. Bez tam jaunieši ir īpašā situācijā, jo viņi ir vieni no galvenajām vervētāju mērķa grupām, tādēļ nodaļā ieskicētas sociālās problēmas, kas jauniešiem rada papildu risku nokļūt cilvēku tirdzniecībā un padara viņus īpaši viegli savervējamus.

Šīs nodaļas mērķis ir atklāt jauniešiem cilvēku tirdzniecības cēloņus un faktorus, kā arī rosināt diskusijas par sociālo problēmu un cilvēku tirdzniecības riska saistību, iedrošināt jauniešus meklēt savām problēmām risinājumus, lai samazinātu cilvēku tirdzniecības risku.

Nodaļā apskatītās tēmas

1. Cēloņi un veicinošie faktori.
2. Problēmas, kas jauniešus pakļauj cilvēku tirdzniecības riskam.

Praktiskās nodarbības

1. uzdevums. Piramidālā diskusija par cilvēku tirdzniecības cēloņiem.
2. uzdevums. Darbs grupās. Izpētes projekts par verdzības pirmsākumiem un attīstību dažādās zemēs.
3. uzdevums. Patstāvīgā darba «Verdzības pirmsākumi dažādās valstīs, verdzības attīstība un tās dažādie veidi» analīze.
4. uzdevums. Jautājumu aplis par cilvēku tirdzniecības pirmsākumiem.
5. uzdevums. Patstāvīgais darbs ar jautājumu tabulu par verdzības un cilvēku tirdzniecības kopīgajām un atšķirīgajām pazīmēm.
6. uzdevums. Brīvā runa. Problēmas, kas jauniešus pakļauj cilvēku tirdzniecības riskam.
7. uzdevums. Hipotēzes izvērtēšana – jaunieši ir cilvēku tirdzniecības riska grupa.
8. uzdevums. «Prāta vētra» par problēmām, kas jauniešus padara vieglāk savervējamus.
9. uzdevums. Patstāvīgais darbs. Problēmsituācijas modelēšana.
10. uzdevums. Darbs ar situācijām. Lomu spēle – iejušanās upura lomā.

1. Cēloņi un veicinošie faktori

Cilvēku tirdzniecībai var būt dažādi cēloņi. Mūsdienās, kad uzsvars tiek likts uz globālo ekonomiku, daudzu valstu valdības ir pievērsušās globālo finanšu institūciju prasībām un aizmirsušās iedzīvotāju vajadzības. Kevins Beils raksta: «Piespiedu pāreja no naturālās uz ienākumus nesošu lauksaimniecību, kopienas zemes zaudēšana un valdības politika, kas ir par labu pilsētas ātrajām uzkodām un fermām, liedz ienākumus, ir palīdzējusi bankrotēt miljoniem zemnieku un piespiedusi viņus pamest savu zemi – dažreiz nonākot verdzībā»¹. Tai pašā laikā turpinās pasaules iedzīvotāju arvien lielāka noslāņošanās, bagātie kļūst bagātāki, nabadzīgie – vēl nabadzīgāki. Pieaugošā sociālā nevienlīdzība pasaules iedzīvotāju vidū ir viens no galvenajiem cilvēku tirdzniecības cēloņiem. Pasaulē cilvēku tirdzniecība galvenokārt notiek no nabadzīgākiem reģioniem uz bagātākiem reģioniem. Valsts sliktais sociālekonomiskais stāvoklis un maldīgie priekšstati par ienesīgo rūpniecību ir būtiski faktori, lai šīs valsts iedzīvotāji meklētu labāku dzīvi citā vietā, atsauktos daudzsoļiem sludinājumiem un kļūtu par cilvēku tirdzniecības upuriem.

Pols Holms no Londonas Skotlendjarda, kurš ir starptautiski pazīstams kā cilvēku tirdzniecības eksperts, ir atzinis, ka cilvēku tirdzniecība turpina eksistēt trīs fundamentālu iemeslu dēļ²:

- neierobežots cilvēku skaits ekonomiski trūcīgajās valstīs;
- neierobežots pircēju (tā saukto klientu) skaits gan upuru izcelsmes valstīs, gan ekonomiski attīstītājās valstīs;
- neierobežots cietsirdīgu vervētāju skaits.

Pieprasījums pēc miesas sekta industrijā un sekta industrijas globalizācija ir iemesls, kādēļ tūkstošiem (pat miljoniem) cilvēku, pārsvarā sievietes un bērni, tiek savervēti un aizvilināti prom no mājām ar nolūku iesaistīt pornogrāfijā, prostitūcijā, eksotiskajās striptīzdejās un sekta tūrismā. Daudzas interneta kompānijas gūst lielus ienākumus, pateicoties cilvēkiem, kuri ir gatavi maksāt 30 ASV dolārus mēnesī par bērnu pornogrāfiju³. Kopumā pasaulē cilvēku tirdzniecību veicina šādi plaša mēroga faktori:

- bezdarbs;
- vāja sabiedrības ekonomiskā un sociālā struktūra;
- izglītības iespēju trūkums;
- labākas dzīves vilinājums ārzemēs;
- sieviešu, bērnu vai iedzimto cilvēku diskriminācija;
- vardarbība pret sievietēm un bērniem;
- valdības un amatpersonu korumpētība;
- bruņoti konflikti;
- kultūras tradīcijas, piemēram, tradicionāla verdzība.

Cunami Āzijas reģionā 2004. gada decembrī radīja labvēlīgu situāciju bērnu tirdzniecībai

No visiem cunami upuriem tieši bērni, kuri ir zaudējuši savus vecākus vai ir nošķirti no savas ģimenes, atrodas ļoti riskantā situācijā. Kamēr nav pieejami ticami dati par bojāgājušajiem un pārvietotajiem cilvēkiem, tūkstošiem bērnu pastāv augsts risks kļūt par cilvēku tirdzniecības upuriem.

Televīzijā jau ziņots par gadījumiem, kad pirmajās dienās pēc dabas katastrofas slimnīcās pēc bērniem ieradušās personas (cilvēku tirgotāji), uzdodoties par bērnu radniekiem vai aizbildņiem. Situāciju sarežģī fakts, ka bērni ir tik mazi, ka vēl tikai mācās runāt, neprot nevienu svešvalodu un ir ļoti sarežģīti noskaidrot, kuras valsts pilsonis viņš ir un kur meklēt viņa tuviniekus.

Papildu tam labāk organizētās mērķtiecīgās noziedzīgo grupējumu aktivitātes izcelsmes valstīs ir iemesls lielāka cilvēku skaita iesaistīšanai un izmantošanai cilvēku tirdzniecības noziegumos.

Cilvēku tirdzniecība nenotiek un nevar paplašināties tikai cilvēku nezināšanas un viņa personīgās situācijas dēļ. Cilvēku tirdzniecību veicina arī dažādi plašāka mēroga **politiskie, ekonomiskie, administratīvie un tiesiskie faktori**.

Cilvēku tirdzniecības apkarošanu ietekmē tādi **politiskie faktori**, kā politiskās gribas un atbildības trūkums atzīt cilvēku tirdzniecību par nopietnu noziegumu savā valstī un meklēt risinājumus problēmas novēršanai. Valsts politiskā un ekonomiskā integrācija starptautiskā līmenī un starptautisko politisko lēmumu izpilde ir svarīgs instruments cilvēku tirdzniecības apkarošanā.

Ekonomiskie faktori ir viens no visbiežāk minētajiem iemesliem cilvēku kļūšanai par cilvēku tirdzniecības upuri. Nabadzība, bezdarbs, zems atalgojums un no tā izrietošais zemais dzīves kvalitātes līmenis un bezcerības sajūta ir pietiekams iemesls, lai cilvēki dotos meklēt vai ticētu labākas, nodrošinātākas dzīves iespējamībai citās valstīs.

Cilvēku tirdzniecību veicina arī situācijas, kad valsts nepilnīgi veic **administratīvās** funkcijas – nepietiekama valsts robežu kontrole un neefektīva darbā iekārtošanas firma, medicīnas iestāžu, kas sagatavo cilvēku orgānu un audu materiālus, uzraudzība, kā arī informējošo un izglītojošo pasākumu trūkums par ceļošanu, uzturēšanos un darbu ārzemēs.

Atklāto cilvēku tirdzniecības noziegumu līmenis, atklāto noziedzīgo grupējumu un sodīto personu skaits, kā arī kavēšanās ratificēto un apstiprināto starptautisko tiesisko aktu ieviešanā veido **tiesisko** faktoru kopumu, kas netiešā veidā ietekmē cilvēku tirdzniecību.

Pamatojoties uz iepriekš minētajiem cēloņiem, veidojas virkne situāciju, kas veicina cilvēku kļūšanu par cilvēku tirdzniecības upuriem. Papildus jau minētajām valsts mēroga problēmām, kas ir cēlonis cilvēku tirdzniecībai, jāatceras, ka katrā situācijā veidojas individuāli personiska rakstura iemesli, kas liek meklēt labākas dzīves iespējas un uzticēties pavirši pazīstamu personu izteiktiem vilinošiem piedāvājumiem. Ļoti bieži tieši cilvēku neziņa un neizpratne par cilvēku tirdzniecības patiesajiem mērķiem un sekām mēdz būt par cēloni cilvēku nokļūšanai cilvēku tirdzniecībā.

Pateicoties vērienīgām informācijas kampaņām un starptautisko un nevalstisko organizāciju ieguldījumam, laikā gaitā mainās arī sabiedrības izpratne par cilvēku tirdzniecības problēmu un attieksme pret cilvēku tirdzniecības upuriem. Būtiska loma faktu, problēmas cēloņu, riska faktoru un arī situācijā iesaistīto personu atspoguļošanā ir plašsaziņas līdzekļiem. Tieši no viņu izpratnes un attieksmes ir atkarīgs publicētās informācijas saturs un sabiedrībai nodotais vēstījums, jo mediji bauda ļoti lielu sabiedrības uzticību un tiem ir liela ietekme sabiedrības attieksmes veidošanā.

2. Problēmas, kas jauniešus pakļauj cilvēku tirdzniecības riskam

Par potenciālo cilvēku tirdzniecības **riska grupu** ir uzskatāmi visi jaunieši, bet jo īpaši meitenes. Tomēr katra situācija ir ļoti individuāla un iemesli var būt vairāki. Bez iepriekšējā sadaļā minētajiem ir papildu faktori, kas pusaudžus padara vieglāk pieejamus un tādējādi par vieglu mērķi cilvēku tirgotājiem. Taču vervētāji īpaši vērsas pie vieglāk ievainojamiem jauniešiem – pusaudžiem, kuri aizbēguši no mājām, dzīvo uz ielas, dzīvo nabadzībā vai ir konfliktā ar savu ģimeni.

Brīdī, kad pusaudzim pietrūkst tuvu cilvēku mīlestības un drošības sajūtas, pietiek ar pavisam mazu grūdienu, lai zaudētu pašcieņu un dzīves mērķi. Tādēļ nav runa tikai par sociālā riska ģimenēm, pietiek ar **problēmām** ļoti labā un līdz šim stabilā **ģimenē** vai ģimenes izjukšanu. Situācijā, kad pusaudzis, iespējams, nesaņem pietiekami daudz uzmanības, viņa vajadzības netiek apmierinātas un attiecības ir traumētas, pusaudzis ir pakļauts cilvēku tirdzniecības riskam un var kļūt par upuri. Vervētāji prot iemantot šādu apjukumu un nelaimīgu pusaudžu uzticību.

Ja vecāki ir **ilgstoši bezdarbnieki** un ģimene dzīvo **nabadzībā**, zemo ienākumu dēļ viņi nav spējīgi parūpēties par ģimenē augošajiem bērniem un pusaudžiem. Tādēļ jaunieši nolemj ceļot uz ārzemēm, lai atrastu labāku darbu, lielākus ienākumus un varētu nodrošināt sevi, kā arī palīdzēt savai ģimenei.

Ļoti augsta riska grupa ir **ielu bērni**. Vervētāji iegūst pusaudžu, kuri nedzīvo ģimenē, kuriem nav pastāvīgs mājoklis un kuri nesaņem pieaugušu cilvēku atbalstu, uzticību un izmanto to savā labā.

Pusaudži, kuri lieto **narkotiskās vielas** un nonākuši to atkarībā, meklējot iespējas iegūt papildus līdzekļus narkotisko vielu iegādei, daudz vieglāk pakļaujas šaubīgiem piedāvājumiem un ir viegli ietekmējami. Tas pats attiecas uz pusaudžiem, kuri ir atkarīgi no azartspēlēm un tādējādi **nonākuši parādos**.

Dažās valstīs īpašam riskam ir pakļauti atsevišķu **etnisko grupu** un **iezemiešu bērni**, kurus sabiedrības attieksme ir izolējusi.

Ļoti daudzās pasaules valstīs (īpaši attīstības valstīs) eksistē **diskriminācija pret sievietēm**, tai skaitā arī pret **meitenēm**. Saskaņā ar vēsturiskām kultūras un reliģijas tradīcijām atsevišķās sabiedrībās meitenēm ir liegtas izglītības iespējas, nav atļauts strādāt algotu darbu un līdz ar to būt noteicējam pašām pār savu dzīvi. Tas nereti ir iemesls, lai meitenes no attīstības valstīm dotos prom no savas valsts un kļūtu par istabenēm, mājkalpotājām, strādātu striptīzklubos un rūpnīcās vai meklētu iespējas apprecēties ar ārzemniekiem. Laulības ar ārzemnieku bieži ir vienīgā iespēja ilgstoši uzturēties valstī un strādāt algotu darbu.

Mudinājumu doties labākas dzīves meklējumos pusaudži saņem arī no **masu medijiem**. Tajos Rietumeiropa un ASV bieži tiek attēlotas kā veiksmes un visu sapņu piepildījuma zemes. Mūsdienās, kad jaunieši intensīvi patērē masu medijus, jauniešu presi, internetu, televīziju u. c., tiem ir ļoti liela ietekme uz jauniešu domāšanu, izturēšanos, vērtību sistēmu. Mediji zināmā mērā producē sapņus un modernu dzīves stilu, kas nereti ir saistīts ar strādāšanu ārzemēs vai pasaules apceļošanu. Tā jaunieši, iepazīstoties ar medijos sastopamajiem jauniešu sabiedrībā populāru personu dzīves stāstiem un citu jauniešu

veiksmes stāstiem, kas ietver arī uzturēšanos ārvalstīs tūrisma vai darba nolūkos, iespēju doties uz ārzemēm neizvērtē pietiekami rūpīgi un pakļauj sevi cilvēku tirdzniecības riskam. Jāatzīmē arī tas, ka medijos daudz biežāk sastopami veiksmes stāsti, bet daudz retāk iespējams lasīt par kāda jaunieša negatīvo pieredzi, kas liktu arī citiem būt uzmanīgiem.

Papildu tam mediji piedāvā arī informāciju, ko speciālisti dēvē par «sekса propagandu» – speciāli žurnāli, literatūra un videoprodukcija, pat pornogrāfija, kas bērniem un pusaudžiem nav īpaši grūti pieejami izdevumi. Tas viss negatīvi ietekmē seksuālo attiecību kultūru.

Praktiskie uzdevumi

1. uzdevums.

Piramidālā diskusija par cilvēku tirdzniecības cēloņiem.

Šajā nodaļā tika noskaidrots:

- Kādi ir cēloņi cilvēku tirdzniecībai un ka tie meklējami gan cilvēku personīgajā situācijā, gan valsts mērogā.
- Kādas ir tās specifiskās sociālās un citas problēmas, kas jauniešus padara vieglāk savervējamus.

Mērķis	Noteikt galveno cilvēku tirdzniecības mērķi un tam pastarpinātos mērķus. Izvērtēt cilvēku tirdzniecību veicinošos faktoros un cēloņus, iepazīstoties ar dažādu organizāciju un valsts iestāžu pārstāvju uzskatiem par šo problēmu.
Apraksts	<p>1. posms. Izmantojot piedāvātos sludinājumus, dalībniekiem pāros vai individuāli jānosaka cilvēku tirdzniecības mērķis.</p> <p>Lai dalībniekiem atvieglotu uzdevumu, vadītājs var rosināt dalībniekus, savstarpēji pārrunājot, atbildēt uz šādiem jautājumiem:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kāpēc cilvēki vispār kaut ko pārdod un pērk? • Ko iegūst pārdevējs un ko – pircējs? • Kas ir pārdevēji? • Kas ir pircēji (bagāti cilvēki, profesionāli biznesmeņi, avantūristi, vienkārši interesenti utt.)? <p>2. posms. Kad pāri ir vienojušies par kādu konkrētu mērķi, vadītājs lūdz dalībniekus apvienoties grupās. Dalībnieki grupās turpina iesākto diskusiju, līdz katra grupa vienojas par vienotu cilvēku tirdzniecības mērķi. Līdztekus katra grupa saņem papildus uzdevumu: <i>noteikt cilvēku tirdzniecības cēloņus un veicinošos faktorus.</i></p> <p>Vadītājs, uzdodot uzvedinošus jautājumus, cenšas saņemt no dalībniekiem pēc iespējas vairāk dažādu viedokļu par cilvēku tirdzniecības iemesliem:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kāpēc mūsdienās eksistē cilvēku tirdzniecība? • Kas (kādi apstākļi) veicina to, ka cilvēku tirdzniecība ir iespējama? • Kāpēc daudzi cilvēki netic, ka cilvēku tirdzniecība mūsdienās ir iespējama? • Kuru reģionu cilvēki visbiežāk nonāk cilvēku tirgotāju tīklos? • Kādos apstākļos šie cilvēki dzīvo? • Kāpēc viņi ir vieglāks «medījums» cilvēku tirgotājiem? <p>Ja kādas grupas dalībnieki nevar vienoties, vadītājs aicina dalībniekus strīda jautājumus uzrakstīt uz lapiņām, jo turpmākās nodarbības laikā kopējā diskusijā tos mēģinās risināt.</p> <p>3. posms. Dalībnieki iesaistās domu apmaiņā, argumentēti aizstāvot savu viedokli, un risina neatbildētus vai arī strīdīgus jautājumus.</p>
Ieteicamie diskusijas jautājumi	<ul style="list-style-type: none"> • Kādi ir galvenie cilvēku tirdzniecības cēloņi? • Kādi apstākļi nodrošina cilvēku tirdzniecības pastāvēšanu un attīstību? • Kādi faktori ietekmē cilvēku tirdzniecības apkarošanu? • Kādēļ ir grūti cīnīties ar cilvēku tirdzniecības paplašināšanos pasaulē un Latvijā? • Ko ir iespējams darīt, lai mazinātu un novērstu šīs problēmas izplatību? <p>Šī diskusija ir grupu darba rezultātu analīze, kurā, ja iespējams, var iesaistīt starptautiskās migrācijas organizācijas, resursu centra sievietēm «Marta» vai kādas citas nevalstiskās organizācijas vai valsts iestādes pārstāvjus (piemēram, policists, sociālais darbinieks, bāriņtiesas pārstāvis u. c.).</p>
Laiks	Darbs pāros 3–5 minūtes, darbs grupās 15–20 minūtes, 15 minūtes diskusija.

2. uzdevums.

Izpētes projekts par verdzības pirmsākumiem un attīstību dažādās zemēs.

Mērķis	legūt un sistematizēt informāciju, izzināt un noskaidrot verdzības nozīmi, kā arī līdztekus tās izraisītās sekas.
Apraksts	Izdaliet skolēniem vēstures materiālus par verdzības attīstību dažādās valstīs (5. pielikums). Uzdodiet skolēniem patstāvīgi izzināt cilvēku tirdzniecības pirm-

sākumu avotu, kā arī aiciniet skolēnus izskatīt šo tematu plašāk, izmantojot papildmateriālus bibliotēkā.

Šo darbu var veikt individuāli, pāros vai arī grupās. Katrai grupai vai pārim tiek uzdots verdzības izpēte konkrētā zemē, piemēram, verdzība Senajā Ēģiptē, verdzība Ķīnā u. c.

Ieteicamie jautājumi, uz kuriem meklēt atbildes savā izpētes projekta laikā:

- Kad un kur meklējami cilvēku tirdzniecības aizsākumi?
- Kādi ekonomiskie un/vai politiskie apstākļi ir stimulējuši cilvēku tirdzniecības attīstību senatnē un mūsdienās?

3. uzdevums.

Patstāvīgā darba «Verdzības pirmsākumi dažādās valstīs, verdzības attīstība un tās dažādie veidi» analīze.

Mērķis

Izvērtēt verdzības nozīmi un ietekmi uz sabiedrības attīstību dažādās valstīs. Dalībniekiem tiek izdalītas lapiņas, kurās jāieraksta verdzības «plusi» un «mīnusi» un jāpamato atbilde.

Apraksts

Pozitīvā un negatīvā noteikšana palīdz izanalizēt apgūto materiālu. Atbilžu pārbaude notiek frontālo pārrunu, diskusijas veidā.

Laiks

3–5 minūtes, frontālā diskusija 5 minūtes.

4. uzdevums.

Darbs grupās. Jautājumu aplis par cilvēku tirdzniecības pirmsākumiem.

+	Verdzība	–
....., jo.....	, jo.....
....., jo.....	, jo.....
....., jo.....	, jo.....

Mērķis

Dalīties informācijā par cilvēku tirdzniecības pirmsākumiem, savstarpēji citam citu papildinot.

Apraksts

Dalībniekus sadala grupās (ne vairāk par 6 cilvēkiem vienā grupā). Vēlams, lai grupās būtu dalībnieki, kuri iepriekš veikuši verdzības pirmsākumu izpēti par dažādām valstīm. Katrs dalībnieks uz lapas uzraksta vienu ar tēmu «Cilvēku tirdzniecības pirmsākumi» saistītu jautājumu, tad papīra lapas pasniedz pa apli. Katram dalībniekam ir iespēja uzrakstīt atbildi vai papildināt jau esošo atbildi. Pēc tam grupas savstarpēji apmainās ar savām jautājumu lapām un var turpināt papildināt atbildes pārējo grupu lapās uzdotajiem jautājumiem. Jautājumu apla metode dod iespēju dalībniekiem atrasties un, nerunājot auditorijas priekšā, tomēr izteikt savu viedokli. Ja vadītājs vēlas saņemt atbildes uz kādu konkrētu jautājumu, tad viņš var uzrakstīt pirmos jautājumus un pasniegt pa apli atbilžu apkopošanai.

Laiks

10–15 minūtes uzdevumam, 5 minūtes rezultātu apkopošanai.

5. uzdevums.

Patstāvīgais darbs ar jautājumu tabulu par verdzības un cilvēku tirdzniecības kopīgajām un atšķirīgajām pazīmēm.

Mērķis IZanalizēt un salīdzināt, kas kopīgs un atšķirīgs agrāko laiku verdzībai un mūsdienās notiekošajai cilvēku tirdzniecībai.

Apraksts Vadītājs sniedz dalībniekiem ieskatu jautājumos par verdzību un cilvēku tirdzniecību. Dalībnieki apkopo un izanalizē informāciju, tad aizpilda tabulu (5. pielikums), atbildot uz jautājumiem, kas ir kopīgs un kas atšķirīgs verdzībā un cilvēku tirdzniecībā. Tabulā ir doti dažādi uzvedinoši jautājumi, pārējās atšķirības un līdzības dalībnieki var formulēt paši.

Jautājums	Verdzība	Cilvēku tirdzniecība
Vai verdzība un cilvēku tirdzniecība sabiedrībā tiek uzskatīta par normālu parādību?	Senākos laikos tā bija normāla parādība.	Mūsdienās likums aizliedz tirgoties ar cilvēkiem. Dažās sabiedrībās tomēr tiek uzskatīts par normālu, ka sievietes un bērni var tikt pārdoti, iemainīti vai nodoti darbu veikšanai pret atlīdzību.
Kāds ir galvenais mērķis?		
Vai pārējā sabiedrība iejaucas šajos jautājumos?		
Kādas ir uz cilvēka veselību atstātās sekas?		
Kas notiek, kad cilvēki izkļūst no verdzības un cilvēku tirdzniecības?		
Utt.		

6. uzdevums.

Darbs grupās vai pāros. Brīvā runa – specifiskas problēmas, kas jauniešus pakļauj cilvēku tirdzniecības riskam.

Mērķis	Informācijas analīze un iedziļināšanās tēmā par specifiskajām problēmām, kas var būt iemesls jauniešu nokļūšanai cilvēku tirdzniecības tīklos.
Apraksts	Uzdevumu var veikt grupā vai pāros. Kaudzē ir saliktas kartītes, uz kurām ir uzrakstīti fragmenti no mācību materiāla tēmas «Kāpēc jaunieši kļūst par cilvēku tirdzniecības upuriem?». Dalībnieku uzdevums ir, izmantojot šos fragmentus, kā arī papildinot un apaudzējot ar savām idejām, veidot stāstījumu par cilvēku tirdzniecības iemesliem jauniešu vidū. Dalībnieki prezentē savu fragmentu pārējiem. Uzdevums palīdz dalībniekiem atrasties, šī metode veicina improvizācijas iemaņas.
Laiks	15–20 minūtes.

7. uzdevums.

Grupu darbs. Hipotēzes izvērtēšana – jaunieši ir cilvēku tirdzniecības riska grupa

Mērķis	Izvērtējot izvirzīto hipotēzi, ļaut jauniešiem atrast apstiprinājumus un noliegtam, ka jaunieši ir potenciāli cilvēku tirdzniecības upuri.
Apraksts	Vadītājs izvirza hipotēzes. Dalībnieku uzdevums ir meklēt un izvirzīt šo hipotēžu apstiprinošus un noliedzošus argumentus. Viena grupa meklē apstiprinošus, otra – noliedzošus argumentus.
Iespējamās hipotēzes	<ul style="list-style-type: none">• Jaunieši ir potenciāli cilvēku tirdzniecības upuri.• Tikai jaunieši no sociālā riska ģimenēm kļūst par upuriem.
Laiks	20 minūtes.

8. uzdevums.

Grupu darbs. «Prāta vētra» par problēmām, kas jauniešus padara vieglāk savervējamus.

Mērķis	Iedziļināties tēmā un atklāt tās problēmas, kas varētu būt saistītas un veicinātu jauniešu kļūšanu par cilvēku tirdzniecības upuriem, kā arī mēģināt rast risinājumus.
Apraksts	«Prāta vētras» mērķis ir nodrošināt procesa raitumu un tādu gaisotni, kurā katrs var brīvi izteikt savas idejas. Dalībniekus sadala grupās pa 6 cilvēkiem. Grupa saņem papīra lapas, uz kurām pēc savstarpējas apspriešanās uzraksta tās problēmas, kas, pēc viņu domām, jauniešus pakļauj riskam kļūt par cilvēku tirdzniecības upuriem (3 min). Katra problēma jāraksta uz atsevišķas papīra lapas. Tad katrs grupas loceklis saņem vienu papīra lapu ar problēmu. Dalībnieki katrs uz savas lapas raksta idejas, kā nosaukto problēmu varētu risināt. Pēc 3–5 minūtēm vadītājs dod signālu un grupas locekļi savas lapas padod kaimiņam. Grupas locekļi izlasa kaimiņa uzrakstītās idejas un papildina un attīsta jau esošās vai pieraksta jaunas idejas problēmas novēršanai. Pēc 3–5 minūtēm dalībnieki atkal mainās ar lapiņām. Kad uzdevums ir noslēdzies un katrs grupas loceklis ir izteicies par katru no izvirzītajām problēmām, dalībnieki apspriežas, izveidojot vienotu koncepciju, un prezentē savu atbildi. Šis uzdevums dod iespēju īsā laikā ģenerēt daudzas idejas, un šajā procesā tiek iesaistīti visi dalībnieki. Vadītājam nevajadzētu pieļaut, ka dalībnieki bez viņa signāla sāk mainīties ar lapiņām, jo tas izraisa stresu tiem, kuri vēl nav uzrakstījuši savas idejas. Svarīgi ir radīt gaisotni, kurā katrs nepiespiesti var iedziļināties problēmā un risinājumu meklēšanā.
Laiks	30–35 minūtes.

9. uzdevums.

Patstāvīgais darbs. Problēmsituācijas modelēšana

Mērķis Individuāli analizējot problēmas un ievērojot pieredzi savā paziņu lokā, modelēt problēmsituāciju, kas, attīstoties tālāk, varētu kļūt par cilvēku tirdzniecības gadījumu.

Apraksts Dalībniekiem jāizvēlas viena no iepriekšējā uzdevumā definētajām problēmām. Pēc tam tiek dots uzdevums:

- 1) izdomāt situatīvu aprakstu, kas atklātu konkrēto problēmu;
- 2) izvirzīt vispiemērotāko un nepiemērotāko problēmas risinājumu;
- 3) aprakstīt, kā veidotos jaunieša vai jaunieta dzīve konkrētajā situācijā.

Modelētās situācijas var izmantot turpmākajās praktiskajās nodarbībās.

10. uzdevums.

Darbs ar situācijām. Lomu spēle – iejušanās upura lomā.

Mērķis Saskatīt cilvēku tirdzniecības problēmu, izmantojot situācijas no dzīves.
Apraksts Vadītājs pāriem vai mazām grupām izsniedz situācijas aprakstu (7. pielikums). Viens pāra dalībnieks iejūtas «upura», otrs – uzticības personas lomā (dalībnieki paši var izvēlēties, vai tas ir draugs, draudzene, ģimenes loceklis, svešinieks, policists u. c.), trešais – kāds no situācijā attēlotajiem personāžiem vai vienkārši novērotājs. Dalībniekiem tiek dotas 5 minūtes laika, lai varētu iejusties savās lomās.

Sākas lomu spēle. «Upuris» un «uzticības persona», un, ja ir, arī trešais personāžs risina dialogu, kura laikā ir jāatklāj:

- apstākļi, kas izraisīja radušos situāciju;
- kādas kļūdas pieļāva cietusī persona;
- kādas varēja būt radušās situācijas sekas;
- ko cietusī persona varēja darīt, lai izvairītos no nokļūšanas krīzes situācijā.

Lomu spēles dalībnieki šo jautājumu vietā var izdomāt savu stāstu. Reālo situāciju (7. pielikums) vietā var arī izmantot 9. uzdevumā modelētās problēmsituācijas.

Kad lomu spēle beigusies, vadītājs iesaista diskusijā pārējos grupas dalībniekus ar šādiem uzvedinošiem jautājumiem:

- Kādi notikumi stimulēja situācijas attīstību?
- Kādi notikumi varēja mainīt notikumu gaitu?
- Kādi pasākumi pirms došanās uz ārzemēm situācijas varonim bija izpalikuši?
- Kā tu būtu rīkojies/-usies šādā situācijā?

Šie jautājumi arī noder, apspriežot filmu «Mūžīgi Lilja».
30 minūtes.

Laiks

¹ *Trafficking A Global Problem, i Abolish – The Anti-Slavery Portal, www.iabolish.com*
² *The Scope of Human Trafficking, International Humanitarian Campaign Against the Exploitation of Children, www.helpsavekids.org*
³ *Trafficking A Global Problem, i Abolish – The Anti-Slavery Portal, www.iabolish.com*

3. TĶMA

KĶ jaunieši kĶĶst par cilvĶku tirdzniecĶbas upuriem?

Šī nodaļa veltīta vervēšanas mehānismu analīzei. Nodaļā apskatīti gan vervēšanas veidi, gan vervētāju izmantotais aizsegs savām nelikumīgajām darbībām, izdalīti arī atsevišķie vervēšanas posmi. Ļoti svarīgi ir apzināties, kas ir vervētāji, tādēļ nodaļā ir parādīts vervētāju iedalījums. Nodaļas noslēgumā apskatīta iemācītā bezpalīdzība, kas parasti ir cilvēku tirgotāju mērķis un arī rezultāts.

Mērķis – parādīt galvenos vervēšanas veidus un atmaskot vervētājus, iedrošināt jauniešus atpazīt bīstamas situācijas, neuzticamus cilvēkus un viņu negodīgos mērķus, kā arī attīstīt aizsargāšanās un kritiskās domāšanas spējas, kas nepieciešamas, lai mazinātu cilvēku tirdzniecības risku.

Nodaļā apskatītās tēmas:

1. Vervēšanas metodes un veidi.
2. Vervētāju iedalījums.
3. Iemācītā bezpalīdzība.

Praktiskās nodarbības:

1. Uzdevums. Darbs pāros. Jēdzienu definēšana.
2. Uzdevums. Grupu darbs. Vervēšanas metodes un veidi. Vervētāju iedalījums.
3. Uzdevums. Pārdomu darbs «Bezpalīdzīgs cilvēks – svešu domu un rīcības upuris».
4. Uzdevums. Darbs grupās par iemācīto bezpalīdzību.
5. Uzdevums. Aktīvā klausīšanās – apgalvošana un apstiprināšana.

1. Vervēšanas metodes un veidi

Jaunieši pārsvarā tiek piespiesti strādāt prostitūcijā, ubagot, strādāt lauksaimniecībā, raktuvēs un šahtās, rūpnīcās vai kā darbaspēks māsaimniecībā. Pētījumi liecina, ka zēni pārsvarā tiek izmantoti darbam plantācijās, sīku noziegumu veikšanā, narkotiku tirdzniecībā, bet meitenes lielākoties tiek izmantotas seksuālu pakalpojumu sniegšanai un darbam māsaimniecībā.

Vervēšana var notikt gan grupās, gan individuāli. Grupas parasti tiek veidotas, maskējot tās kā dejtāju trupas, «tūristu» grupas vai arī kā «darba migrantus». Individuālā vervēšana var notikt divējādi – mērķtiecīga personīga iepazīšanās, laulības, u. tml. vai arī it kā nejauša savervēšana ar sludinājumu palīdzību.

Analizējot cilvēku tirdzniecības problēmu un upuru transportēšanas maršrutus, valstis tiek iedalītas trijās grupās – izcelsmes, tranzīta un mērķa valstīs. Viena valsts vienlaikus var atbilst visu trīs grupu pazīmēm.

Izcelsmes valsts (donorvalsts) – tā ir personas pilsonības valsts vai arī valsts, kurā persona (piemēram, bezvalstnieks vai bēglis) pastāvīgi uzturas.

Tranzīta valsts – valsts, kuras teritoriju cilvēku tirdzniecības upuris šķērso, izmantojot jebkādas transporta līdzekļus, nolūkā nokļūt uzņemtajā jeb galamērķa valstī.

Mērķa valsts (uzņemšana valsts, saņēmējvalsts, galamērķa valsts) ir valsts, kurā cilvēku tirdzniecības upuri tiek nogādāti nolūkā ilgstoši un/vai pastāvīgi ekspluatēt tos.

IZCELSMES VALSTS

TRANZĪTVALSTS

MĒRĶA VALSTS

Ir jāatzīmē, ka praksē diemžēl arvien skaidrāk parādās tendence, kas pieprasa izmaiņas Eiropas Savienības kopējā rīcībā pret cilvēku tirdzniecību. Ja līdz šim Eiropas Savienības dalībvalstis bija galvenokārt mērķa valstis, tad pēc paplašināšanās 2004. gada maijā tās sastāvā būs dalībvalstis, kuras vienlaikus ir izcelsmes, tranzīta un mērķa valstis.

Tātad, lai panāktu, ka cilvēks no vienas valsts tiek nogādāts citā valstī (kas var būt gan kaimiņvalsts, gan valsts citā kontinentā), vervētāji izmanto dažādas vervēšanas metodes.

Cilvēku tirgotāji un vervētāji visā pasaulē izmanto līdzīgas metodes un vervēšanas shēmas, lai ievilinātu cilvēkus ekspluatācijā un, izmantojot viņus visdažādākajā veidā, gūtu peļņu. Arvien biežāk pasaules praksē sastopami gadījumi, kad cilvēku vervētāji ir paziņas, ģimenes locekļi vai draugi. Cilvēku tirgotāji iegūst un izmanto cilvēku uzticību, kas savukārt atvieglo savervēšanas procesu.

Cilvēki kā preces visbiežāk tiek ekspluatēti un izmantoti darbam seksbiznesa sfērā, nekvalificētu un ļoti zemu apmaksātu darbu veikšanai, piespiedu laulībās.

Lai apmierinātu pieprasījumu pēc «dzīvās preces», vervētāji izmanto spēku, draudus, piespiešanu, aizvešanu ar varu, krāpšanu, maldināšanu vai citas viltus formas, izmantojot varas pozīcijas vai arī cilvēku neaizsargātību, vai arī dodot vai saņemot maksājumus vai labumus. Pēdējais var nozīmēt situāciju, kad vecāki ir gatavi pret atlīdzību atdot savu bērnu verdzībā vai cita veida izmantošanai.

Dažādi ļoti labu atalgojumu sološi darba piedāvājumi ir viens no visbiežāk izmantotajiem vervēšanas veidiem. Parasti netiek prasīta nekāda iepriekšēja pieredze vai profesionālās prasmes apliecināšs dokuments attiecīgajā profesijā. Tiek piedāvāta iespēja ļoti īsā laikā ātri un vienkārši noformēt dokumentus, doties ceļā un uzsākt darbu. Cilvēkiem, kuri dažādu iemeslu dēļ atrodas sarežģītā situācijā, šādi sludinājumi šķiet vienīgā iespēja mainīt savu dzīvi. Kā **aizsegs cilvēku tirdzniecībai** un cilvēku ievilināšanai ekspluatācijā var tikt izmantoti:

- nelegālas darbā iekārtošanās firmas;
- darba un studiju piedāvājumi laikrakstos;
- sludinājumi internetā un «čatu lapas»;
- jauniešu apmaiņas programmas;
- modeļu aģentūras;
- iepazīšanās aģentūras (piemēram, iepazīšanās laulību nolūkā);
- personīgi sakari (piemēram, draugi, paziņas vai pat radi);

Fakts, ka firmas vai **darba sludinājums** ir publicēts kādā sabiedrībā **ieciēnītā laikrakstā**, cilvēkiem vieš papildu uzticību. Taču, jāatzīmē, ka laikraksti nepārbauda un nenes atbildību par sludinājumu saturu. Dažās valstīs atsevišķos gadījumos laikraksti, apzinoties sludinājumu saistību ar cilvēku, īpaši sieviešu tirdzniecību, ir pārtraukuši publicēt erotiskās masāžas, striptīzklubu, eskortservisa u. tml. sludinājumus. Tomēr to nevar attiecināt uz visiem laikrakstiem, tādēļ jebkurš sludinājums pirms piedāvājuma akceptēšanas ir rūpīgi jāpārbauda.

MĪTS – ja firma ievietojsi darba piedāvājuma sludinājumu avīzē, tad tas ir legāls darbs

Patiesībā firmas reklāma masu medijos nenozīmē, ka firma ir legāla. Laikrakstu izdevēji nepārbauda, vai firmām, kas ievieto sludinājumus, ir tiesības nodarboties ar uzņēmējdarbību un sniegt reklāmā piedāvātos pakalpojumus. Vienā avīzē blakus var būt publicēti gan legālu, gan nelegālu firmu piedāvājumi, tādēļ ir ļoti svarīgi mācēt atšķirt un izvērtēt šos piedāvājumus.

MĪTS – drauga, paziņas vai radnieka darba piedāvājums ārzemēs ir uzticams

Patiesībā vervētājs var būt nejaušs paziņa, draugs vai pat radnieks, kas apzināti uzrunā personu, piedāvājot darbu lauksaimniecībā vai rūpniecībā, viesmīļa, istabenes, modeles, auklītes darbu, u. tml., pakļaujot personu parādu verdzības, seksuālas izmantošanas un citam riskam. Nereti upuri atzīst, ka darba piedāvājumu uzskatījuši par uzticamu tieši tādēļ, ka to piedāvājis labi pazīstams cilvēks.

Laulības ir viens no individuālajiem vervēšanas veidiem, kā ir iespējama cilvēku tirdzniecība. Laulības, kuru nolūks ir nevis veidot ģimeni, bet ekspluatēt personu gan piespiedu darbam mājsaimniecībā, gan seksuālu vēlmju apmierināšanai. Šis cilvēku tirdzniecības veids nav ietverts cilvēku tirdzniecības definīcijā, kas būtiski apgrūtina šādu gadījumu pierādīšanu un atzīšanu par noziegumiem.

Starptautiskā līmenī valstis arī ir vienojušās un definējušas ne tikai apstākļus un vervētāju piespiešanas metodes, lai panāktu personas piekrišanu, bet arī visdažādākos cilvēku tirdzniecības transportēšanas posmus (ceļš no izcelsmes valsts līdz pircējam mērķa valstī).

Vervēšana ir personas iesaistīšana cilvēku tirdzniecībā, veicot savstarpējas sarunas, izmantojot trešās personas starpniecību, piemēram, ieviejojot darba piedāvājuma sludinājumus plašsaziņas līdzekļos vai izmantojot personīgu paziņanos u. tml.

Pārvadāšana ir personas pārvietošana no vienas vietas uz otru (pa sauszemi, gaisu, ūdeni) jebkādā veidā vai ar jebkādu transportlīdzekli.

Nodošana – ārvalstīs nogādātās personas atstāšana vai atdošana kādai citai personai, piemēram, striptīza kluba vai intīmservisa īpašniekam.

Slēpšana – ar slēpšanu jāsaprot personas turēšana tādā vietā, kur citi viņu neredz, kā arī tādu apstākļu radīšana, lai personu nevarētu atrast.

Saņemšana ir uz ārvalsti nogādātās (aizvestās) personas sagaidīšana un pieņemšana.¹

Parasti pusaudzis labprātīgi piekrīt darba vai ceļojuma piedāvājumam, jo ir noticejis vervētāja viltus solījumiem par paredzamā darba veidu un apstākļiem. Parasti upuris tiek nogādāts vietā tālu prom no mājām, kur personu ir vieglāk pakļaut kontrolei, šantažēt un piespiest veikt kriminālo grupējumu izvēlētās darbības. Lai nogādātu upurus mērķa vietā (vietā, kur persona tiks izmantota vai arī pārdota tālāk), vervētāji izmanto viltotus dokumentus.

Nereti cilvēku tirdzniecības upuri nenozīst, kurā valstī viņi atrodas un uz kuriem tiek nogādāti. Viņi tiek medicīniski pārbaudīti, vai nav inficējušies ar HIV/AIDS vai citām seksuāli transmisīvajām slimībām.

2. Vervētāju iedalījums

MĪTS – vervētāji izskatās pēc noziedzniekiem un tos var pēc ārienes atpazīt

Patiesībā vervētāji ir ļoti dažādi cilvēki, kuri nepavisam neizskatās pēc «tipiskiem noziedzniekiem». Tieši pretēji, vervētāji bieži vien ir ļoti laipni, izskatīgi, ievieš uzticību, viņiem var būt ģimene un bērni. Seksa biznesa sfērā vervētājs var būt arī sieviete – bijusī prostitūta.

Cilvēku tirdzniecība ir viens trim ienesīgākajiem nelegālās noziedzības biznesiem blakus ieroču un narkotiku tirdzniecībai. Vienlaikus tas ir bīstams, taču labi organizēts un smalki strukturēts noziedzības veids, kas aptver dažādus reģionus un kontinentus.

Vervētāji ir personas, kas iesaistītas kādā no cilvēku tirdzniecības posmiem, un kuras uzskatāmas par noziedzniekiem. Vienas personas vervēšanā var būt iesaistīti vairāki vervētāji, tie var darboties grupā vai arī individuāli. Vervētāji var būt vietējā sabiedrībā pazīstami cilvēki vai svešinieki. Vervētāji nav tikai vīrieši, tās var būt arī sievietes, kā arī jaunieši un jaunietes, kas par samaksu ir gatavi savervēt savus vienaudžus. Vervētāji var būt:

- **Labi draugi, radnieki**

Meitene X tika pārdota par seksa verdzeni uz Grieķiju. Viņas vervētājs bija meitenes labs paziņa, bērnības draugs un kaimiņš, kas dzīvoja tajā pašā ielā nelielā pilsētiņā. Viņš pat pēdējā vakarā pirms meitenes aizbraukšanas atnāca pie meitenes X mātes, lai viņu pārliecinātu, ka viss būs kārtībā, ka darbs ir patiešām pieklājīgs un ļoti labi apmaksāts. Nekas neizraisīja ne mazākās aizdomas, pirms atklājās, ka meitene X tika piekrāpta un pārdota verdzībā uzreiz pēc ierašanās Grieķijā.

Kāda meitene tika ievilināta prostitūcijā Beļģijā, kur viņas māsa jau strādāja par prostitūtu. Suteneri piespieda viņu piezvanīt mātai un piedāvāt darbu par istabeni viesnīcā. Pēc ierašanās Beļģijā meiteni ieslēdza un piespieda nodarboties ar prostitūciju.

- **Jauni stilīgi puīši vai meitenes**

Galvenokārt tie ir cilvēki, kuri, pēc cilvēku tirdzniecības upuru domām, ir veiksmes mīļi, «īstās dzīves iemiesojums» – bagāti, viņiem ir dārgas automašīnas, viņi apmeklē smalkus restorānus un bārus u. tml. Potenciāli cilvēku tirdzniecības upuri vēlētos kļūt par viņu draugiem un dzīvot līdzīgi – un tas ir tas, ko viņi piedāvā potenciālajiem upuriem. Bieži vien tie tā sauktie draugi ir vietējās meitenes un puīši, kuri ir precējušies ar ārzemniekiem un ārzemniecēm un kuri patiesībā darbojas kā vervētāji, mēģina ievilināt nabadzīgākos draugus prostitūcijas tīklā un tādā veidā nopelnīt naudu.

«Strādāju Romā par bērnu aukli. Kafējnicā iepazinos ar turīgu albāņu puisi. Sadraudzējāties. Laikam pat iemīlējos. Viņš teica, ka mīlot, un piedāvāja doties līdz uz Kanāriju salām. Zvanīju uz mājām un jautāju, ko darīt – albānis grib mani precēt. Puisis glīts un turīgs, brauksim kopā atpūsties.»

Pēc šīs telefonsarunas Dita pazuda. Piecus mēnešu viņas vecākiem par meitu nebija nekādu ziņu. Tad negaidīts zvans no Barcelonas: sūtiet naudu mājupceļam. Kad Dita Rīgā izkāpa no Vācijas autobusa, vecāki viņu pat nepazina: novārgusi, nervoza... Vēlāk atklājās smagi ginekoloģiski iekaisumi, meitene bieži ģība. Albāņu mīļotais izrādījies seksa verzeņu piegādātājs savu tautiešu firmai, kas nodarbojas ar ceļojošu prieka māju biznesu.

«Viņiem bija vairāki treileri un katrā – pa meitenei. Mūs veda uz Barselonu. Naktīs lika stāvēt treilera durvīs īsā krekliņā bez biksītēm un līdz rītam seksuāli apkalpot vīriešus. Cik par mani maksāja, tā arī nezinu.»

Par laimi, Dita izdevās aizbēgt. Vairākas naktis puskailla pavadījusi Barcelonas patiltēs, līdz satikusi cilvēkus, kuri palīdzējuši atgriezties Latvijā.

Raksts publicēts žurnālā „Santa” 2002. gada janvāra numurā.

• Šķietami draugi

Pēdējā laikā ir arvien vairāk un vairāk gadījumu, kad jauns vīrietis iepazīstas ar meiteni, vairākas reizes uzaicina viņu uz randiņu, izturas ļoti mīļi, nopērt kādu dāvaniņu un viņai kā labākajam draugam piedāvā darbu ārzemēs: «Tikai tev, jo viņiem ir vajadzīgs uzticams cilvēks.» Dažas meitenes pat nojauš, ka situācija ir nedaudz mīklaina, bet nezina, kā atteikties, jo viņas jūtas parādā draugam un nevēlas viņu zaudēt.

• Profesionāli vervētāji

Tie galvenokārt ir jauni cilvēki, kurus nolīgst cilvēku tirgotāji par nelielu apmaksu piedāvāt „darba līgumu” saviem draugiem, paziņām vai pārliecināt jauniešus par šo lielisko iespēju. Parasti viņi izliekas, ka paši šo darbu jau ir darījuši, darbs bijis viegls un labi apmaksāts. Bieži šie vervētāji pat nenojauš, ka cilvēki, kas uzķersies uz šiem solījumiem, nokļūs īstā verdzībā.

• Šantāžisti

Tirgotāji/vervētāji meklē seksuāli aktīvas meitenes, īpaši lauku rajonos, nelielās pilsētiņās un no nelabvēlīgām ģimenēm. Viņi uzaicina šīs meitenes pie sevis vai uz kafejnīcu, piedāvā viņām alkoholu un pārģuļ ar viņām, bieži vien perversā veidā. Pēc tam vervētāji šantāžē meiteni: «Ja tu neiesi, es visiem izstāstīšu par tavu uzvedību – taviem vecākiem, skolotājiem, draugiem». Meitenes baidās, ka notikušais nonāks atklātībā, un nonāk cilvēku tirgotāju pakļautībā. Vervētāji arī meklē meitenes ar garīgiem traucējumiem un ar zemu inteligences līmeni.

• Ārzemju līgavaiņi, fiktīvas laulības

Meitenei tiek piedāvāts satikties a potenciālo līgavaini – «bagātu, pieklājīgu, nopietni domājošu par laulībām, ģimeni». Ierodoties citā valstī, meiteni sagaida nevis «sapņu» līgavainis, bet cilvēku tirgotājs un viņu sagaida nevis laimīga ģimenes dzīve, bet prostitūcija.

• Citi

Nav iespējams aprakstīt visas vervētāju metodes, kā viņi izskatās utt., jo vervētāju darba metodes nepārtraukti mainās, kļūst rafinētākas un tiek pielāgotas konkrētai situācijai. Cilvēku tirgotāji ļoti labi pārzina atsevišķu valstu likumdošanas normas, attiecīgi, izmantojot savā labā likumdošanas nepilnības un trūkumus. Tiek izmantota arī valsts amatpersonu un attiecīgo institūciju darbinieku uzpirkšana. Mainoties likumdošanai, noziedzīgie grupējumi reaģē ļoti ātri, attiecīgi pārgrupējot vai mainot sava nelikumīgā biznesa struktūru un maršrutu.

Daži autori izdala trīs veidu grupējumus – liela mēroga grupējumi ar politiskiem un ekonomiskiem kontaktiem, kas viņiem ļauj nodibināt saikni starp izcelsmes un mērķa valsti, vidēja izmēra grupējumi, kas koncentrējas uz cilvēku tirdzniecību no vienas valsts, un mazi grupējumi, kas sagādā vienu vai vairākus cilvēkus atkarībā no pieprasījuma. Citi savukārt cilvēku tirdzniecībā iesaistītos grupējumus iedala četrās grupās². Katrai no tām ir raksturīga sava darbības shēma un principi.

Organizētā noziedzība tiek raksturota kā uzņēmums, kurā iesaistītās personas ir cieši savstarpēji saistītas un kas strukturēts vairākos līmeņos un pakāpēs, lai nodrošinātu ienākumus un varu, veicot legālas un nelegālas aktivitātes. Tiem raksturīga hierarhiska starptautiskā struktūra ar politiskiem un ekonomiskiem kontaktiem visos līmeņos gan izcelsmes, gan mērķa valstī. Parasti tirdzniecība balstās uz pamatīgām likumdošanas zināšanām par tiesisko un administratīvo praksi dažādās mērķa un tranzīvalstīs. Šie grupējumi ir iesaistīti narkotiku tirdzniecībā, nelegālajā imigrācijā, šantāžēšanā, naudas izspiešanā, viltošanā un atmazgāšanā, starptautiskajā prostitūcijā un citos transnacionālajos noziegumos.

Starptautiski vervētāju grupējumi, nolūkā īstenot nelikumīgu migrantu ieviešanu un cilvēku tirdzniecību, spēj nodrošināt jebkurus šo noziegumu īstenošanai nepieciešamos līdzekļus un pasākumus (piemēram, nodrošināt personas ar nepieciešamajiem dokumentiem (viltotiem vai zagtiem), mājokli tranzīvalstī u. tml.). Raksturīgi, ka šie grupējumi spēj ātri pielāgoties jauniem apstākļiem un neparedzētām izmaiņām maršruta posmā, jo visā maršrutā atrodas grupējuma pārstāvji. Tiek izmantoti maršruti, kas jau ir pārbaudīti narkotiku tirdzniecībā.

Vidēja lieluma organizācijas atšķiras ar to, ka tās nepārdod upurus citām grupām, bet organizē cilvēku tirdzniecību savos nolūkos (paši vervē, paši ekspluatē, tālāk nepārdod). Organizācijas saglabā kontroli pār savervētajām personām, tās tiek cieši uzraudzītas, piespiestas parakstīt parādzīmes un atdot lielu daļu no sava niecīgā atalgojuma par dzīvojamo platību vai pārtiku. Nereti notiek piespiešana, sišana, izvarošana, sazāļošana, turēšana badā.

Vervētāji – amatieri. Šī kategorija ietver cilvēkus, kuri pēc konkrēta pieprasījuma nodrošina vienu noteiktu upuriem nepieciešamu pakalpojumu (piemēram, transports robežas šķērsošanai), savervē personu konkrēta zemu apmaksāta vai piespiedu darba veikšanai, nodrošina striptīzbārus, bordeļus un tam līdzīgas iestādes ar sievietēm un vīriešiem. Īpašnieks vai pasūtītājs caur zināmiem kanāliem pasūta «preci» savām vajadzībām, vervētājs «preci» savervē, pārvadā un bez starpniekiem nogādā tieši pasūtītājam.

3. Iemācītā bezpalīdzība

Cilvēku tirgotāji ne tikai labi pārzina likumdošanu un atrod veidu, kā piekukuļot varas iestāžu pārstāvjus. Vervētāji kopj savu ārieni un apgūst labas manieres, lai vieglāk iegūtu potenciālo cilvēku tirdzniecības upuru uzticību. Papildu tam vervētājiem netrūkst arī psiholoģisko zināšanu, kas ļauj manipulēt ar cilvēkiem.

Daudzi no cilvēku tirdzniecības upuriem valstī atrodas nelegāli, jo cilvēku tirgotāji viņus ir pārveduši pāri robežai ar neīstiem, viltotiem vai vispār bez dokumentiem. Ja upurim ir personu apliecinoši dokumenti, tad par vienu no **iebidēšanas** instrumentiem kļūst fakts, ka viņu kā tūristu uzturēšanās laiks ir beidzies un viņi tiks arestēti, sodīti vai izraidīti no valsts. Ar to pašu tiek **draudēts** gadījumos, kad personai nav personu apliecinošu dokumentu. Tā kā personai nav nekādu dokumentu, kas liecinātu par darba attiecībām un norādītu uz darba devēju (vienalga, vai tas ir fermeris vai bordeļa īpašnieks), tiek apgalvots, ka visa atbildība par nelegālu uzturēšanos valstī jāuzņemas pašam upurim.

Tāpat tiek **melots** par palīdzības meklēšanu policijā, jo «ar policiju viss esot sarunāts un sūdzēties tāpat nav jēgas», vai arī draudēts ar personas nodošanu policijai. Papildu tam upuris baidās par saviem mājās palikušajiem tuviniekiem un draugiem, ka gadījumā, ja viņš mēģinās bēgt vai griezties pēc palīdzības, notiks izrēķināšanās ar mājiniem.

Ilgstoši atrodoties **fiziskā un psiholoģiskā atkarībā**, persona zaudē pašcieņu un gribasspēku, personas individualitāte ir sagrauta. Tā rezultātā persona jūtas bezpalīdzīga un ir zaudējusi savu spriestspēju un drosmi meklēt palīdzību un aizstāvēt savas tiesības.

Dažās valstīs izpratnes līmenis par cilvēku tirdzniecību ir ļoti zems, tādēļ nereti pret cilvēku tirdzniecības upuriem izturas kā pret noziedzniekiem un viņi tiek deportēti, nedomājot par upuru vai liecinieku aizsardzību. Šādi gadījumi tikai veicina dažādu mītu un aizspriedumu par cilvēku tirdzniecību veidošanos un nostiprināšanos.

Tādēļ notiek diskusijas, lai cilvēku tirdzniecības upuriem visās valstīs tiktu piemēroti īpaši nosacījumi, kas ļautu viņiem mērķa valstī uzturēties ilgāk – lai sniegtu liecību tiesā, saņemtu akūto nepieciešamo palīdzību, sagatavotu un nodrošinātu drošu atgriešanos savā valstī.

Izmantojot iebiedēšanu, draudēšanu un melus, personai tiek iemācīts, ka viņai nav nekādu tiesību, ka viņa pati ir vainīga, ka nav iespēju un arī jēgas griezties pēc palīdzības, bet gadījumā, ja viņa to darīs, tam tāpat nebūs rezultāta.

Iespējamās arī situācijas, kad jauniešiem var arī nesaprast, ka viņš ir kļuvis par cilvēku tirdzniecības upuri un nezināt, ka pret viņu ir izdarīts noziegums. Ja jauniešiem atrodas ārpus savas valsts, neprot tās valsts valodu, turklāt viņam ir iemācīts, ka viņš atrodas bezpalīdzīgā situācijā, ļoti ticams, ka viņš izvairīsies informēt tiesībsargājošās iestādes un nespēs sniegt liecību.

Tāpat iespējamās situācijas, kad meitenes atsakās ticēt, ka viņas ir kļuvušas par upuriem. Īpaši tas ir gadījumos, ja vervētājs ir bijis jauns un stilīgs puisis, kurā meitene ir iemīlējusies. Jaunietes radušos situāciju uzskata par nelāgu pārpratumu.

Šajā nodaļā tika noskaidrots:

- ka cilvēku tirdzniecībā eksistē smalks vervēšanas mehānisms, kas sastāv no vairākiem posmiem, un vervēšana ir viens no tiem;
- ka cilvēku tirgotāji izmanto visdažādāko aizsegu savām darbībām, tās pielāgojot attiecīgās valsts likumdošanas īpatnībām;
- par ko vervētāji mēdz uzdoties, lai ievilinātu cilvēkus ekspluatācijā un kā vervētāju grupējumi darbojas;
- ka bieži cilvēku tirdzniecības upuriem piemīt «iemācītās bezpalīdzības» sindroms, kas apgrūtina izkļūšanu no riskantās situācijas.

Praktiskie uzdevumi

1. uzdevums.

Darbs pāros: Jēdzienu definēšana.

Mērķis Definēt jēdzienus: «vervēšana», «pārvadāšana», «nodošana», «slēpšana», «saņemšana». Uzzināt jauniešu priekšstatus par šīm darbībām.

Apraksts Telpā pie sienām ir piestiprinātas papīra loksnes, uz katras ir uzrakstīts viens jēdziens:

vervēšana pārvadāšana nodošana slēpšana

Dalībnieki, strādājot pāros, kopīgi apspriežas un definē dotos jēdzienus. Tad viens katra pāra pārstāvis uzraksta savus definīcijas variantus uz lielās loksnes, citi to papildina, korigē. Kopīgā apspriedē nosaka visprecīzāko definīciju. Ja dalībnieki nav precīzi definējuši jēdzienus, vadītājs korigē jau izveidotās definīcijas.

Laiks 10 (5+5) minūtes.

2. uzdevums.

Grupu darbs: Vervēšanas metodes un veidi. Vervētāju iedalījums.

Mērķis Savstarpējā apspriedē noskaidrot cilvēku tirgotāju izmantotās metodes, ar kādām viņi mēģina pievilināt cilvēkus un par ko vervētāji mēdz izlikties.

Apraksts Dalībnieki sadalās 4 grupās. Viena grupa ir «eksperti», pārējās trīs ir «pētnieki». «Eksperti» saņem izdales materiālus – teorētiskās nodaļas «Vervēšanas metodes un veidi». Vervētāju iedalījums. Ieteicams ekspertiem darbu sadalīt pa tēmām un iegūto informāciju shematiski atspoguļot uz papīra loksniem. «Pētnieku» grupas diskutē un meklē atbildes uz šādiem jautājumiem:

- kāpēc jaunieši kļūst par cilvēku tirdzniecības upuriem?
- kādus piedāvājumus izmanto vervētāji, lai cilvēkus ievilinātu cilvēku tirdzniecībā?
- kādu aizsegu cilvēku tirgotāji varētu izmantot cilvēku pievilināšanai un krāpšanai?

Ja iespējams, ar shēmām (uz lielām papīra loksniem) atspoguļojot vervēšanas metodes un posmus.

Prezentācijas uzsāk «pētnieku» grupas. Pēc tam «ekspertu» grupa apkopo atbildes un papildina no savas puses.

Laiks 15 minūtes darbam grupās, 10 minūtes prezentācijai.

3. uzdevums.

Pārdomu darbs. «Bezpalīdzīgs cilvēks – svešu domu un rīcības upuris».

Mērķis Iztirzāt bezpalīdzības tēmu, noskaidrot un ļaut jauniešiem apzināties savas izjūtas saistībā ar bezpalīdzību, lai sagatavotos temata «Iemācītā bezpalīdzība izskatīšanai».

Apraksts Vadītājs dalībniekiem dod uzdevumu atklāt savas pārdomas par bezpalīdzību vienas lapas garumā. Lai rosinātu jauniešu domas, iespējams uzdot šādus jautājumus:

- vai jaunielis kādreiz ir juties bezpalīdzīgs?
- kāda bija šī situācija un kādas izjūtas tā izraisīja?
- cik ilgi tas turpinājās, vai šo situāciju bija viegli atrisināt?

Pēc tam, kad esejas ir uzrakstītas, vadītājs var aicināt apmainīties ar pieredzi un izjūtām, taču, ja dalībnieki nevēlas, nav jāuzstāj, jo šī bezpalīdzības pieredze ir ļoti personīga un var būt ļoti slepena, nevienam nezināma, saistīta ar nepatīkamām emocijām u. tml.

Jebkurā gadījumā rosiniet jauniešus paturēt prātā savu uzrakstīto.

4. uzdevums.

Darbs grupās par iemācīto bezpalīdzību.

Mērķis	Izanalizēt, kā katrs no dalībniekiem izprot jēdzienu «iemācītā bezpalīdzība». Dalībnieki pāros vai grupās savstarpējās sarunās noskaidro, ar ko viņiem asociējas jēdziens «bezpalīdzība» un ar ko jēdziens «iemācītā bezpalīdzība». Pēc tam grupas saņem mācību materiāla tēmu «iemācītā bezpalīdzība», iepazīstas ar to un nosaka, vai grupas domas saskanējušas ar materiālā sniegto izklāstu.
Apraksts	Noslēgumā seko kopīga apspriede, uzsverot galvenos secinājumus un diskutējot par jautājumiem «Vai bezpalīdzību var iemācīt?».
Laiks	10–15 minūtes.

5. uzdevums.

Grupu darbs. Aktīvā klausīšanās – apgalvošana un apstiprināšana.

Mērķis	Komunikācijas rezultātā izvērtēt un prast pielietot šīs tēmas izskatīšanas laikā gūtās zināšanas par iemācīto bezpalīdzību.
Apraksts	Dalībniekus sadala grupās pa trīs cilvēkiem. Grupas locekļi A un B diskutē par tēmu «Kā jaunieši kļūst par cilvēku tirdzniecības upuriem?» Grupas loceklis C ir novērotājs. A un B pamīšus izsaka apgalvojumus, otrs saviem vārdiem atkārto partnera teikto. Pirmais apstiprina, ka otrais ir sapratis pareizi; ja partneris atkārto nepareizi, pirmais savu apgalvojumu mēģina paskaidrot vēlreiz. Pēc tam apgalvojumu izvirza otrs pāra dalībnieks. Iespējams izmantot gatavus apgalvojumus, un dalībnieku uzdevums ir atkārtot un apstiprināt dzirdēto.

Grupas loceklis C ir novērotājs un tiesnesis spēles noteikumu ievērošanai. Pēc

1. piemērs

A: Es uzskatu, ka meitenes pašas ir vainīgas, ka nokļūst riskantā situācijās, jo...

B: Tātad tu uzskati, ka šīs meitenes zina, kādu risku viņas uzņemas, jo...

A: Jā, tu saprati pareizi, viņas zina, kas viņas sagaida.

B: ...

2. piemērs

B: Es domāju, ka cilvēki ļoti bieži tiek nelietīgi apmānīti, solot labāku dzīvi ārzemēs, jo...

A: Vai tu domā, ka cilvēkiem tiek izteikti viltus solījumi, kas nav patiesi?

B: Jā, tā es domāju.

A: ...

5 minūtēm dalībnieki mainās lomām. A vai B ir novērotājs un pārējie divi turpina diskusiju.

Pēc tam visi dalībnieki sanāk kopā un apspriež savus novērojumus, kādi argumenti tika izvirzīti visbiežāk, kuri bija visstrīdīgākie jautājumi?

Uzdevums parāda, cik grūti cilvēkiem ieklausīties otrā cilvēkā. Diskusijas tēmas var variēt, sadalot tās pa apakštēmām.

Laiks	15 minūtes grupu diskusijām, 10 minūtes kopīgai diskusijai.
--------------	---

¹ U.Krastiņš, V. Liholaja, A. Niedre, *Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs U. Krastiņa zin. redakcijā, 2. sējums, «AFS», Rīga, 2003.*

² Adam Graycar, *Trafficking in Human Beings, Australian Institute of Criminology, International Conference on Migration, Culture and Crime, Israel, 1999.*

4. TĒMA

Dzimums, seksuālā izmantošana, prostitūcija.

Ņemot vērā to, ka lielākā daļa cilvēku tirdzniecības upuru ir sievietes un bērni un nozīmīga cilvēku tirdzniecības daļa ir cilvēku izmantošana seksuālu pakalpojumu sniegšanai, šajā nodaļā tiks analizēta cilvēku tirdzniecība no dzimuma aspekta. Atsevišķā sadaļā sniegts priekšstats par bērnu un pusaudžu seksuālu izmantošanu, saikni ar cilvēku tirdzniecību un traģiskajām šādas izmantošanas sekām. Lai labāk izprastu prostitūcijas problēmu, izvairītos no tajā iesaistīto personu nekavējošas nosodīšanas, apskatīta arī prostitūcijas problēma un ieskicēta valstu likumdošanā ietvertā attieksme pret šo problēmu.

Mērķis – atsegt cilvēku tirdzniecības un seksuālas izmantošanas saistību ar dzimumu nelīdztiesību. Parādīt, ka problēma ir saistīta ar jau tradicionāliem priekšstatiem par vīriešu un sieviešu lomu sabiedrībā un ka viens no problēmas iemesliem ir pastāvīgais pieprasījums pēc seksuāliem pakalpojumiem.

Apskatītās tēmas:

1. Cilvēku tirdzniecība no dzimuma aspekta.
2. Prostitūcijas jēdziens un attieksme pret prostitūciju.

Praktiskās nodarbības:

1. uzdevums. Piramidālā diskusija. «Par» un «pret» argumentu formulēšana.
2. uzdevums. Darbs ar statistikas datiem: problēmas apjoms un specifika.
3. uzdevums. Plenārdiskusija. Vai sievietēm un vīriešiem ir vienādas tiesības?
4. uzdevums. Darbs grupās. Ilustrāciju izvērtēšana.
5. uzdevums. Frontālās pārrunas. Prostitūcijas jēdziens un attieksme pret prostitūciju.
6. uzdevums. Punktētā diskusija «Piecas cepures».

1. Cilvēku tirdzniecība no dzimuma aspekta

Cilvēku tirdzniecības problēmai ir izteikts dzimuma raksturs, lielākā daļa upuru ir sievietes. 19. gadsimta beigās ar jēdzienu «balto vergu tirdzniecība» tika apzīmēta Eiropas un Amerikas sieviešu tirdzniecība prostitūcijas nolūkā Rietumeiropā, ASV un šo valstu kolonijās. Feministu aktīvistes, runājot par piespiedu prostitūciju, ieviesa jēdzienu «balto vergu tirdzniecība», kas kļuva populārs un tika lietots starptautiskos līgumos un likumos. Jēdziens «balto vergu tirdzniecība» ir radies no līdzīga jēdziena – «melno vergu tirdzniecība» –, kas 19. gadsimta sākumā apzīmēja Āfrikas vergu tirdzniecību. Mūsdienās jēdziens «balto vergu tirdzniecība» apzīmē cilvēku tirdzniecību kopumā neatkarīgi no rases vai ādas krāsas¹.

Diskusijās par cilvēku tirdzniecību ļoti bieži tiek pieminēta sieviešu **diskriminācija**. Nevienādās sieviešu un vīriešu tiesības, iespējas un pieeja resursiem, kā arī mūžīgais pieprasījums pēc seksuāliem pakalpojumiem ir iemesls, kādēļ mūsdienās joprojām iespējama cilvēku tirdzniecība, kas vairumā gadījumu nozīmē sieviešu un bērnu tirdzniecību. Nabadzība un nevienlīdzība, no kā pārsvarā cieš sievietes, ir vieni no galvenajiem sieviešu tirdzniecības iemesliem. Tieši tā iemesla dēļ, ka cilvēku tirdzniecības ietvaros lielākā daļa seksuālās ekspluatācijas upuri ir sievietes, dažās valstīs cilvēku tirdzniecību mēdz dēvēt par **sieviešu tirdzniecību** un arī savus resursus novirzīt tieši sieviešu tirdzniecības apkarošanai.

Daudzās sabiedrībās sieviešu nevienādās tiesības un apspiestība sakņojas gadsimtus ilgā vēsturē un tradīcijās, un sievietes joprojām tiek uzskatītas par īpašumu, ko var pirkt un pārdot laulībā. Gadsimtiem ilgi sievietes ir bijušas apspiestas, sievietes bija tēvu un vīru īpašums, viņām bija liegts iegūt izglītību un strādāt algotu darbu, līdz ar to vīra vai tēva nāve nozīmēja nabadzību un badu, jo mantojumu sievietes nevarēja saņemt. Atsevišķās sabiedrībās šī netaisnība turpina eksistēt vēl mūsdienās. Viens no lielākajiem cilvēktiesību paradoksiem ir fakts, ka pirmie nozīmīgākie cilvēktiesību dokumenti, piemēram, Amerikas Savienoto Valstu Neatkarības deklarācija un ASV Konstitūcija vai Cilvēka un pilsoņa tiesību deklarācija Francijā, neattiecas uz sievietēm. Šajos tekstos nebija atrodams vārds «cilvēks», runa bija tikai par «vīriešiem».²

Sabiedrībā lielā mērā valda privātās dzīves neaizskaramības princips, tādēļ diskriminācija ģimenē un vardarbības pret sievietēm un bērniem neievērošana tikai veicina cilvēku tirdzniecības attīstību. Lai arī cilvēktiesību dokumenti uzsver, ka neviens nedrīkst tikt turēts ieslodzījumā bez pamatota iemesla, kā arī nosaka iespējas brīvi pārvietoties, daudzām pasaules sievietēm šīs tiesības ir liegtas – viņas nedrīkst iziet no mājas bez vīrieša piekrišanas vai pat vispār vienas nedrīkst nekur doties, par apvienošanās ar citām sievietēm viņām var draudēt vardarbība no vīra puses u. tml. Atbilstošu likumu un politiskās gribas trūkums cīnīties ar šo problēmu un seksindustrijas globalizācija ir cilvēku tirdzniecību veicinoši faktori. Sieviešu tirdzniecība tiek uztverta kā viens no vardarbības pret sievieti veidiem. Savukārt vardarbība pret sievieti ir viens no galvenajiem tematiem diskusijās par dzimumu nevienlīdzību.

Laika gaitā tendences mainās. Šobrīd paralēli Āfrikas, Āzijas un Indonēzijas valstu iedzīvotājiem pieprasīta ir arī «baltā prece» – īpaši sievietes no Centrālās un Austrumeiropas. Visvairāk cilvēku tirdzniecības un prostitūcijas riskam ir pakļautas nabadzīgas sievietes, krāsainās sievietes un iezemietes. Skarbs, taču nereti patiens ir apgalvojums, ka vispieprasītākā un līdz ar to ienesīgākā ir *jauna, nevainīga un izskatīga prece*. Tas rada papildu risku tieši jaunām sievietēm, pusaudzēm un arī bērniem.

Pārdošana laulībā vai piespiedu laulības arī ir viens no cilvēku tirdzniecības veidiem, kā tiek izmantotas sievietes, un ir cieši saistīts ar sievietes zemo statusu un viņu cilvēktiesību ignorēšanu sabiedrībā. Iespējama arī situācija, kad sievietes, bēgot no nabadzības, meklējot labākus dzīves apstākļus, nākotnes iespējas un drošu patvērumu, pašas apzināti meklē laulāto partneri attīstītajās valstīs. Šādu laulību nolūks nav veidot ģimeni, bet ekspluatēt personu piespiedu darbam mājsaimniecībā un seksuālu vēlmju apmierināšanai. Arī gadījumos, kad sieviete pati šādu laulību ir labprātīgi izvēlējusies, viņa neiebilst, ka viņa nav līdzvērtīgs partneris, bet drīzāk ieņem kalpa lomu. Tā kā visbiežāk savā iepriekšējā valstī un ģimenē, viņa kā sieviete ir bijusi pakārtota vīriešiem, viņai nav bijušas nekādas tiesības būt noteicējai pār savu dzīvi un viņa ir tikusi pazemota. Šādi necilvēcīgi apstākļi jau zināmā mērā ir normāla parādība, un sieviete, negribot riskēt un zaudēt savu uzturēšanās iespēju, neprotē. Protests tikai apdraudētu viņas situāciju, jo ģimenes iziršanas gadījumā sievieti var izraidīt no valsts un atgriešanās savā zemē ir ļoti nevēlama. Visbiežāk tur sievietei nebūtu pilnīgi nekādas perspektīvas, viņas sociālais statuss būtu vēl zemāks nekā iepriekš, paredzama izstumšana no sabiedrības un nabadzība.

Ģimenes iekšējās attiecības, tāpat kā seksuālā uzvedība parasti tiek uzskatīta par ļoti privātu jautājumu, tādēļ sabiedrība ir diezgan atturīga un neiejaucas šādos seksuālas ekspluatācijas gadījumos. Situāciju apgrūtina arī fakts, ka sieviete, baidoties no atriebības un/vai uzturēšanās iespēju zaudēšanas, nevēlas atzīt, ka ir notikusi vardarbīga izmantošana.

Iemesli un sekas cilvēku iesaistīšanai cilvēku tirdzniecībā, kā arī sabiedrības attieksme pret šīm problēmām katrā valstī var būt atšķirīga, taču viens no globālajiem iemesliem ir sieviešu un vīriešu nevienlīdzība pasaules mērogā. Anne Gallahera, īpašā padomniece ANO Augstajam komisāram cilvēktiesību jautājumos, uzskata, ka praktiski visās sabiedrībās un visās dzīves jomās sievietes tiek **diskriminētas** gan

likumdošanā, gan reālajā dzīvē. Viņa uzskata, ka novecojuši stereotipi, tradicionālās kultūras un reliģijas normas nostāda sievietes neizdevīgākā situācijā un ierobežo viņu iespējas salīdzinājumā ar vīriešiem. Sieviešu cilvēktiesību neievērošana ļauj attīstīties situācijai, kad sievietes kļūst par vardarbības, t. sk., cilvēku tirdzniecības, upuriem.³ Latvijā sievietēm, tāpat kā vairumā citās attīstītās valstīs, tādas ikdienišķas lietas kā iespēja iegūt izglītību, iespēja piedalīties sociālajā dzīvē, strādāt algotu darbu ārpus mājas, iegūt savā īpašumā nekustamo īpašumu un ņemt kredītu, nav nekas neparasts. Sievietes var brīvi pārvietoties, viņām ir pieejami veselības aprūpes pakalpojumi, viņām ir iespējas plānot bērnus. Daudziem tas liekas pašsaprotami, tomēr jāatceras, ka ne visur pasaulē situācija ir tik labvēlīga⁴:

- divas trešdaļas no pasaules analfabētiem ir sievietes;
- daudz vairāk zēnu salīdzinājumā ar meitenēm apmeklē skolu;
- trīs piektdaļas no tiem cilvēkiem, kas iztiek ar nepilnu 1 USD dienā, ir sievietes;
- vairāki miljoni meiteņu iet bojā tikai tādēļ, ka priekšroka ir dēliem (tiek veikts selektīvais aborts vai meitenes atstātas bez uzraudzības);
- 585 000 sieviešu – katru minūti viena – mirst no problēmām, kas saistītas ar grūtniecību, jo viņām nav pieejama reprodūktīvās veselības aprūpe;
- 25 – 50 % sieviešu cieš no sava partnera vardarbības;
- simtiem tūkstošiem sieviešu tiek piespiestas strādāt par prostitutām; seksa tirdzniecības apjoms palielinās gandrīz visos pasaules reģionos.

Pastāv viedoklis, ka vīrieši, pērkot seksuālus pakalpojumus, pērk varu pār sievieti vai bērnu. Prostitūcijas patērētāji nepērk seksu, bet gan varu un ilūzijas. Visa prostitūcijas ideja balstās uz mītu par vīriešu nepiesātināmo seksualitāti un par ilūzijām laimīgās prostitūtas neierobežotajām seksuālajām vēlmēm gūt apmierinājumu 10 līdz 20 reizes dienā. Tāpat eksistē mīts, ka prostitūcija novērš izvarošanu un tādējādi pasargā tā sauktās normālās sievietes no vardarbības.

Būtisks aspekts cilvēku tirdzniecības, prostitūcijas un dzimumu līdztiesības sakarā ir arī tas, ka arvien biežāk (visbiežāk izmantojot tieši sievietes tēlu) novērojama **publiskās telpas seksualizācija** (attēlos, kas ir uz ielām, sabiedriskajā transportā un dažāda formāta medijos – laikrakstos, televīzijā, reklāmā, internetā u. c.). Tiešā veidā vai fragmentāri sastopama tā sauktā vieglā pornogrāfija, kuras mērķis ir seksualizēt patēriņu. Tas nozīmē, ka pārdodamajiem produktiem, vienalga, vai tā ir sadzīves tehnika vai higiēnas preces, vai akcija lielveikalā, ir jābūt seksīgiem. Visbiežāk šim nolūkam tiek izmantots erotizēts sievietes ķermenis.

Pieejamam internetam, satelīttelevīzijai un jauniešu masu kultūras produktu patēriņš paplašina jauniešu iespējas saskarties ar **pornogrāfiskiem materiāliem** – gan tiešā veidā, gan fragmentāri integrētiem citā informācijā. Šī saskarsme ar pornogrāfiju ne vienmēr notiek ar jaunieša gribu. Pornogrāfijas ražotāji izmanto agresīvu reklāmu un interneta surogātpastu, *pop-up* logi un baneri ir kļuvuši par bieži izmantotu pornogrāfijas izstādīšanas vietu. Pornogrāfijas statuss no kultūras viedokļa pēdējos desmit gados, pateicoties informācijas un komunikācijas tehnoloģiju attīstībai, ir radikāli mainījies. Šīs tehnoloģijas ir būtiski samazinājušas pornogrāfisku materiālu izgatavošanas izmaksas un vienkāršojušas izplatīšanu. Tā rezultātā pornogrāfijas patēriņš ir palielinājies, pornogrāfija ir vieglāk pieejama individuālajam lietotājam. Mobilais telefons un internets lietošanu padara gandrīz anonīmu. Ar pornogrāfijas kultūras statusu ir saistīta arī pornogrāfijas integrēšana – tā sauktā porno modes tendence. Tas apzīmē pašreizējo kultūras procesu, kurā pornogrāfija arvien vairāk ienāk indivīdu dzīvē kā arvien normāls, vispār pieņemams, nereti idealizēts, kultūras elements. Pornogrāfijas integrēšanās īpaši izceļas jauniešu kultūrā – jauniešu raidījumos, žurnālos, mūzikas videoklipos un jauniešiem paredzētās reklāmās.⁵ Jauniešiem, uzaugot šādā vidē, kur pornogrāfija ir kļuvusi par kultūras sastāvdaļu, mainās attieksme pret seksuālo pakalpojumu patērišanu, un tas nekādā veidā nevar veicināt cilvēku tirdzniecības, prostitūcijas un vardarbības pret sievietēm novēršanu.

2. Prostitūcijas jēdziens un attieksme pret prostitūciju

Cilvēku izmantošana prostitūcijā peļņas gūšanai ir viens no galvenajiem cilvēku tirdzniecības mērķiem. Prostitūcijas industrija ietver bordelus, seksa, nakts un striptīza klubus, ielu prostitūciju, eskortservisu, sieviešu un bērnu pārdošanu internetā, telefonseksa operatorus, seksa tūrisma aģentūras, kā arī pornogrāfisku materiālu izgatavotājus un izplatītājus. Daži eksperti pieskaita arī ceļojumu aģentūras, viesnīcas, aviokompānijas, kas gūst peļņu no cilvēku izmantošanas prostitūcijai tūrisma industrijā.⁶

Attiecībā uz prostitūciju sabiedrībā nav vienprātības. Sabiedrību var iedalīt divās grupās – vieni apgalvo, ka prostitūcija ir mūžsena profesija, sieviete to izvēlas labprātīgi un ar to nav jācinās, otri uzskata, ka prostitūcija ir vardarbība un personas seksuāla izmantošana.

Viens no visbiežāk lietotajiem argumentiem par labu prostitūcijai ir: ka sievietes ir informētas un ar aprēķinu izvēlas iesaistīties prostitūcijā. Tiek apgalvots, ka sievietēm, kuras šādu izvēli ir izdarījušas, ir tiesības rīkoties pēc savas izvēles saskaņā ar pašnoteikšanās un brīvas izvēles principiem attiecībā uz

savu dzīvi un ķermeni. Atrodams arī apgalvojums, ka prostitūcija ir sievietes seksuālā atbrīvošanās un visdziļāko seksuālo fantāziju piepildījums. Kritiķi norāda, ka patiesībā tiesības uz brīvu seksuālu pašnoteikšanos var attiecināt tikai uz seksuālo pakalpojumu pircējiem, t. i., klientiem, jo vienīgais, kurš šajā situācijā bauda seksuālu brīvību, ir persona, kura pērk seksuālos pakalpojumus. Turklāt attiecībā uz sievietēm, kritiķi atgādina, ka **brīva izvēle ir iespējama tikai tad, ja ir vairākas izvēles iespējas** un persona, izdarot izvēli, kontrolē situāciju.

Prostitūcijas aizstāvji uzskata, ka sievietes ir izvarotas un izmantotas tikai tajos gadījumos, ja viņas ir iebildušas un pretojušās. Tomēr speciālisti atgādina, ka dažreiz sievietes «piekrīt» seksuālai izmantošanai, jo viņām ir bail no varmākas, jo viņas jau ir pieradušas pie varmācīgas attieksmes vai, iespējams viņām ir iepriekšēja seksuālas vai psiholoģiskas vardarbības pieredze u. tml., un laika gaitā sievietei šāda attieksme jau ir kļuvusi «normāla». Tādēļ arī šādi gadījumi, kad sieviete nav pretojusies seksuālai izmantošanai, ir pieskaitāmi pie izvarošanas un seksuālās izmantošanas gadījumiem. Atbildība tiek uzvelta pašām sievietēm, neņemot vērā to, ka vīrieši šīs sievietes pakļauj un apspiež, izmantojot savu seksuālo vēlmju piepildīšanai.

Kāda patiesībā ir šo sieviešu un meiteņu izvēle? Dažādi piespiedu apstākļi – dzīve nabadzībā un bez pajumtes, atkarība no narkotiskajām vielām, dzimumu nevienlīdzība, seksuāla un rasu diskriminācija. Seksuāla, fiziska un psiholoģiska vardarbība no vīriešu – radnieku, draugu, vīru utt. – puses palielina iespēju, ka suteneri un vervētāji šīs sievietes ievilinās prostitūcijā. Dažādi pētījumi pasaulē liecina, ka vairākums prostitūcijā iesaistīto sieviešu un meiteņu ir kļuvušas par seksuālas vardarbības upuriem pusaudžu vecumā.⁷ Starptautiski pētnieki ir vienprātis, ka meitenes tiek iesaistītas prostitūcijā vidēji 14 gadu vecumā.

MĪTS – visas meitenes, kas brauc uz ārzemēm, zina, ka tiks iesaistītas seksuālu pakalpojumu sniegšanā

Patiesībā ne visas meitenes zina, kas viņas sagaida, viņām tiek solīts istabenes, oficiantes, modeles vai dejotājas darbs. Tikai nonākot mērķa vietā, meitenēm tiek paziņots, ka viņām būs jāstrādā par prostitūtām, jādejo striptīzdejas, jāfilmējas pornofilmās vai jāsniedz citi seksuāla rakstura pakalpojumi.

Ja sieviete ir izmantota kā objekts vīriešu seksuālai apmierināšanai jau pusaudzes gados, tad, iespējams, viņa arī tic teiktajam, ka viņas vienīgā vērtība ir sekss. Viņas ķermenis vairs nepieder viņai, viņas pašvērtējums un pašapziņa ir sagrauta. Runāt par izvēli šādā situācijā ir nežēlīgi un bezjēdzīgi. Diskutējams ir prostitūcijas aizstāvju apgalvojums, kas vaino pašus upurus tajā, ka viņi ir kļuvuši par upuriem, vienlaikus novēršot uzmanību no varmākām.

Ja prostitūcija ir brīvas izvēles iespēja, tad ir jājautā, kādēļ prostitūcijā nonāk tieši tās sievietes un meitenes, kurām ir visierobežotākās alternatīvās iespējas, bet daudz retāk tās, kurām ir stabila ģimene un labas attiecības?

Prostitūcija kā «profesija». Bieži izmantots prostitūcijas aizstāvju arguments ir, ka prostitūcija ir likumīgs darbs un normāla sieviešu ekonomiskās izpausmes forma. Šis arguments saka: prostitūcija ir tāds pats darbs kā jebkurš cits, un salīdzinājumam parasti tiek izmantoti tradicionāli sieviešu veiktie zemu apmaksātie darbi. Prostitūcija ir elastīgāks, ienesīgāks un mazāk laiku prasošs darbs nekā apkalpojošā sfērā un rūpnīcā. Tāpat tiek apgalvots, ka šādā veidā pieredzējušas un kvalificētas sievietes veic nozīmīgu sociālo funkciju, nodrošinot seksuālus pakalpojumus vīriešiem, kuriem tas citā veidā nav pieejams.

Citi domā, ka, dēvējot prostitūtas par seksa strādniecēm, šādā veidā tiek izrādīta cieņa šai marginalizētajai grupai. Patiesībā ir tieši pretēji, saucot sievietes par seksa strādniecēm, tiek ignorēta vardarbība, nabadzība un atkarība, kas suteneriem un vervētājiem šīs sievietes padara viegli ievainojamas un ļauj viņas iesaistīt prostitūcijā un, svarīgi pieminēt, tur arī paturēt. Kāds ASV pētījums liecina, ka gandrīz 90% sieviešu, kas iesaistītas prostitūcijā, pamestu prostitūciju, ja viņas to varētu.⁸

Vienlaikus prostitūcijas industrija tiek atzīta par normālu ekonomisko sektoru, neievērojot smalko ekspluatēšanas sistēmu, kas ik gadu sagrauj dzīvi miljoniem sieviešu. Tā vietā, lai pielīdzinātu prostitūciju profesijai, uz to būtu jāraugās kā uz vīrieša vardarbību pret sievieti. Līdzīgi kā citos vardarbības veidos arī prostitūcijā tie pārsvarā ir vīrieši, kuri izmanto savu varu, lai kontrolētu un dominētu pār salīdzinoši bezspēcīgajām sievietēm un meitenēm. Gan fiziski ietekmētas sievietes, gan prostitūcijā iesaistītās sievietes tikai šķietami brīvprātīgi izvēlas vardarbīgas situācijas. Sievietes mēdz palikt prostitūcijā, atgriezties pie vardarbīga vīra, noliegt vardarbību un pat aizstāvēt varmāku. Tādēļ nevar apgalvot, ka sieviete, kura saglabā attiecības ar vardarbīgu vīrieti ekonomisku apsvērumu, bērnu vai cita iemesla dēļ, bauda brīvas izvēles iespējas.

Apmēram 10–12% no visām prostitutūtām Latvijā ir nepilngadīgas meitenes.

Intīmkлубos vispieprasītākās ir prostitutūtas, kuras ir jaunākas par 16 gadiem.

Prostitūcijā lielākoties iesaistās meitenes un sievietes, kuras agrāk bērnībā tikušas seksuāli izmantotas, kurām nav patstāvīgas dzīvesvietas, darba un ienākumu, kā arī ir nepietiekama izglītība.

Avots: Latvijas Republikas ziņojums par 1979. gada 18. decembra Konvencijas par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu izpildi Latvijā laikā posmā līdz 2002. gada 1. janvārim.

Prostitūcija kā nabadzības problēmu risinājums. Eksistē arī viedoklis, ka prostitūcija ir pieņemams risinājums nabadzībai. Tiek apgalvots, ka prostitūcija ir normāla un racionāla izvēle nabadzīgām, neizglītotām un nekvalificētām sievietēm, kurām ir gandrīz neiespējami piekļūt citām darba iespējām. Vairākums prostitūcijā ekspluatēto sieviešu un bērnu nāk no apspiestajām un visievainojamākajām sabiedrības grupām. Tāpat prostitūcija gūst labumu, ekspluatējot krāsainās un iezemiešu sievietes, pret kurām rasisma dēļ tiek vērsta īpaši liela vardarbība un apspiešana. Šīm sievietēm izvēles iespējas gandrīz nepastāv. Viņas ir ekonomiski un rases dēļ izstumtas, viņām nav pieejamas tādas pamatlietas kā ēdiens, izglītība, darbs un mājoklis, kā rezultātā viņas nav grūti savervēt prostitūcijai. Piemēram, Kanādā 70–80% no ielu prostitutūtām ir aborigēnu sievietes.⁹

Attieksme pret prostitūciju likumdošanā

Prostitūcija pati par sevi ir iemesls domstarpībām gan Eiropas valstu vidū, gan plašākā mērogā. Starptautiskā līmenī nav vienotas attieksmes pret pieaugušo prostitūcijas kriminalitāti. Likumdošanā iestrādātās nozieguma definīcijas, sodi un to piemērošana par prostitūciju, pornogrāfiju, seksuālu izmantošanu un vardarbību ir atkarīgas no sabiedrībā valdošajām morāles normām, t. i., attieksmes pret seksuālo pakalpojumu eksistenci, seksuālu izmantošanu, seksa industrijas legalizāciju vai aizliegšanu, kā arī no attieksmes pret pieprasījumu pēc seksuāliem pakalpojumiem (attieksmes pret klientiem). Nacionālās likumdošanas līmenī var atrast trīs veidu prostitūcijas politiku.

Aizliedzošajā pieejā prostitūcija ir kriminalizēta (piemēram, ASV nelikumīga ir gan prostitūcija, gan seksuālo pakalpojumu pirkšana).

Regulējošā pieeja (jeb **prostitūcijas legalizācija**) paredz, ka prostitūcija ir atļauta noteiktā teritorijā. Prostitūtām tiek piemērota reģistrēšanas vai licencēšanas sistēma, un valsts uzrauga prostitūciju ar bordeļiem līdzīgu iestāžu palīdzību. (Vācijā ir reģistrēšanas sistēma, un bordeļi ir likumīgi; Nīderlandē bordeļi ir likumīgi, pašvaldība izsniedz licences un nosaka darbības noteikumus.) Šī pieeja uzskata, ka sieviete pati izvēlas strādāt par prostitutu vai pat ka prostitūcija ir profesija.

Bez legalizācijas iespējama arī ar prostitūciju saistīto darbību **dekriminalizācija**, tas nozīmē, ka visi prostitūcijā iesaistītie – bordeļu un eskortservisa īpašnieki, suteneri un vervētāji, kā arī pircēji – nav sodāmi. Dekriminalizācijas aizstāvji uzskata, ka valstij prostitūcijā iesaistītajām sievietēm būtu jānodrošina tādas pašas darba tiesības un pabalsti kā citiem darba ņēmējiem. Tas nozīmē, ka attiecīgajiem «darba devējiem» – suteneriem un bordeļu īpašniekiem – būtu jārikojas saskaņā ar nodarbinātības likumdošanu. Šīs pieejas aizstāvji uzskata, ka, izveidojot legālus bordeļus ar sakārtotām darba attiecībām, prostitutās tiks pasargātas no suteneru ekspluatācijas no un no vardarbīgajiem klientiem, ka, strādājot aizsargātā vidē, sievietēm būs lielāka vara pār savu ķermeni un ienākumiem.

Šī diskusija, kas notiek prostitūcijas sakarā, ir līdzīga vēsturiskajām diskusijām rietumvalstīs par verdzību Āfrikā. Tā vietā, lai verdzību atceltu, bija arī nopietni priekšlikumi organizēt verdzību kā uzņēmējdarbību un kā valsts sankcionētu «ekonomisko sektoru».

Regulējošās pieejas kritiķi, norāda, ka tiek aizmirsts, ka prostitūcija jau pati par sevi ir uzskatāma par vardarbību. Valsts, kas legalizē ar prostitūciju saistītas darbības, būtībā pārkāpj starptautiski noteiktās cilvēktiesību normas. Valsts, kas legalizē prostitūciju un būtībā gūst peļņu no personu ekspluatācijas, parāda sabiedrībai, ka šāda seksuāla subordinācija un vardarbība ir normālas parādības. Akceptējot dažādas ar prostitūciju saistītas aktivitātes, tiek veidots plašs vietējais prostitūcijas tirgus, kas savukārt ir pievilcīgs cilvēku tirgotājiem. Ja prostitūcija tiek legalizēta, tad var paredzēt, ka lielāks skaits vīriešu apmeklēs strip-tīzklubus un bordeļus, kur iespējams nopirkt seksuālus pakalpojumus, jo viņiem vairs nav jākaunas par to, ko viņi dara, un par to nedraud sods. Legalizējot bordeļus un citas ar prostitūciju saistītas aktivitātes, šo valstu valdības un parlamenti pauž uzskatu, ka sievietes un dažos gadījumos arī bērni var tikt pārdoti, pirkti un patērēti, kā jebkura cita prece. Visbeidzot, vai šādas valstis nevar uzskatīt par suteneriem, kas iekasē nodokļus un gūst peļņu no seksa tirdzniecības? Tātad šeit var saskatīt saistību – nebūtu prostitūcijas, nebūtu cilvēku tirdzniecības.

Šāda nostāja apgrūtina vai pat padara neiespējamu šo valstu cīņu pret cilvēku tirdzniecību. No tā izriet, ka cīņa pret cilvēku tirdzniecību nekad nebūs pietiekami efektīva, ja vienlaikus netiks ierobežota prostitūcija un novērsta sieviešu un bērnu seksuālā izmantošana.

Prostitūcijas legalizācija ir bīstama parādība. Tādējādi veidojas prostitūcijas kultūra, kas sutenerus un seksklubu īpašniekus padara par cienjamiem biznesmeņiem, ielās parādās milzīgas striptīzklubu reklāmas, piedāvājot sievietes vīriešu izpriecām. Prostitūcijas kultūra vienlīdzīgu, uz savstarpēju cieņu un respektu balstītu sieviešu un vīriešu attiecību veidošanu padara neiespējamu arī darbā, mājās un citās dzīves jomās. Jauni vīrieši uzaug blakus prostitūcijas biznesam, un tas ietekmē viņu izpratni un veidu, kā viņi savā dzīvē veido attiecības ar sievietēm augstskolā, ģimenē, darbā utt. Tieši pornogrāfijas un seksuālas ekspluatācijas (bordeļu, striptīzklubu u. c.) eksistence blakus citām pavisam ikdienišķām iestādēm (veikaliem, skolām, bankām utt.) rada priekšstatu, ka sievietes drīzāk ir objekts seksuālai izmantošanai, nevis līdzvērtīga cilvēciska būtne.

Kaut arī Latvijā ir paredzēti sodi par darbībām, kas saistītas ar prostitūciju un tās veicināšanu, oficiāli Latvijā ir regulējošais mehānisms, jo personām, kuras nodarbojas ar prostitūciju ir jāsaņem veselības kartes un regulāri jāpārbauda veselība. To nosaka Ministru Kabineta 2001. gada 22. maija noteikumi Nr. 210 «Prostitūcijas ierobežošanas noteikumi». Šie noteikumi arī nosaka, ka pašvaldība var noteikt vietas, kur drīkst nodarboties ar seksuālu pakalpojumu piedāvāšanu. Jāatzīmē, ka šie noteikumi, pēc ekspertu viedokļa, nedarbojas, turklāt Latvija pārkāpj nosacījumu, ka pašas prostitūtas nedrīkst pakļaut nekāda veida kontrolei.

Latvijas Krimināllikuma 164. un 165. pants paredz sodus par personas iesaistīšanu un piespiešanu nodarboties ar prostitūciju un par sutenerismu.

164. pants. Piespiešana nodarboties ar prostitūciju

(1) Par piespiešanu nodarboties ar prostitūciju — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar arestu, vai ar naudas sodu līdz sešdesmit minimālajām mēnešalgām.

(2) Par personas iesaistīšanu prostitūcijā, ļaunprātīgi izmantojot tās uzticēšanos vai ar viltu, vai izmantojot personas atkarību no vainīgā vai tās bezpalīdzības stāvokli, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar naudas sodu līdz simt divdesmit minimālajām mēnešalgām.

(3) Par nepilngadīgā pamudināšanu vai piespiešanu nodarboties ar prostitūciju vai par telpu nodošanu nepilngadīgām personām prostitūcijai — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz sešiem gadiem.

165. pants. Sutenerisms

(1) Par tādas personas izmantošanu iedzīvošanās nolūkā, kura nodarbojas ar prostitūciju, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz četriem gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas.

(2) Par tādām pašām darbībām, ja tās izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās vai arī tās izdarītas attiecībā uz nepilngadīgām personām, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz astoņiem gadiem, konfiscējot mantu.

Abolicionistu pieeja neuzskata par sodāmu pašu prostitūciju, bet gan ap to esošās aktivitātes, piemēram, sutenerismu, savešanu un bordeļu turēšanu (šāda prakse ir vairākiem veco Eiropas Savienības dalībvalstu).

Dubulta vai jaukta prakse (piemēram, Vācijā, kur pilsoņiem ir atļauts nodarboties ar prostitūciju, bet

ārvalstniekiem prostitūcija var būt iemesls deportācijai) ir piemērs tam, kā nacionālā prostitūcijas likumdošana, radot situācijas, kas vēl vairāk saasina ar cilvēku tirdzniecības palīdzību prostitūcijā nonākušo sieviešu situāciju, var būt izdevīga cilvēku tirgotājiem.

Atšķirībā no prostitūcijas, attiecībā uz kuru valstīm nav vienotas nostājas, eksistē vispārēja vienprātība par nepieciešamību kriminalizēt dažādas prostitūcijas ekspluatācijas formas – sutenerismu, savešanu u. tml. Arvien biežāk notiek diskusijas par nepieciešamību ieviest sodu par seksuālu pakalpojumu

ANO 1949. gada Konvencijas par cīņu ar cilvēktirdzniecību un prostitūcijas ekspluatēšanu no trešo personu puses

6. pants nosaka, ka katra šīs Konvencijas Dalībvalsts apņemas veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai atceltu vai atteiktos no jebkura pastāvošā likuma, noteikuma vai administratīvā rīkojuma, pēc kura rakstura personas, kuras iesaistās vai tiek turētas aizdomās par iesaistīšanos prostitūcijā, vai nu tiek pakļautas speciālai uzskaitēi, vai tām ir jābūt īpašam dokumentam vai arī kādiem citiem īpašiem uzraudzības vai pieteikšanās noteikumiem.

pirkšanu. Tas nozīmē sodīt klientu, nevis personu, kura tiek izmantota un no kuras tiek saņemti seksuāli pakalpojumi. Zviedrija 1999. gadā bija pirmā Eiropas valsts, kas pieņēma likumu par to personu sodīšanu, kuri pērk seksuālu pakalpojumu. Līdz ar to Zviedrija cilvēku tirdzniecības mehānismam ir kļuvusi nepievilcīga, jo cilvēku tirgotāji savas aktivitātes izvērš tajās valstīs, kur likumdošana nav sakārtota vai tā ir salīdzinoši iecietīga. Arī Kanādā un ASV seksuālo pakalpojumu pircēji var tikt sodīti.

Praktiskie uzdevumi

1. uzdevums.

Šajā nodaļā tika noskaidrots:

- cilvēku tirdzniecībai ir ciešs sakars ar dzimumu līdztiesības jautājumiem – tā ir saistīta ar vīriešu un sieviešu lomu sabiedrībā;
- cilvēku tirdzniecība ir cieši saistīta ar prostitūcijas problēmām un sabiedrības attieksmi pret prostitūciju.

Piramidālā diskusija. «Par» un «pret» argumentu formulēšana.

Tēmas atklāšanai, dalībnieku viedokļa noskaidrošanai vēlams izmantot «par un pret» piramidālo diskusiju, kuras pamatā ir individuālo viedokļu apkopojums, argumentācija un viedokļu izmantošana savstarpējā apspriedē.

Mērķis

Iedziļināties tematā – cilvēku tirdzniecība no dzimumu viedokļa, izvērtēt dažādos viedokļus, kas saistīti ar cilvēku tirdzniecību, no dzimumu viedokļa prast pamatot savu viedokli un vienoties par kopīgu nostāju.

Fragments no grāmatas «Kabulas grāmattirgotājs, Osne Seierstade»

(Zvaigzne ABC, 2003)

.. Parandžu es [grāmatas autore] izmantoju, arī lai vairāk uzzinātu par to, kā tas ir - būt afgāņu sievietei. Kā tas ir, kad jāiespiežas aizmugurējās, stāvgrūdām pilnajās solu rindās, kas paredzētas sievietēm, kaut gan autobuss visumā ir pustukšs. Kā tas ir, kad jābrūnā taksometra bagāžas nodalījumā tāpēc, ka aizmugures sēdekļi sēž vīrietis. .. Par to, kā es sāku parandžu ienīst. Par to, kā tā spiež galvu un sagādā galvassāpes, cik slikti var redzēt caur astru tīkliņu. Par to, cik parandža ir cieša, cik maz gaisa tajā ieplūst, cik ātri tu sāc svīst, kā visu laiku jāskatās, kur to liec kāju, jo savas pēdas redzēt nevar, cik daudz netīrumu parandža savelk augšā, cik netīra tā kļūst, cik ļoti tā traucē.

Mīlestībai ir maz sakara ar romantiku, gluži pretēji – tā var būt noziegums, kas sodāms ar nāvi. Jaunas sievietes ir galvenokārt maiņas vai pārdošanas objekts. Laulības ir kontrakts, kas tiek noslēgts starp ģimenēm vai ģimenē. Lietderīgums klanam nosaka visu. .. Viņu pašu vienpadsmit gadu vecumā izprecināja vīrietim, kas bija divdesmit gadus vecāks.

Viņam ar Džamīlu kā tikko precētiem iznāca pabūt kopā divas nedēļas, iekams viņš aizbrauca atpakaļ [uz Kanādu], lai nokārtotu vīzu un viņa varētu sekot vīram. Pa to laiku Džamīla dzīvoja pie abiem vīrabrāļiem un viņu sievām. Pēc trim mēnešiem Džamīla tika saņemta ciet. Pēc policijas ziņojuma. Policisti bija redzējuši, ka pa logu pie viņas lien iekšā kāds vīrietis. Vīrieti viņi tā arī nedabūja redzēt, bet kā pierādījumu šim sakaram Džamīlas istabā vīrabrāļi atrada viņa mobilo telefonu. Ģimene nekavējoties šķīra laulību un aizsūtīja Džamīlu atpakaļ pie viņas ģimenes. Tur viņa tika ieslēgta istabā, kamēr ģimene divas diennaktis apspriedās. Pēc trim dienām Džamīlas brālis atbrauca un pastāstīja, ka māsa nomirusi no strāvas trieciena pēc īssavienojuma ventilatorā... Ģimenes gods bija glābts. Vienu Šarīfa [Džamīlas radniece] nesaprot. To divu diennakšu ģimenes apspriešanos, kad Džamīlas māte – pašas māte – piekrita meitu nogalināt. Tā bija viņa – māte, kas beidzot aizsūtīja trīs dēlus, lai nonāvē māsu.

Apraksts

1. posms. Dalībnieki strādā individuāli, veicot uzdevumu, kas prasa izdarīt izvēles un pieņemt lēmumus. Uz tāfeles vai papīra loksnes ir uzrakstīts pieņēmums. Dalībniekiem ir iespēja pārdomāt, kā šī tēma saistās ar iepriekšējo pieredzi, ieskicēt uz lapām iespējamus variantus un tos pamatot.

2. posms. Lai darba rezultāti būtu vieglāk apkopojami, var lūgt dalībniekus apvienoties grupās, kas balstītas uz vienotu izvēli. Tā būtu iespējams savstarpējā apspriedē izvirzīt vienotu pamatojumu un prezentēt to.

Iespējamie pieņēmumi:

- CILVĒKU TIRDZNIECĪBAS IETVAROS LIELĀKĀ DAĻĀ EKSPLOATĀCIJAS UPURU IR (SIEVIETES, MEITENES, ZĒNI, NABADŽĪGI CILVĒKI, IELU BĒRNI, BĀREŅI), JO.....

- SIEVIETES, KURAS IESAISTĪTAS PROSTITŪCIJĀ, IR UPURI, JO.....

- SIEVIETES, KURAS IESAISTĪTAS PROSTITŪCIJĀ, NAV UPURI, JO.....

3. posms. Dalībnieks pēc nejaušības principa maina grupas.

Tiek izvirzīta provokatīva tēze:

- «Vairums prostitūcijā iesaistīto ir jauni zēni»;

- «Vardarbībā pret sievieti vīrietis cenšas izrādīt savu pārākumu un varu pār sievieti»;
 - «Sieviešu tirdzniecība ir vardarbība pret sievieti»;
 - «Lielākā daļa varmāku, vervētāju, suteneru un pircēju ir vīrieši».
- Viena grupa meklē atbalstošus (piekrītošus) argumentus, otra grupa – pretargumentus.

4. posms. Pēc 10 minūtēm grupas sanāk kopā. Viens pārstāvis no katras grupas apsēžas pretī otram un pārmaiņus izklāsta savus viedokļus. Grupu pārstāvjiem blakus var novietot tukšu krēslu. Ieņemot šo vietu, pārējie grupas locekļi var atbalstīt savu pārstāvi.

Pēc argumentu apmaiņas dalībnieki atgriežas savās grupās. Šoreiz uzdevums ir atrast argumentus, kuri atbalsta pretējo nostāju. Tāpat kā iepriekš, pēc 10 minūtēm abu grupu pārstāvji uzklausa otras grupas argumentus.

5. posms. Turpinājumā seko pārrunas par notikušo, apskatot, kā dalībnieki jutās, kad bija jāieņem pretējā nostāja. Kuru viedokli bija vieglāk/grūtāk aizstāvēt – to, par kuru ir pietiekami daudz informācijas, to, kuram pats piekrīt? Tikai tagad izvirzītie argumenti tiek apkopoti, strukturēti un apspriesti. Šis uzdevums liek dalībniekiem paskatīties uz doto problēmu no dažādiem viedokļiem un izprast šīs problēmas sarežģīto raksturu.

Laiks

5 minūtes – individuālais darbs, 5 minūtes – apspriedei un prezentācijai, apkopojošā saruna – 30 minūtes (10 + 10 + 10).

2. uzdevums.

Darbs ar statistikas datiem: problēmas apjoms un specifika.

Mērķis

Izmantojot statistikas datus, apjaust cilvēku tirdzniecības problēmas plašumu. Risinot diskusiju, saskatīt līdzības starp verdzību un mūsdienu cilvēku tirdzniecību.

Apraksts

1. posms. Dalībnieki apvienojas nelielās grupās. Grupām tiek piedāvātas dažādu veidu datu tabulas (8.pielikums), kuras analizējot dalībnieki izmanto iepriekšējās nodarbībās gūtās zināšanas, kā arī savas radošās spējas un spriestspējas. Dalībnieki apspriež pieejamos datus, mēģina fiksēt sakarības un cēloņus tieši šādam datu dalījumam, par ko liecina norādītie skaitļi. Katrai grupai vai pāriem var iedot atšķirīgus datus/ shēmas, kuras viņi analizē. 2. un 3. posms notiek paralēli.

2. posms. No katras grupas izvirza vienu dalībnieku, kurš veiks žurnālista funkcijas. Ievēlētie jaunie žurnālisti veido datu apkopojumu, ko publicēt sienas avīzē. Veido savu interpretāciju, izvēlas prezentēt visus datus vai izcelt atsevišķus rādītājus.

Jaunie žurnālisti, izklāstot informācijas apkopojumu un secinājumus, izmanto vizuālos balstus (tabulas diagrammas).

Patstāvīgā darba prezentācija (3–5 min) notiek pēc frontālām pārrunām.

3. posms. Kamēr jaunie žurnālisti strādā ar datu materiāliem, notiek frontālās pārrunas. Vadītājs izvirza atvērtus jautājumus, uz kuriem kopīgi tiek rastas atbildes:

- Kā dalībnieki izprot jēdzienu «balto vergu tirdzniecība»?
- Ko šis jēdziens apzīmē?
- Kas kopīgs un atšķirīgs jēdzieniem «balto vergu tirdzniecība» un «melno vergu tirdzniecība»?
- Vai jēdziena «balto vergu tirdzniecība» ietekmējošie faktori ir rase un ādas krāsa? Atbildi pamatot!
- Kad (cik sen, kādā situācijā) radušies abi jēdzieni, kādi apstākļi noteica šo jēdzienu rašanos?
- Raksturot «balto precī»!
- Kas kopīgs un atšķirīgs verdzībai un mūsdienu cilvēku tirdzniecībai?
- Kādi ir iemesli lielajam prostitūcijā iesaistītajam upuru skaitam?

Šī metode veicina informācijas apmaiņu un palīdz dalībniekiem apstrādāt informāciju.

Laiks

5 minūtes grupās, 15–20 minūtes raksta sagatavošanai/frontālajām pārrunām, 5 minūtes prezentācijām.

3. uzdevums.

Plenārdiskusija. Vai sievietēm un vīriešiem ir vienādas tiesības?

Mērķis

Noskaidrot dalībnieku viedokli par dzimumu līdztiesību, t. i., par sieviešu un vīriešu iespējām un tiesībām. Ļaut nojaust uzskatu un situācijas dažādību.

Apraksts

Diskusiju sāk ar ierosinājumu apspriest tēzi – sievietēm un vīriešiem ir/nav vienādas tiesības? Diskusijas laikā vadītājs cenšas virzīt dalībniekus uz pārdomām:

- Vai visur pasaulē sievietēm un vīriešiem ir vienādas iespējas iegūt izglītību/ strādāt algotu darbu/ būt ministrēm/ utt.?
- Vai visur pasaulē sievietes var izvēlēties, ar ko precēties?
- Vai visur pasaulē sievietes var brīvi pārvietoties un piedalīties saviesīgos pasākumos?
- Vai visur pasaulē vīrietim ir tiesības atrasties bērna kopšanas atvaļinājumā?

Diskusijas vadītājs vada domu apmaiņu, rosina, lai izsakās pēc iespējas vairāk dalībnieku, nosakot laika limitu un neļaujot nevienam dominēt. Noslēgumā diskusiju vadītājs veic rezumējumu, ja nepieciešams, izvērtē diskusijas gaitu. Diskusijas vadītāja lomu var uzņemt pasniedzējs vai arī uzticēt kādam skolēnam.

Laiks

15–20 minūtes.

4. uzdevums.

Darbs grupās. Ilustrāciju izvērtēšana.

Mērķis

Analizēt masu medijos un apkārtējā vidē sastopamās ilustrācijas, izvērtēt to saturu un ietekmi uz sabiedrību.

Apraksts

1. posms. Dalībnieki sadalās nelielās grupās. Dalībniekiem tiek izdalītas vairākas ilustrācijas (9. pielikums). Uzdevums ir izvērtēt šīs ilustrācijas, izmantojot šādus jautājumus:

- Kādas ir izjūtas, skatoties uz šo bildi (pirmajā mirklī un pēc neilgas iedziļināšanās)?
- Vai sieviete var būt produkts/ prece, kam tiek noteikta cena? Atbildi pamato.
- Vai dalībnieki gribētu būt šo tēlu (kam tiek noteikta cena un kas tiek salīdzināti ar precēm) vietā? Atbildi pamato.
- Kādas īpašības šajās reklāmās sievietēm un vīriešiem tiek piedēvētas?

2. posms. Pēc 10–15 minūtēm vadītājs aicina piestiprināt attēlus tā, lai redz visi dalībnieki, un izklāstīt savas versijas par šiem attēliem. Vadītājs veic apkopošanu, uz lielajām lapām atsevišķi fiksējot sievietēm un vīriešiem piedēvētās īpašības.

Laiks

Grupu darbs – 10–15 minūtes, apspriede – 10 minūtes.

5. uzdevums.

Frontālās pārrunas. Prostitūcijas jēdziens un attieksme pret prostitūciju.

Mērķis

Izmantojot «prāta vētras» metodi, izzināt dalībnieku uzskatus un zināšanas par prostitūcija tēmu.

Apraksts

Vadītājs formulē tematam atbilstošu frāzi. Dalībnieki izsaka savas asociācijas, iespējamus risinājumus, idejas, būtiskus vārdus u. tml., uzmanīgi uzklausot, papildinot, bet nekommentējot un nevērtējot citu idejas.

CILVĒKU IZMANTOŠANA PROSTITŪCIJĀ –
VIENS NO LIELĀKAJIEM NELEGĀLAJIEM PEĻŅAS GŪŠANAS AVOTIEM.

BEZIZEJA
VARDARBĪBA
SUTENERS

VISSENĀKĀ PROFESIJA
SEKAS
ALKOHOLISMS +
NARKOTIKAS

BRĪVA IZVĒLE
NEĒTISKA RĪCĪBA
ZĪMOGS UZ MŪŽU
CITI

Uzdevuma izpildi var veicināt ar papildu jautājumiem vai izteiktiem pieņēmumiem. Jautājumus var uzrakstīt uz papīra loksniem vai tāfeles.

Ieteicamie jautājumi:

- Kur attīstās prostitūcijas industrija?
- Kā tiek definēts jēdziens «prostitūcija»? Kas ir prostitūta?
- Kāda ir sabiedrības attieksme pret prostitūciju? Vai tā ir vienprātīga visos sabiedrības slāņos? Atbildi pamato!
- Sievietes, kuras iesaistītas prostitūcijā, vienmēr ir vardarbības upuri?
- Kas ir seksuālo pakalpojumu (prostitūcijas) pircēji?

Laiks

10–15 minūtes.

6. uzdevums.

Punktētā diskusija «Piecas cepures»

Mērķis

Sniegt jauniešiem iespēju izmantot iegūtās zināšanas un faktus, iesaistoties diskusijā. Prast reaģēt uz dažādu diskusijas partneru izturēšanos. Vadītājs izvirza provokatīvu frāzi, kura ir jāapspriež, izmantojot uzdevumā dotos nosacījumus.

Apraksts

Piecas atšķirīgu krāsu cepures (lakati, krāsainas lapas, cimdi) simbolizē dažādus veidus, kā analizēt problēmu, kā skatīties uz dzīvi, kā meklēt risinājumus un kā diskutēt. Pieci dalībnieki izvēlas savu cepuri, uzliek to galvā un ieņem attiecīgo lomu. Lietderīgi ir dot sagatavošanās laiku, lai iejustos un sagatavotu argumentus/ diskusijas stratēģiju. Pēc 3–5 minūtēm dalībnieki mainās. Vadītājs var minēt pirmo frāzi, lai palīdzētu uzsākt diskusiju. **BALTS** atsaucas uz visiem neitrāliem faktiem, skaitļiem un informāciju, argumentē lietišķi.

SARKANS izrāda emocijas un jūtas, pilns ar pozitīvām un negatīvām izjūtām; **MELNS** izvirza grūtības, neatrisinātas problēmas, ir negatīvs, pesimistiski noskaņots.

ZILS pret visu izturas atturīgi, kontrolē, pārrauga pārējos dalībniekus.

DZELTENS pārpilns optimisma un nākotnes cerību, pozitīvs.

Pārējie dalībnieki veic novērotāju funkcijas. Var izvirzīt novērošanas kritērijus, piemēram, argumentēšanas kvalitāte, faktu materiāls.

Nobeigumā diskusijas dalībnieki izsaka savas izjūtas, pēc tam pārējie iepazīstina novērotājus ar saviem novērojumiem.

Uzdevums palīdz problēmu apskatīt no dažādiem viedokļiem un iejusties sev neierastās lomās. Lai būtu vieglāk veikt uzdevumu, var izmantot pierakstus.

Nodarbību papildmateriālus vēlams atstāt piestiprinātus pie sienām.

Laiks

30–35 minūtes.

-
- ¹ Derks, A., *Trafficking in South-East Asia. IOM Migration Research series. 2000.*
- ² Zaķe, I., *Sieviešu tiesību kustības vakar un šodien. Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs. 1997.*
- ³ David, F., *Australian Institute of Criminology Research and Public Policy Series No.24 "Human Smuggling and Trafficking", 1996.*
- ⁴ Butler, S.J., *Myth and Realities about the UN's Work with Women and Children, Ecumenical Women 2000+, www.ew2000plus.org/news_myths.htm*
- ⁵ Knudsen, V.S., Sørensen, A.D., *Youth, Gender and Pornography, NIKK Magasin: Sexualisation of Pubic Space, No.3–2004.*
- ⁶ Ekberg, S.G., *The international Debate about Prostitution and Trafficking in Women: refuting the Arguments, Seminar on the Effects of Legalisation of Prostitution Activities – a Critical Analysis, Sweden 2002.*
- ⁷ Ekberg S.G., *The international Debate about Prostitution and Trafficking in Women: refuting the Arguments, Seminar on the Effects of Legalisation of Prostitution Activities – a Critical Analysis, Sweden 2002.*
- ⁸ Ekberg S.G., *The international Debate about Prostitution and Trafficking in Women: refuting the Arguments, Seminar on the Effects of Legalisation of Prostitution Activities – a Critical Analysis, Sweden 2002.*
- ⁹ Ekberg. S.G., *The International Debate about Prostitution and Trafficking in Women: refuting the Arguments, Seminar on the Effects of Legalisation of Prostitution Activities – a Critical Analysis, Sweden 2002.*

5. TĒMA

Mākslas filmas «Mūžīgi Lilja» izmantošana preventīvajā darbā

Šī grāmatas nodaļa veltīta filmai, kas Latvijā, tāpat kā citās valstīs, plaši tiek izmantota preventīvajā darbā ar jauniešiem. Filma, kas jauniešiem saprotamā un saistošā veidā atklāj cilvēku tirdzniecības būtību un aizkulises, ir atzīta par ļoti didaktisku un veiksmīgu vizuālu materiālu izglītojošajā darbā. Vispirms sniegta informācija par filmas ietekmi uz jauniešiem. Pēc tam seko ierosmes par filmas izmantošanu cilvēku tirdzniecības tēmas ietvaros.

Mērķis – filmas spilgto problēmas attēlojumu izmantot cilvēku tirdzniecības problēmas novēršanai jauniešu vidū.

Nodaļā apskatītās tēmas:

1. Īss filmas saturs.
2. Apsvērumi par filmas ietekmi uz skolēniem.
3. Norādījumi filmas demonstrēšanai.

Praktiskās nodarbības:

1. Uzdevumi pirms filmas skatīšanās.
2. Uzdevumi filmas skatīšanās laikā.
 - 2.1. uzdevums. Domas un izjūtas.
 - 2.2. uzdevums. Sasalušās situācijas.
 - 2.3. uzdevums. Skatītāji un klausītāji.
 - 2.4. uzdevums. Paredzēšana.
3. Uzdevumi pēc filmas noskatīšanās.
 - 3.1. uzdevums. Lomu spēle «Tiesas sēde».
 - 3.2. uzdevums. Radošais darbs.
4. uzdevums. Filmā noskatīšanās individuāli.

Nosaukums cilmes valstī	«Lilja 4-ever»
Cilmes valsts	Dānija / Zviedrija
Uzņemta	2002. gadā (2003. g. izdota «Lilya 4-ever» angļu versija)
Ilgums	1 h 39 min
Režisors:	Lūkass Mudisons

1. Īss filmas saturs

Filmas varone Lilja dzīvo kādā bijušās Padomju Savienības pilsētā (filmēšana notika Igaunijas pilsētā Paldiskos). Režisors centies atspoguļot situāciju, kas iespējama jebkurā no bijušajām PSRS republikām, tādēļ filma uzņemta krievu valodā. Lilja nepazīst savu tēvu, dzīvo tikai ar mammu. Meitene sapņo par to, ka kopā ar mammu aizbrauks uz ASV. Diemžēl mamma viņu līdzī nepaņem, bet atstāj pieskatīt tantei Annai, kura par Lilju nemaz nerūpējas. Viņas dzīves apstākļi strauji pasliktinās, palielinās neapmeklēto stundu skaits, trūkst naudas pārtikai un komunālo pakalpojumu apmaksai. Draudzene Nataša piedāvā nopelnīt naudu, sniedzot seksuālus pakalpojumus bāros satiktiem vīriešiem. Smagie dzīves pagriezieni (draudzenes Natašas sāpīgā nodevība, izvarošana, ko izdara pašas pagalma puisi, dzīvoklī atslēgtais ūdens un elektrība, pieaugušo pilnīga neinteresēšanās un nerūpēšanās) padara Lilju ļoti ievainojamu. Reiz bārā viņa satiek uzmanīgu un patīkamu puisi Andreju. Viņš pret Lilju ir ļoti laipns, nežēlo naudu izklaidēm, no viņas neko neprasa. Neilgu laiku pēc tam, kad Andrejs ir iekarojis Liljas uzticību, viņš piedāvā kopā braukt strādāt uz Zviedriju. Meiteni viegli savaldzina Andreja piedāvājums strādāt augļu novākšanā un viņa nenojauš par krāpšanu. Ceļā uz lidostu Andrejs izdomā stāstu, ka viņš nevar tagad ar Lilju lidot uz Zviedriju, bet viņš noteikti ieradīsies pēc dažām dienām. Ieradusies Zviedrijā, meitene uzzina, ka Andrejs viņu ir pārdevis un piegādājis zviedru suteneram. Meitene tiek turēta ieslēgta un ir spiesta sniegt seksuālos pakalpojumus. Nespēdama izturēt pastāvīgo pazemošanu un izmantošanu un neredzot izeju no bezcerīgās situācijas, Lilja izdara pašnāvību.

Filma «**Mūžīgi Lilja**» ir veidota, izmantojot patiesus faktus. Liljas prototips ir Danguole Rasalaite, kura dzimusi Telšos, augusi Kauņā un no Žiezmarjiem slepus ar svešu pasi aizbraukusi uz Zviedriju. Danguoles dramatiskais stāsts piesaistīja zviedru režisora Lūkasa Mudisona uzmanību, un uzņemtā filma rada negaidītu atbalsi Zviedrijas un arī citu valstu presē.

2. Apsvērumi par filmas ietekmi uz skolēniem

Mākslas filma «**Mūžīgi Lilja**» atklāj daudzas tēmas, kas ir sāpīgas un diemžēl sastopamas daudzu jauniešu dzīvē. Tāpēc pārrunas pirms filmas noskatīšanās var stipri mainīt gan to, kam skolēni filmā pievērsīs uzmanību filmas skatīšanās laikā, gan arī to, kā skolēni pārrunās savus iespaidus par filmu.

Pārrunas ar jauniešiem pēc filmas ir obligātas. Cenšoties panākt efektīvāku pasākuma rezultātu (cilvēku tirdzniecības tēmas izskaidrošanu jauniešiem), izmantojot filmu, vienmēr ir nepieciešams ar skolēniem pārrunāt filmas iespaidus – kā viņi ir sapratuši filmu, ko jaunu uzzinājuši, kā vērtē filmas varoņu rīcību, kādus secinājumus ir izdarījuši. Nepārrunājot filmas radītos iespaidus, nav iespējams pārlicināties, ka jaunieši notikušo ir sapratuši pareizi, un iespējams, ka jaunieši filmā spilgti atainotos likumsakarīgi citu citam sekojošos depresīvos notikumus uztver kā neizbēgamus.

Skolēnu viedokļu novērtējuma rezultāti. Cenšoties novērtēt filmas ietekmi, Lietuvā tika veikts pētījums, kura laikā tika aptaujāti 40 skolēni. Skolēniem pirms un pēc filmas noskatīšanās bija jāaizpilda anketa, atbildot uz jautājumiem par narkotiku lietošanu, pašnāvībām, prostitūciju, uzticēšanos citiem cilvēkiem. Veicot iegūto datu analīzi un salīdzinot pirms un pēc filmas noskatīšanās paustos jauniešu uzskatus par noteiktām lietām, jauniešu uzskatos vērojamas pārmaiņas. Tādēļ, izmantojot filmu kā preventīvo materiālu, ir svarīgi pievērst uzmanību šādām iespējamām **pārmaiņām skolēnu viedoklī pēc filmas noskatīšanās:**

- vairāk skolēnu attaisnoja prostitūciju, kā līdzekli nopelnīt naudu, ja ir smags finansiālais stāvoklis. Pirms filmas noskatīšanās respondentu atbilžu vidējais rādītājs – 6,07, pēc filmas noskatīšanās – 11,76. Tāpēc var novērot izteiktu tendenci, ka pēc filmas noskatīšanās vairāk jauniešu attaisnotu prostitūciju kā ienākumu avotu un pieļaujamo naudas pelnīšanas veidu;
- izteikti palielinājās to skolēnu skaits, kuri par pieņemamu problēmu atrisināšanas veidu izvēlētos pašnāvību. Pirms filmas noskatīšanās respondentu atbilžu vidējais rādītājs – 3,09, pēc filmas noskatīšanās – 11,19;
- vairāk jauniešu uzskatīja, ka nespētu atrast pieņemamu izeju, saskaroties ar dzīves grūtībām. Pirms filmas noskatīšanās respondentu atbilžu vidējais rādītājs – 22,68, pēc filmas noskatīšanās – 20,30;
- vairāk skolēnu atzina, ka, nonākot grūtā situācijā, apsvērtu iespēju izdarīt pašnāvību. Pirms

filmas noskatīšanās respondentu atbilžu vidējais rādītājs – 9,47, pēc filmas noskatīšanās – 12;

- jaunieši mazāk uzticētos vienaudžiem. Tādu izteiktu tendenci var skaidrot ar filmas varoņu uzvedību, jo Lilju nodod un noniecina viņas vienaudži;
- samazinājās to skolēnu skaits, kas uzskatīja, ka meitene, kas pārcietusi seksuālo vardarbību, var vēlāk dzīvot normālu dzīvi. Pirms filmas noskatīšanās respondentu atbilžu vidējais rādītājs – 16,02. Pēc filmas noskatīšanās – 10,84.

Speciālās pedagoģijas un psiholoģijas centrs Lietuvā veica savu novērtējumu par iespējamo filmas ietekmi uz skolēniem, tā secinājumi par filmas ietekmi uz skolēnu viedokli lielākoties sakrīta ar skolēnu pētījuma rezultātiem:

- bezcerīgā situācijā nonākuši jaunieši dzīves tukšumu cenšas aizpildīt apreibinoties, ostīdami līmi. Filmā ir nepietiekami akcentēts tādas uzvedības negatīvais rezultāts;
- parādīta sociālo dienestu bezspēcība, vienaldzība un bezdarbība – neveic jebkādu aktīvu darbību, aizstāvot bērnu tiesības un sniedzot vismaz elementāro palīdzību tādā situācijā nonākušiem bērniem;
- sava ķermeņa pārdošana galvenajai varonei kļūst par vienīgo izdzīvošanas līdzekli (veidu, kā nenomirt badā);
- sociāli atstumtie bērni kā vienīgo savu problēmu atrisināšanas veidu redz pašnāvību un to arī izvēlas. Pašnāvība filmā ir daļēji idealizēta – attēlota kā satikšanās ar vienīgo tuvo dvēseli (draugu) pēc nāves;
- nav attēlots un izcelts citāds iespējama problēmu atrisināšanas veids, iespējamās varoņu rīcības, saskaroties ar dzīves grūtībām. Filmas beigās gan it kā pavīd citādas izejas vīzija, garām palaista iespēja dzīvot (ja meitene būtu atteikusies braukt uz Zviedriju, jaunieši būtu palikuši dzīvi). Tomēr šī perspektīva filmā nav attīstīta, nav pētīta.

3. Norādījumi filmas demonstrēšanai

Filmas skatīšanās laikā var rasties dažādas neērtības, kas samazinās pasākuma efektivitāti.

- Filmas skatīšanās laikā ir svarīgi izvēlēties tādu auditoriju, kur ir iespējams ātri pārmainīt sēdvietu izkārtojumu. Vispirms tādēļ, ka skolēniem ir ērti jāsēž, jo filmas ilgums ir gandrīz divas stundas. Otrkārt, tūlīt pēc filmas skolēniem ir jāsasēžas tā, lai, citam citu redzot, viņi varētu aktīvi piedalīties diskusijā.
- Vēlams, lai filmas rādīšanas laikā telpu būtu iespējams aptumšot, tādējādi iegūstot labu vizuālo kvalitāti (spilgtas krāsas, neizgaismots ekrāns), kas savukārt nodrošinās jauniešu uzmanību. Jau pirms filmas rādīšanas pedagogam būtu jāpārliedz, ka ar tehniku viss ir kārtībā, visi vadi ir saslēgti, videokasetei ir uzlādēts sākums, skaņas pastiprinātāji ir pieslēgti, attēls ir skaidrs utt. Pretējā gadījumā, ja radīsies pauze un tā ieilgs, jaunieši zaudēs uzmanību, daži pat var doties prom, un atgūt viņu uzmanību būs ļoti grūti.
- *Filmas skaņa*. Filmā režisors sniedz daudz fona mūzikas, kas ir populāra un pazīstama jaunatnes vidū. Mūzika ļoti pastiprina filmas laikā radušās izjūtas. Ja filma tiks rādīta pārāk klusu, skolēni var savā starpā sačukstēties, izteikt replikas, neizsekot sižetam. Tāpēc ir ieteicams filmu skatīties skaļi.
- *Skolēnu staigāšana filmas laikā*. Jo lielāka ir skatītāju grupa, jo lielāka ir ticamība, ka skatīšanās laikā kāds staigās. Izvairīties no staigāšanas skatīšanās laikā var būt neiespējami. Tāpēc ir ieteicams pirms filmas rādīšanas skolēniem pateikt, cik gara ir filma, un izteikt lūgumu nesarunāties savā starpā. Ja filma tiek rādīta uzreiz pēc teorētiskās nodarbības, būtu vēlams sarīkot nelielu starpbrīdi, kura laikā skolēniem iesaka nokārtot savas vajadzības (tualetes, telefons, uzkodas). Ir ieteicams, lai pilnīgi būtu izslēgti telefoni, lai nebūtu sarakstīšanās ar zīmītēm vai sevišķi «svarīgu» sarunu. Milzīga problēma ir ar smēķējošajiem skolēniem. Viņi parasti izdomā svarīgu iemeslu, kāpēc uz īsu brīdi tiem vajag aiziet, tāpēc atgādiniet, ka filmas laikā staigāt nav paredzēts.

Praktiskie uzdevumi

Pirms filmas skatīšanās ir nepieciešams jauniešus iepazīstināt ar filmu (kas un kur uzņēmis, kāpēc, par ko tā ir), informēt, ka filma ir veidota, balstoties uz patiesiem faktiem. Pašu filmas sižetu stāstīt nav nepieciešams, jo tad jauniešiem var zust interese to skatīties.

1. Uzdevumi pirms filmas skatīšanās.

Mērķis

Iepazīstināt dalībniekus ar skatāmā materiāla noskaņu un galveno tēlu.

Apraksts

1. posms. Uz tāfeles uzrakstīts mākslas filmas nosaukums. Izmantojot «Prāta vētras» principu, dalībnieki izsaka savas asociācijas – vārdus, idejas, prognozē filmas saturu.

«MŪŽĪGI LILJA»		
Filma par meiteni, kurai izdodas
	nelaimīgas beigas

2. posms. Vadītājs atskaņo tikai filmas ievada fragmentu (muzikālo ievadu) tā, lai dalībnieki neredz attēlu. Dalībnieki prognozē un izvērtē filmas noskaņu, ja nepieciešams papildina izveidoto shēmu. Vadītājs piedāvā dalībniekiem aprakstīt personību (veidot portretu), kura ir filmas galvenā varone, veidot tās portretu un psiholoģisko raksturojumu.

3. posms. Vadītājs uz ekrāna parāda „sasalušu” bildi, galvenās varones - Liljas attēlu, visi kopā apspriež aprakstu atšķirību, kā arī salīdzina oriģinālu ar savām atbildēm.

2. Uzdevumi skatīšanās laikā.

Mērķis

Iejusties redzētajās situācijās, paredzēt notikumu gaitu.

2.1. uzdevums. Domas un izjūtas.

Apraksts

Šis paņēmieni prasa koncentrēšanos uz videotēlu, ķermeņa valodu, emocijām, domām, uz viņu attieksmi pret to, ko viņi saka. (Var izmantot fragmentu, kur attēlotas mātes un meitas atvadas, strīdi.)

Dalībnieki skatās videofragmentu bez skaņas, vadītājs aicina divus pārstāvjus ieskaņot (ierunāt) šo fragmentu.

Šāda veida skatīšanos var veikt pauzētā formā. Pēc fragmenta noskatīšanās un ieskaņošanas dalībnieki pārrunā iespējamās versijas, noskaidro, kā runātājs jutās, paskaidro iemeslus, kāpēc viņi tā domā. Tad apspriež, kā viņi uzvestos un justos līdzīgā situācijā.

Fragmentu noskatās atkārtoti ar skaņu, salīdzina savas un filmas versijas.

2.2. uzdevums. Sasalušās situācijas.

Apraksts

Vadītājs aptur videofragmentu, lai «sasaldētu» attēlu ekrānā. Tas ļauj ciešāk ieskatīties atsevišķos tēlos, lai detalizēti tos novērtētu un aprakstītu.

Var arī «sasaldēt» situāciju pēc kāda tēla izteiciena vai rīcības. Ja situācija pauzēta dramatiskā brīdī, dalībnieki var prognozēt, kas notiks tālāk, analizēt situācijas cēloņus un sekas.

Šajā uzdevumā var izmantot Liljas draudzenes Natašas negodīgo rīcību pret Lilju un draudzenes nodevību.

Ieteicamie jautājumi:

- Kāpēc radās šāda situācija?
- Kā tiek vērtēta šī draudzība?
- Kādi bija Natašas rīcības motīvi?
- Ko Nataša panāca ar savu rīcību?
- Kas notiks ar meiteņu draudzību?

- Kā veidosies Liljas attiecības ar pārējiem vienaudžiem?
 - Kā Liljai rīkoties šajā situācijā?
 - Kādas vērtības liktu Liljai izvēlēties atreibību?
 - Kādas vērtības liktu izvēlēties piedošanu?
- Atbildes dalībnieki pamato un izskaidro savu viedokli.

2.3. uzdevums. Skatītāji un klausītāji.

Apraksts

Dalībnieki sadalās divās grupās, skatītāji noskatās videofragmentu bez skaņas, bet klausītāji dzird tikai skaņu un neredz attēlu. Tālāko darbu var organizēt divos veidos:

- klausītāji ar jautājumu palīdzību cenšas izdibināt no skatītājiem, kas notika videoepizodē;
- skatītāji paši pastāsta, kas notika videoepizodē, bet klausītāji pieliek klāt dzirdēto.

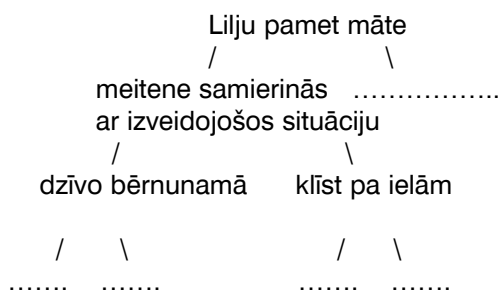
Tā tiek restaurēta videoepizode, kas noslēgumā tiek iestudēta. Pēc atbilžu prezentācijām noskatās videoepizodi ar skaņu un attēlu, salīdzina to ar savām versijām.

2.4. uzdevums. Paredzēšana.

Apraksts

Vadītājs apstādina video un dalībnieki pareģo, kas notiks tālāk (to var darīt rakstiskā veidā), min iespējamās virzošās spēkus, rīcības motīvus un sekas. Kad noskatās situāciju līdz beigām, viņi savas atbildes salīdzina ar redzēto. Vadītājs var izmantot arī sazaroto stāstu, kur katrā posmā dalībniekiem jāizvēlas vairāki varianti, tad jāparedz notikumu gaita atkarībā no izvēles.

Piemēram,

Katram risinājumam vai darbības izvēlei ir sekas, kas savukārt noved pie turpmākās variantu izvēles.

3. Uzdevumi pēc filmas noskatīšanās.

Ņemot vērā Speciālās pedagoģijas un psiholoģijas centra secinājumus un veiktā skolēnu pētījuma rezultātus, pēc filmas obligāti ir nepieciešams organizēt pārrunas ar jauniešiem. Filma «Mūžīgi Lilja» rada jauniešos stipras emocijas un izjūtas, tāpēc pēc filmas noskatīšanās ir lietderīgi taisīt pārtraukumu.

Mērķis

Atgriezeniskā saikne. Problēmas izskatīšana un iespējamo risinājumu meklēšana.

Pirms uzsākt praktiskos uzdevumus, dodiet dalībniekiem iespēju izteikties par filmas radītājiem iespaidiem. Pajautājiet skolēniem, kādu iespaidu viņiem ir atstājusi filma, kuras epizodes viņus visvairāk satrieca, vai viņi rekomendētu citiem skolēniem noskatīties šo filmu.

Ja skolēni teic, ka filma viņiem nešķita interesanta, jautājiet kādēļ? Visbiežākā atbilde – «es par to visu jau zinu» u. tml. Tādā gadījumā varat pārjautāt – bet ko tieši skolēns zina par šo problēmu. Atbildes varat uzrakstīt uz tāfeles un apspriest pārrunu laikā.

Svarīgi, lai apspriešanā varētu izteikties katrs bērns, bet nerunātu tikai viens aktīvs skolēns. Lūdziet, lai skolēni argumentētu savas atbildes. Varat jautāt, lai uz jūsu uzdoto jautājumu atbild ikviens skolēns (it īpaši par tādu tēmu kā pašnāvība). Nav nepieciešams katrai tēmai uzdot visus šeit minētos jautājumus. Tomēr ir ļoti svarīgi, lai apspriestu pašnāvības un uzticēšanos citiem cilvēkiem tēmas.

lespējamie jautājumi:

- Attiecības ar vecākiem. Vai vecākiem ir tiesības sist savus bērnus? (Volodjas piemērs.) Vai Liljai vajadzēja pašai meklēt palīdzību, kad viņu atstāja mamma? Vai vienmēr vecākiem un radniekiem ir taisnība, kad viņi pieņem lēmumus par bērniem? Vai tante Anna par Lilju labi rūpējās? Vai skolēni savā un apkārtējā draugu vidē saskaras ar līdzīgām situācijām? (Ievērojiet un sekojiet, lai bērni nestāstītu notikumus, kas ir atgadījušies ar viņiem pašiem.)
- Attiecības ar vienaudžiem. Vai Nataša ir īsta draudzene? Kā var skaidri pateikt, ka cilvēks ir īsts draugs? Cik ilgi ir jādraudzējas ar puisī vai meiteni, lai varētu viņam/ viņai uzticēties?; Vispāriniet šo tēmu, secinot, ka tad, ja savstarpējās attiecības ir skaistas, tas nenozīmē, ka draugs, draudzene vai puisis tieksies sasniegt tikai labo. Ikvienam jaunietim/-tei ir jābūt noteiktām vērtībām, pēc kurām veidot savstarpējās attiecības ar citiem. Ir ļoti svarīgi, lai jauniešiem būtu pašiem savs viedoklis, kuru viņi spētu aizstāvēt, un gadījumā, ja tas neatbilst paša jaunieša vērtībām un uzskatiem, pateikt «nē», pat ja prasītājs ir ļoti labs draugs.
- Pašnāvība. Filmā ir parādītas divas pašnāvības – Volodjas un Liljas. Kad bija iespējams pamanīt pašus pirmos signālus, ka Volodja plāno izdarīt pašnāvību («dzīve ir slikta», «runas par dzīvošanu pēc nāves»). Kā ikviens no skolēniem reaģētu, ja draugs vai klasesbiedrs visu laiku atkārtotu, ka dzīvei vairs nav nekādas jēgas, ka viss dzīvē ir tikai slikti, ka dzīve turpinās arī pēc nāves un ka tad tā ir labāka? Vai, nonākot Liljas situācijā, pašnāvību var attaisnot (atzīt par pieļaujamu)?

Vispāriniet, sniedzot secinājumu, ka Liljas pašnāvību nevar attaisnot, jo viņa nav meklējusi palīdzību. Bērniem arī ir jāprot vērsties pēc palīdzības, jo pašnāvība nav pats labākais problēmas risinājums. Vāji cilvēki uzdrošinās atņemt sev dzīvību. Visā sabiedrībā un arī starp jauniešiem valda viedoklis, ka par pašnāvību nedrīkst jautāt, ja draugs, klasesbiedrs vai tuvs cilvēks ieminas par savas dzīves izbeigšanu. Tieši tāpēc vajadzētu akcentēt, lai bērni nebaidītos jautāt un runāt par pašnāvību ar cilvēku, kurš par to runā. Saruna par pašnāvību nerodina uz pašnāvību, bet tieši var mudināt cilvēku meklēt palīdzību. Tāpat, runājot par pašnāvību, pievērsiet bērnu uzmanību tam, ka Volodja nožēlo, ka ir izdarījis pašnāvību un kā viņš cenšas atrunāt Lilju no šāda soļa.

3.1. uzdevums. Lomu spēle «Tiesas sēde».

Apraksts Dalībnieki ir iepazinušies ar videomateriālā atklātajām situācijām un spēj tās izvērtēt. Dalībnieki sadalās trīs grupās. Viena grupa uzņemas aizstāvības lomu, otra – apsūdzētāju, trešā – tiesneša jeb eksperta lomu. Dalībnieki iejūtas savās lomās un, izmantojot faktu materiālu, uzsāk apsūdzību vai aizstāvību. Tiesnešu uzdevums uzklaut un izvirzīt spriedumus, tos pamatot.

lespējamās apskatāmās situācijas:

- a) mātes bezatbildīgas rīcības analīze;
- b) tantes Annas rīcības sekas;
- c) Liljas draudzenes nodevība;
- d) Andreja rīcība attiecībā pret Lilju.

Lai neradītu grupās haosu, var izmantot žetonus vai kartītes. Piedaloties diskusijā, dalībnieks drīkst izteikties tikai tad, ja noliek savu žetonu galda vidū. Var ierobežot arī katra runātāja laiku, piemēram, runāt drīkst tikai vienu minūti.

Tiek atļauti jautājumi ar «vai» un atbildes «jā/nē», neievērojot žetonu.

3.2. uzdevums. Radošais darbs.

Apraksts Esejas formā attēlot Liljas dzīves notikumus un sniegt šo notikumu analīzi.

4. uzdevums.

Filmas noskatīšanās individuāli.

Apraksts

par

Dalībniekiem tiek dots uzdevums patstāvīgi noskatīties filmu mājās. Tas var būt uzdevums brīvdienu laikā. Var uzdot mājasdarbu: uzrakstīt eseju (pārdomas) filmas spilgtākajiem atmiņā palikušajiem iespaidiem vai – kā viņi rīkotos Liljas vietā, vai arī uzrakstīt filmai citas beigas.

6. TĒMA

Kas jauniešiem jāzina par darbu ārzemēs?

Nodaļā apskatītas un salīdzinātas legāla un nelegāla darba ārzemēs priekšrocības un trūkumi. Uzskaitīti iespējamie legāla un nelegāla darba piedāvājumu veidi, tai skaitā atsevišķi izcelti specifiski darba piedāvājumi meitenēm. Nodaļā apskatītas arī darba iespējas, kas pavērušās pēc iestāšanās Eiropas Savienībā.

Mērķis – izskaidrot jauniešiem apdraudējumus, kas saistīti ar nelegālu darbu ārzemēs, informēt par legālām iespējām doties uz ārzemēm, attīstīt kritisku domāšanu riskantās situācijās un izturību pret psiholoģisku spiedienu un vardarbību, iedrošināt jauniešus atrast alternatīvas nelegālai nodarbinātībai ārzemēs.

Nodaļā apskatītās tēmas:

1. Legāls un nelegāls darbs ārzemēs.
2. Legāla un nelegāla darba piedāvājumi.
3. Specifiski darba piedāvājumi meitenēm.
4. Darbs Eiropas Savienībā.

Praktiskās nodarbības:

1. uzdevums. Ievadsaruna par darba nozīmi cilvēka dzīvē.
2. uzdevums. «Prāta vētra». Kāpēc daudzi cilvēki priekšroku dod darbam ārzemēs, nevis darbam tepat Latvijā?
3. uzdevums. Diskusija. Kāpēc es izvēlētos/ neizvēlētos darbu ārzemēs?
4. uzdevums. Individuālais un grupu darbs. Legāla un nelegāla darba salīdzinājums.
5. uzdevums. Individuālais un grupu darbs. Darba līguma analīze.
6. uzdevums. Frontālās pārrunas par darbu ārzemēs.
7. uzdevums. «Prāta vētra». Kur iegūt informāciju par darbu ārzemēs?
8. uzdevums. Individuālais darbs. Mītu atklāšana un patiesības meklēšana.
9. uzdevums. Patstāvīgais darbs. Darba sludinājumu analīze.
10. uzdevums. Lomu spēle. Intervija ar personu, kura strādājusi ārzemēs.
11. uzdevums. Grupu darbs. Plakātu un/vai bukletu veidošana.
12. uzdevums. «Mēmā saruna».

1. Legāls un nelegāls darbs ārzemēs: priekšrocības un trūkumi

Latvijas, tāpat kā citu Centrālās un Austrumeiropas valstu iedzīvotāji, kopš 20. gs. 90. gadu sākuma bauda jaunas iespējas brīvi ceļot, studēt un arī strādāt ārvalstīs. Iedzīvotāju sarežģītā sociālekonomiskā situācija 90. gadu sākumā daudzos gadījumos tikai stiprināja cilvēku apņemšanos meklēt labākus apstākļus citās valstīs un zināmā mērā atvieglāja cilvēku ievilināšanu šaubīgos un neuzticamos darījumu, tai skaitā – cilvēku tirdzniecības tīklos.

Cilvēki, zinot, ka arī Latvijā ir sastopamas situācijas, kad ar darbiniekiem netiek slēgti oficiāli darba līgumi, arī meklējot darbu ārzemēs mēdz paļauties uz mutisku vienošanos. Šāda vienošanās, kas nekādā veidā oficiāli neapstiprina darba attiecības un nenosaka abu pušu atbildību un pienākumus, ir nelegāla darba lielākais trūkums. Nelegāls darbs slēpj sevī vairākus negatīvus aspektus, ar kuriem visbiežāk nākas sastapties un kurus visāsāk izjust tieši problēmsituācijās. Tās ir situācijas, kad persona ir spiesta griezties pēc palīdzības, radušos izdevumus segt no saviem līdzekļiem un uzņemties pilnu atbildību par notikušo. Piemēram, sakarā ar nozaudētiem dokumentiem nākas vērsties valsts iestādēs un atklājas, ka persona valstī uzturas daudz ilgāk par valstī noteikto tūristu uzturēšanās ilgumu, vai rodas veselības problēmas un atklājas, ka personai nav noslēgta veselības apdrošināšana un medicīnas izdevumi jāsedz no savas kabatas. Turklāt neoficiālā darba devējs šādās situācijās nereti izliekas personu nepazīstam, nav gatavs sniegt nekādu palīdzību un neatzīst savu vainu (darba attiecības bez darba līguma).

Jāatceras, ka nelegāls darbs ārzemēs ir citas valsts ieceļošanas, uzturēšanās un darba likumu pārkāpums un var tikt administratīvi vai pat krimināli sodīts. Sekas tam var būt gan naudas sods, gan attiecīgs ieraksts imigrācijas dienesta datu bāzē un personas pasē par aizliegumu ieceļot šajā valstī turpmākajos gados. Uzturoties valstī un uzturot nelegālas darba attiecības, persona ir sociāli neaizsargāta un pakļauj sevi veselības, krāpšanas un citiem personas cilvēktiesību pārkāpumu riskiem.

Legāls darbs ar noslēgtu darba līgumu paredz cilvēkam – darba ņēmējam zināmas garantijas un līdz ar to sniedz drošības sajūtu. Legālās darba attiecībās ir strikti noteiktas abu pušu saistības. Ir skaidri norādīti gan darba devēja, gan darba ņēmēja pienākumi un atbildība, kā arī atrunāti darba apstākļi un atlīdzība un noslēgta veselības apdrošināšana.

Jāatzīst, ka pozitīvie piemēri par darbu ārzemēs, par veiksmīgi gūto peļņu izplatās daudz straujāk un pievērš lielāku apkārtējo cilvēku uzmanību. Taču tam ir loģisks izskaidrojums. Proti, tie, kuriem nav paveicies un kuri atgriezušies mājās tukšām rokām, sabojātu veselību un vīlušies, nereti kaunas par savu neveiksmi un nevēlas par to stāstīt plašākam cilvēku lokam. Šādus neveiksminieku stāstus reizēm uzklauša valsts iestāžu darbinieki, pie kuriem šie cilvēki, meklējot taisnību un aizstāvību, griežas pēc palīdzības. Līdz ar to plašāk izskan veiksmes stāsti un sabiedrībā veidojas gan «rozāini» stāsti par darbu ārzemēs, gan dažādi mīti par darbu ārzemēs, kas cilvēkos rada maldīgu priekšstatu par darba attiecību uzsākšanu.

Daļēji iemesls tam ir cilvēku zemais izpratnes līmenis par savām tiesībām, par ceļošanas, darba un uzturēšanās iespējām un nosacījumiem ārzemēs.

2. Legāla un nelegāla darba piedāvājumi

Legāla un nelegāla darba piedāvājumi, pirmkārt un galvenokārt, atšķiras ar pašu darbā iekārtošanas procedūru. Nelegāla darba piedāvājums nereti tiek izteikts steigā, nedodot personai laiku apdomāties (ilgāks apdomāšanās laiks radītu vairāk jautājumus par piedāvāto darbu), piedāvājot visu nokārtot ātri un bez liekām formalitātēm. Legāls darba piedāvājums noteikti ietver garāku sagatavošanās laiku un paredz rūpīgu dokumentu sagatavošanu. Kā legāla, tā nelegāla darba piedāvājumi sastopami dažādos informācijas avotos:

- **darba sludinājumi laikrakstos;**
- **darbā iekārtošanas firmas.**

Ministru Kabineta 2003. gada 20. janvāra noteikumi Nr. 26 «**Juridisko personu licencēšanas un uzraudzības kārtība darbiekārtošanas pakalpojumu sniegšanai par maksu**» nosaka kārtību, kādā Nodarbinātības Valsts aģentūra uzņēmumiem izsniedz licences, kas ļauj sniegt darbā iekārtošanas pakalpojumus. Licence nepieciešama katrai valstij atsevišķi, un tā tiek izsniegta uz noteiktu laiku.

2005. gada janvārī Nodarbinātības Valsts aģentūrā bija reģistrētas 39 firmas, kurām izsniegta licence par tiesībām nodarboties ar darbiekārtošanas pakalpojumu sniegšanu ārzemēs. Kopumā firmas piedāvā darbu šādās valstīs – ASV, Austrija, Islande, Īrija, Kipra, Lielbritānija, Norvēģija, Šveice, Vācija. Licenci saņēmušo firmu skaits un piedāvātās valstis pastāvīgi mainās, jo licence tiek izsniegta uz noteiktu laiku. Pēc tam firmai atkārtoti jāpamato sava darbība.

Ar iedzīvotāju iekārtošanu darbā var nodarboties firmas, kas reģistrētas Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā un saņēmušas Nodarbinātības Valsts aģentūras licenci iedzīvotāju iekārtošanai darbā konkrētās valstīs. Lai šādu licenci saņemtu, firmai ir jāsaņem dokumentu pakete, kas apliecina tās spējas piedāvāt darbā iekārtošanas pakalpojumus konkrētā valstī.

Lai pārliecinātos par pakalpojuma uzticamību, vērsieties šādā firmā, personai ir tiesības iepazīties ar firmas reģistrācijas apliecību un firmas un ārvalstu darba devēja sadarbības līguma oriģinālu. Lai saņemtu iespējami kvalitatīvus darbā iekārtošanas pakalpojumus un izvairītos no pārpratumiem un krāpšanas:

- 1) personai jānoslēdz līgums ar firmu par konkrētu starpniecības pakalpojumu sniegšanu darbā iekārtošanā;
- 2) jāpārliecinās, ka līgums noformēts atbilstoši lietvedības nosacījumiem (numurēts, norādīts datums un visi nepieciešamie rekvizīti). Līgumam jābūt sastādītam un parakstītam divos eksemplāros, no kuriem viens paliek firmas, otrs – klienta rīcībā;
- 3) līgumā jābūt norādītiem abu līgumslēdzēju pušu pienākumiem un tiesībām (darba stundas, atpūtas laiks, ēšanas un dzīvošanas nosacījumi);
- 4) ja piedāvātā līguma nosacījumi personu neapmierina, personai ir tiesības apspriest piedāvātos noteikumus un, saskaņojot ar pakalpojuma sniedzēju, mainīt un papildināt tos;
- 5) jāsaņem samaksu par starpniecības pakalpojumu saņemšanu apliecinošs dokuments (čeks, kvīts u. tml.). Jāpārliecinās, ka maksājuma dokumentā norādīts tieši tas pakalpojums, par kuru tiek maksāts, jo iespējami arī krāpšanas gadījumi, kvītī norādot citu pakalpojumu. Piemēram, klients maksā par darba atrašanu Anglijā trīs mēnešu laikā, taču kvītī tiek norādīts, ka maksāts tiek par CV tulkošanu. Šādas neprecizitātes var apgrūtināt strīdu risināšanu vai pat izslēgt iespēju celt pretenzijas.

Latvijas Republikas pilsoņu iespēja strādāt starpvalstu līguma ietvaros

1992. gadā Latvijai ir noslēgti starpvalstu līgumi ar Vāciju un Zviedriju, pamatojoties uz kuriem tiek noteiktas kvotas Latvijas iedzīvotāju darbam šo valstu darba tirgū. Starpvalstu līgumos iekļautās prasības iespējams noskaidrot Nodarbinātības Valsts aģentūrā (vai internetā www.nva.lv sadaļā *Pakalpojumi*).

- **Studentu un jauniešu apmaiņas programmas;**
- **Sludinājumi uz «ziņojuma dēļa» izglītības iestādēs;**

Iesaistoties kādā no starptautiskajām apmaiņas programmām, noteikti jāpārliecinās, par šīs programmas uzticamību. Šādām jauniešu kultūras un izglītības apmaiņas programmām īpaša licence Latvijā nav nepieciešama, tādēļ pastāv risks, ka firma fiktīvi uzdodas par kādas ārvalstu programmas pārstāvi un tādējādi krāpj klientus (piemēram, par maksu izplatot informāciju par kādu programmu, kas patiesībā ir bezmaksas, vai arī darbojas kā aizsegs cilvēku tirdzniecībai). Vislabāk, ja programma darbojas skolas vai augstskolas ietvaros.

- **Internets;**
- **Personīgi kontakti ar darba devējiem ārvalstīs.**

Personai ir tiesības meklēt un atrast darbu, kā arī nodibināt darba tiesiskās attiecības ar darba devēju ārvalstīs, izmantojot internetu, citus saziņas līdzekļus vai personīgus kontaktus ar darba devējiem ārvalstīs. Taču šādi darbā iekārtošanās veidi uzskatāmi par nedrošiem un saistīti ar iespējami lielāku krāpšanas un maldināšanas risku.

3. Specifiski darba piedāvājumi meitenēm

Jaunu sieviešu pievilināšanai vervētāji nereti piedāvā **modeles karjeru** ārzemēs, solot augstu atalgojumu, bet, nokļūstot mērķa valstī, viņas tiek izmantotas seksuālu pakalpojumu sniegšanai striptīzklubos, bāros un eskortservisā. Profesionāli vervētāji uzrunā meitenes tieši (vai pēc tam, kad viņas ir atsaukušās sludinājumam avīzē vai internetā) un piedāvā parakstīt daudzsološu līgumu. Lai vairotu piedāvājuma ticamību, meitenes tiek aicinātas par šo vienreizējo iespēju stāstīt arī saviem draugiem. Meitenes tiek iepazīstinātas ar personu, kura pēc it kā savas pieredzes pozitīvi atsaucas par konkrēto darba piedāvājumu (jāatzīmē, ka šīm personām parasti tiek samaksāts par «safabricētu stāstu», nepaskaidrojot patiesos nolūkus). Solījumi par iespējām pelnīt pašai savu naudu, kļūst neatkarīgi no vecākiem, būt pašai noteicējamai pār savu dzīvi, ceļot un redzēt pasauli tiek izmantoti kā argumenti meiteņu pierunāšanai.

Viena no jaunu sieviešu visbiežāk izvēlētajām iespējām iekārtoties darbā ārzemēs ir auklītes darbs. Tādēļ kriminālie grupējumi par aizsegu seksuālai izmantošanai var izmantot arī **auklīšu dienestu un Au-pair sistēmas nosaukumu**. Pasaulē *Au-pair* sistēma darbojas jau no 60. gadiem, un pastāv īpaša *Au-*

pair asociācija. Tomēr jāatzīmē, ka eksistē firmas, kas izmanto *Au-pair* nosaukumu, lai iegūtu cilvēku uzticību. Ir zināmi arī gadījumi, kad šādā veidā tikuši savervēti arī jauni puīši, lai gan *Au-pair* attiecas tikai uz meitenēm. Starptautiskās *Au-pair* asociācijas interneta mājas lapā (www.iapa.org) kā oficiālais pārstāvis Latvijā ir norādīta SIA *Avalders*, taču Latvijas presē var atrast daudz vairāk sludinājumu, kuros tiek piedāvāta *Au-pair* programma.

MĪTS – ja apsolītais darbs nepatiks, to būs iespējams uzteikt un atgriezties mājās jebkurā laikā

Patiesībā personām, kuras ar maldināšanu nonākušas parādu verdzībā un kļuvušas par cilvēku tirgotāja īpašumu, turklāt atdevušas savu pasi, tiek atņemtas jebkādas tiesības un tās ir pilnīgi atkarīgas no cilvēku tirgotājiem.

Īpaši seksuālas izmantošanas gadījumos, kad «persona ir ienesīga», tā tiek īpaši rūpīgi apsargāta, kas apgrūtina bēgšanu. Šīs personas kļūst par precēm, kas var tikt izmantotas un pārdotas atkal un atkal.

MĪTS – prasību un nepakļaušanās gadījumā cietīs personas mājās palikušie ģimenes locekļi

Patiesība. Daudzos seksuālas ekspluatācijas gadījumos (visbiežāk tas attiecas uz sievietēm, kuras iesaistītas prostitūcijas biznesā) personas tiek piespiestas apmierināt jebkuras, pat visnežēlīgākās, klientu vēlmes, jo jebkura pretošanās beidzas ar sutenera (vai īpašnieka) draudiem, iebiedēšanu un fizisku ietekmēšanu. Tā kā šie «darba devēji» zina personas mājas adresi, viņiem nav grūti upurim iestāstīt, ka cietīs personas vecāki vai bērni.

Cilvēku tirgotāju vara un iespējas nav bezgalīgas. Viņi var kontrolēt ieslodzītu un bezpalīdzīgu personu, taču cilvēku tirgotāji nevar kontrolēt visu pasauli, ieskaitot policiju, valsts institūcijas un nevalstiskās organizācijas, kurās iespējams griezties pēc palīdzības.

Dažādi mīti, kas saistīti ar darbu ārzemēs un cilvēku tirdzniecību, rodas galvenokārt nepareizas informācijas un izpratnes trūkuma dēļ. Sabiedrību visbiežāk sasniedz pozitīvie piemēri par darbu ārzemēs. Piekrāptie un pazemotie savā pieredzē dalās reti un nelabprāt. Uzzinot par cilvēku tirdzniecības gadījumu, sabiedrības un ģimenes attieksme mēdz būt ļoti dažāda. To ietekmē gan apkārtējā sabiedrība un tajā valdošās normas, gan cilvēku personīgā izpratne par notikušo.

4. Darbs Eiropas Savienībā

Attiecībā uz Eiropas Savienību situācija ir būtiski mainījusies kopš 2004. gada 1. maija. Latvijas pilsoņi automātiski ir kļuvuši arī par Eiropas Savienības pilsoņiem, līdz ar to Latvijas pilsoņiem ir iespējams izmantot ES pilsoņiem piešķirtās **tiesības**, tai skaitā – **brīvi pārvietoties** ES. Brīva darbaspēka kustība ir viena no brīvas pārvietošanās tiesībām. Bez tiesībām strādāt, tiesības brīvi pārvietoties ietver tiesības uzturēties citās ES dalībvalstīs, tiesības sniegt pakalpojumus, kā arī tiesības mācīties un studēt.

Pēc iestāšanās Eiropas Savienībā, Latvija pievienojās **Eiropas valstu nodarbinātības dienestu tīklam – EURES**¹. Šis nodarbinātības dienestu tīkls Eiropas Savienībā (ieskaitot Lihtenšteinu, Norvēģiju, Islandi un Šveici) darbojas kopš 1993. gada, un tā misija ir nodrošināt brīva darbaspēka kustību ES valstīs. EURES uzdevumi ir:

- sniegt informāciju un padomus darba meklētājiem par nodarbinātības iespējām un darba un dzīves apstākļiem ES valstīs;
- palīdzēt darba devējiem atrast sev piemērotāko darbinieku;
- nodrošināt ar informāciju un padomiem darba meklētājus un darba devējus pierobežu reģionos.

Pēc Latvijas pievienošanās EURES ieguvēji būs gan darba meklētāji, gan darba devēji. Šajā informācijas tīklā ikviens interesents var iegūt informāciju par brīvajām darba vietām, darba un dzīves apstākļiem Latvijā un jebkurā EURES valstī. Informācija ir pieejama internetā. Tie darba meklētāji, kuriem internets nav pieejams vai kuriem būs nepieciešama speciālistu konsultācija, var vērsties Nodarbinātības Valsts aģentūrā (un filiālēs visā Latvijā), kur strādā EURES konsultanti, kuri darba meklētājiem palīdzēs atrast visu nepieciešamo informāciju.

Vairākas Eiropas Savienības (turpmāk – ES) dalībvalstis noteikušas dažādus **ierobežojumus brīvai darbaspēka kustībai**, kuri no 2004. gada 1. maija attiecas arī uz darba meklētājiem no Latvijas. Zviedrija jauno ES dalībvalstu pilsoņu pieejai tās darba tirgum nav noteikusi ierobežojumus. Arī Lielbritānija un Īrija no 2004. gada 1. maija atvērušas savu darba tirgu jauno dalībvalstu pilsoņiem, taču ierobežo piekļuvi sociālajām garantijām. Brīvas darbaspēka kustības ierobežojumi izriet no Pievienošanās ES līguma. Nosacījumi katrā valstī ir savādāki, tādēļ nepieciešams iepriekš ar tiem rūpīgi iepazīties, lai nenokļūtu nepatīkamā situācijā.

Piemēram:

Dānija ir noteikusi 2 gadu pārejas periodu, tāpēc, lai strādātu Dānijā, ir nepieciešama darba un uzturēšanās atļauja. Ja darba meklētājs ir atradis darba devēju Dānijā, nav problēma saņemt darba atļauju, ja noslēgtais darba līgums starp darba devēju un darba ņēmēju atbilst uzņēmuma koplīgumam, darba atļauja tiek dota automātiski. Lai strādātu Dānijā ir nepieciešamas valodas zināšanas.

Francija izmanto pārejas posmu, saglabājot pašreizējo darba atļauju sistēmu divus gadus pēc ES paplašināšanās. Uzturēšanās un darba atļaujas jāpieprasa darba devējam, pirms vēl darbinieks ieradies valstī. Darbinieki no jaunajām ES valstīm, kas iegūst darba atļaujas, iegūst arī visus sociālos pabalstus, kādus saņem Francijas pilsoņi.

Jauno ES dalībvalstu pilsoņiem, kuri darba meklējumos ieradušies **Lielbritānijā**, darba atļaujas nav nepieciešamas, taču pēc ierašanās tiem jāreģistrējas īpašā Darba ņēmēju reģistrā, lai saņemtu reģistrācijas sertifikātu. Tikai pēc 2006. gada 1. maija jauno ES dalībvalstu pilsoņiem būs tiesības pretendēt uz noteiktiem sociālajiem pabalstiem (bezdarbnieka pabalstu, bērna piedzimšanas pabalstu, dzīvesvietas pabalstu u. c.).

Lai strādātu **Islandē**, darba meklētājam pirmajos divos gados pēc ES paplašināšanās nepieciešama uzturēšanās un darba atļauja, kura jānokārto pirms ierašanās Islandē. Lai iegūtu darba atļauju, darba devējam darba piedāvājums jāizsludina Islandes valsts nodarbinātības dienestā. Tikai tādā gadījumā, ja uz darba vietu nepiesakās Islandes pilsoņi, darba devējs var noslēgt darba līgumu ar ārvalsts pilsoni.

Praktiskie uzdevumi

Šajā nodaļā tika noskaidrots:

- kādas ir galvenās legālā un nelegālā darba atšķirības;
- darba piedāvājumu avoti un to uzticamība;
- ka eksistē specifiski darba piedāvājumi meitenēm;
- ka darbam Eiropas Savienībā arī ir zināmi priekšnosacījumi, kas jānoskaidro pirms izbraukšanas no Latvijas.

1. uzdevums.

Ievadsaruna par darba nozīmi cilvēka dzīvē.

Mērķis	Frontālo pārrunu veidā apspriest tēmu Darbs cilvēka dzīvē, lai noskaidrotu uzskatu daudzveidību un rastu atbildes uz būtiskajiem jautājumiem, izsverot dažādus faktus, viedokļus, pieredzi.
Apraksts Ieteicamie jautājumi:	Vadītājs piedāvā apspriešanai jautājumu: darbs cilvēka dzīvē. <ol style="list-style-type: none">1. Vai cilvēku dzīvē veicamajam darbam ir liela nozīme? Kāda?2. Kādus labumus vai arī ļaunumus cilvēks gūst, veicot darbu?3. Kā mēs izvēlamies darbu? Kādi ir izvēles kritēriji?4. Vai ir kāda nozīme videi, kurā mēs veicam darbu? Atbildi pamato!5. Kādi apstākļi vai nosacījumi var apgrūtināt vai atvieglot mūsu veicamo darbu?
Laiks	5–10 minūtes.

2. uzdevums.

«Prāta vētra». Kāpēc daudzi cilvēki priekšroku dod darbam ārzemēs, nevis darbam tepat Latvijā?

Mērķis	Informācijas apkopošana, viedokļa – darbs ārzemēs labāks nekā darbs Latvijā – apstiprināšana vai noliegšana.
Apraksts	«Prāta vētra» risinās mutiski. Dalībnieki tiek iepazīstināti ar «prāta vētras» noteikumiem, kuru mērķis ir nodrošināt procesa raitumu un gaisotni, kurā katrs var brīvi izteikt savas idejas. Visi dalībnieki pārmaiņus izsaka savas idejas, kuras tiek pierakstītas uz lielām papīra loksniem vai uz tāfeles. Svarīgi, lai process noritētu raiti. Tāpēc vadītājs nedrīkst pieļaut, ka dalībnieki izsakās pārāk plaši vai sāk diskutēt par atsevišķām idejām. Ja dalībniekiem ir grūtības nedomāt par reāliem šķēršļiem vai daudzas izteiktās idejas ir pārāk plašas un netveramas, piem., «nopelnīt daudz naudas», vadītājam ir jāmaina spēles noteikumi vai arī jāatkārto «prāta vētra» un jāliek dalībniekiem atbildēt uz jautājumu: «kā to panākt?». «Prāta vētras» metodi var izmantot ideju vai priekšlikumu ģenerēšanai. Ir svarīgi iepriekš skaidri formulēt problēmu vai jautājumu. Lai veicinātu raitu gaitu, jānorāda, ka tikai pēc «prāta vētras» notiks ideju izvērtēšana un ka tad būs iespēja izteiktās idejas komentēt un kritizēt.
Laiks	15–20 minūtes.

3. uzdevums.

Diskusija: Kāpēc es izvēlētos/ neizvēlētos darbu ārzemēs?

Mērķis	Noskaidrot, vai sarunas dalībnieki izvēlētos darbu ārzemēs, kādi kritēriji iespaido viņu izvēli.
Apraksts	Vadītājs izvirza dalībniekiem jautājumu: <ul style="list-style-type: none">• Vai tu izvēlētos darbu ārzemēs? Kāpēc?• Kādi kritēriji ietekmē tavu izvēli? Dalībnieki iesaistās viedokļu apmaiņā, argumentēti aizstāvojot savu viedokli.
Papildu jautājumi:	<ul style="list-style-type: none">• kāpēc liela daļa jauniešu dod priekšroku darbam ārzemēs?• kādi apstākļi ietekmē šādu izvēli?• vai vienmēr mūsu tautieši ārzemēs veic legālu darbu? Atbildi pamato.
Laiks	5–10 minūtes.

4. uzdevums.

Individuālais un grupu darbs: legāla un nelegāla darba salīdzinājums.

Mērķis	Salīdzināt legāla un nelegāla darba iespējas, identificējot priekšrocības un trūkumus, kopīgo un atšķirīgo.
Apraksts	1. posms. Dalībniekiem uz izdalītām līmlapiņām jāuzraksta legāla un nelegāla darba «plusi» un «mīnusi». 2. posms. Dalībnieki sadalās nelielās grupās un, balstoties uz saviem uzrakstītajiem argumentiem, pārrunā legālajam un nelegālajam darbam raksturīgo, izdalot kopīgo un atšķirīgo. Grupas dalībnieki var līmlapiņas grupēt pēc līdzīga satura un uzlīmēt uz lielajām lapām vai pie sienas, lai pārējie dalībnieki var iepazīties. Noslēgumā grupa savu viedokli prezentē. Ja izteikumos un līmlapiņās neparādās darba līguma jautājums, tad vadītājam pašam jāakcentē darba līguma esamība vai neesamība un ar tā aizpildīšanu saistītie jautājumi.
Laiks	1. posms – 5 minūtes, 2. posms – 10–15 minūtes.

5. uzdevums.

Individuālais un grupu darbs: darba līguma analīze.

Mērķis	Iepazīstināt dalībniekus ar iespējamajiem darba līguma paraugiem (10.a pielikums), uzsverot tos līguma punktus, kam īpaši jāpievērš uzmanība.
Apraksts	Dalībniekiem piedāvā aizpildīt līguma veidlapas. Kad šis darbs paveikts, notiek pārrunas.

Ieteicamie jautājumi:

- kuriem līguma punktiem dalībnieki pievērsa galveno uzmanību?
- kādai informācijai ir jābūt obligāti iekļautai līgumā?
- kuri ir strīdīgi un apšaubāmi jautājumi?
- kura līgumā ietvertā informācija ir noteikti jāpārbauda un jāpārlicinās par informācijas patiesumu?

Citi varianti darba līguma satura apspriešanai:

1. Dalībniekiem piedāvā pārbaudīt iespējamo darba līguma paraugu (sk. 10.c pielikumu) un noteikt, kas šajā līgumā nav pareizi uzrakstīts un varētu darba ņēmējam izraisīt problēmas nākotnē, ja viņš šo līgumu parakstītu.
2. Uzdevumu var veikt grupās. Katrai grupai piedāvā izstrādāt līguma pamatnoteikumus, darbinieka pienākumus un tiesības, darba devēja pienākumus (sk. 10.b pielikumu).

Laiks	10–15 minūtes.
--------------	----------------

6. uzdevums.

Frontālās pārrunas par darbu ārzemēs.

Mērķis	Informācijas apkopošana, pozitīvo un negatīvo aspektu un riska paredzēšana par darbu ārzemēs izvērtēšana.
---------------	---

Apraksts	Ņemot vērā iepriekš apspriesto tēmu par legālām un nelegālām darba attiecībām, dalībnieki izskata riskus, kas saistīti ar darbu ārzemēs. Nosaka nepatīkamās situācijas, ar ko saskaras Latvijas iedzīvotāji, dodoties strādāt uz ārzemēm.
-----------------	---

To var veikt šādi: lapas vidū uzraksta – DARBS ĀRZEMĒS, apkārt uzzīmētas saulītes un mākonīši. Pozitīvos aspektus/ ieguvumus ieraksta saulītēs, bet riskus un negatīvos aspektus – mākonīšos. Dalībniekiem atbilde ir jāargumen-

Laiks

7. uzdevums.

«Prāta vētra». Kur iegūt informāciju par darbu ārzemēs?

Mērķis

Izvirzīt dažādas hipotēzes par iespējamajiem darba piedāvājumu avotiem. Izanalizēt, kuri ir legāla, kuri – nelegāla darba piedāvājumi?

Apraksts

Pie tāfeles var piestiprināt bildi ar kāda zēna vai meitenes attēlu un blakus uzrakstīt improvizētu sludinājumu, piemēram:

<p>Labdien! Es pagaidām mācos, brīvdienās gribu braukt uz ārzemēm sapelnīt naudu un iepazīt pasauli! Lūdzu zvanīt, mobilais tālr. 44321761</p>	
--	--

Lūdziet dalībniekiem iedomāties, ka tas ir kāds viņu draugs. Kā dalībnieki rīkotos, kur viņi ieteiktu šim jauniešim meklēt informāciju par darba iespējām ārzemēs un kā var pārbaudīt, kuri informācijas avoti piedāvā legālu, kuri – nelegālu darbu, kādas ir katra informācijas avota priekšrocības un trūkumi.

KUR SAŅEMT INFORMĀCIJU PAR DARBU ĀRZEMĒS?

/ / \ \

Laiks

5–10 minūtes.

Komentārs

Izvirzīto piedāvājumu patiesumu vai nepatiesumu neapspriež, jo seko individuālais darbs, kura rezultātā tiks noskaidroti patiesie un nepatiesie informācijas nesēji.

8. uzdevums.

Individuālais darbs. Mītu atklāšana un patiesības meklēšana.

Mērķis

Iedziļināties sabiedrībā sastopamajos apgalvojumos par darbu ārzemēs un rosināt jauniešus uz kritisku analīzi, tādējādi veicinot viņu spējas spriest un lemt.

Apraksts

Pirms intensīvām pārrunām par sabiedrībā esošajiem mītiem, par darba piedāvājumu patiesumu un nepatiesumu ir lietderīgi, ja dalībnieki individuāli iedziļināsies apspriežamajā problēmā. Tā tiks veicināta tālākā procesa mērķtiecība un efektivitāte: dalībniekiem tiek dota iespēja atrast savu nostāju, atklāt savus uzskatus.

Dalībniekiem tiek piedāvāti apgalvojumi, viņi pieraksta – tas ir paties vai apšaubāms apgalvojums (11. pielikums). Pēc individuālā darba dalībnieki kopīgi apspriež apskatītos apgalvojumus, analizē un pamato savus viedokļus.

Piemēram

Paziņas, drauga vai radnieka piedāvājumam strādāt ārzemēs var droši uzticēties

PATIESĪBA VAI MĪTS? (atbildi pamato)

.....
.....
.....

Laiks

10–15 minūtes individuālajam darbam, 10–15 minūtes pārrunām.

9. uzdevums.

Patstāvīgais darbs. Darba sludinājumu analīze.

Mērķis	Izmantojot iegūto informāciju, izvērtēt piedāvātos darba sludinājumus.
Apraksts	Dalībnieki saņem dažādus darba sludinājumus (12. pielikums). Dalībnieku uzdevums ir noskaidrot, kurš no šiem sludinājumiem ir patiess, kurš – nepatiess, kurš piedāvā legālu, kurš – nelegālu darbu, vienlaikus argumentējot savu viedokli.

10. uzdevums.

Lomu spēle. Intervija ar personu, kura strādājusi ārzemēs.

Mērķis	Izmantot praksē iegūto informāciju par darbu ārzemēs, atklājot nelegāla darba sekas, prast izvērtēt situāciju un meklēt risinājumus.
Apraksts	Dalībnieki tiek sadalīti 3 grupās un viņiem tiek piedāvāti attēli (13. pielikums). Viena grupa iejūtas fotogrāfijā redzamo personu lomā un izstāsta kādu iedomātu savas dzīves notikumu, kas saistīts ar darbu ārzemēs. Otrās grupas dalībnieki ir žurnālisti, kuri uzdod jautājumus, lai plašāk atklātu notikumu, izvērtētu šo personu rīcību. Trešās grupas dalībnieki ir eksperti, kuri analizē un komentē personu dzīvesstāstus un radušos situāciju. Ja nepieciešams, dalībniekiem var piedāvāt balsta vārdus, sniedzot faktu materiālu par apskatāmo personu.
Laiks	20 minūtes.

11. uzdevums.

Grupu darbs. Plakātu un / vai bukletu veidošana.

Mērķis	Prast apkopot iegūtās zināšanas un pasniegt tās citiem saprotamā veidā.
Apraksts	Dalībnieki izveido grupas un, apkopojot iepriekšējos uzdevumos gūto informāciju, izveido plakātus un/vai bukletus ar padomiem par darba meklēšanu un darbā iekārtošanos. Grupas savus plakātus prezentē pārējiem dalībniekiem, pamatojot – kādu un kāpēc tiešu tādu informāciju viņi savā plakātā ir iekļāvuši.
Laiks	10 minūtes plakātu izveidošanai, 5 minūtes prezentācijai.

12. uzdevums.

«Mēmā saruna».

Mērķis	Iegūtās informācijas apskats un izvērtēšana.
Apraksts	Vadītājs uz lielām papīra loksņēm uzraksta nepabeigtus teikumus un izvieto telpā (14. pielikums). Dalībnieki apstaigā loksnes un pieraksta savu viedokli, kā arī komentē un papildina citu rakstīto. Uzdevuma laikā nedrīkst sarunāties. Izteikto viedokļu apspriešana seko pēc uzdevuma pabeigšanas. «Mēmās sarunas» gaitā tiek izvērtēta apgūtā tēma, kā arī radīta iespēja gūt priekšstatu par katra grupas locekļa viedokli un grupas emocionālo stāvokli kopumā. Apspriežot uzrakstīto informāciju, dalībnieki var papildināt vai korigēt izveidoto informatīvo materiālu.
Laiks	10–15 minūtes.

¹ Plašāka informācija par EURES atrodama Nodarbinātības Valsts aģentūras mājas lapā sadaļā EURES (www.nva.lv) vai atverot EURES interneta portālā www.europa.eu.int/eures.

7. TĒMA

Kāda palīdzība un kur ir pieejama jauniešiem?

Lai apzinātos problēmas nopietnību, šajā nodaļā sniegta informācija par cilvēku tirdzniecības sekām. Nodaļā sniegti padomi par iespējām pārbaudīt pieejamo informāciju par darba un ceļošanas iespējām, kā arī sniegti padomi par konsultācijas iespējām un drošības pasākumiem, kas jāveic pirms došanās uz ārzemēm un atrodoties ārzemēs. Nodaļā iekļauta informācija par palīdzības iespējām Latvijā un ārzemēs – valsts iestāžu (policija, vēstniecības), NVO un starptautisko organizāciju sniegtā palīdzība.

Mērķis – likt apzināties, kādu risku viņi uzņemas un kādas sekas ir iespējamās, paļaujoties uz laimīgu gadījumu. Iedrošināt jauniešus veikt drošības pasākumus, dodoties uz ārzemēm, un meklēt palīdzību ar cilvēku tirdzniecību vai ekspluatāciju saistītās situācijās.

Nodaļā apskatītās tēmas:

1. Iespējamās sekas un nepieciešamā palīdzība.
2. Drošības pasākumi pirms došanās uz ārzemēm.
3. Rīcība, atrodoties ārzemēs, un palīdzība riska situācijās.
4. Organizācijas, kas sniedz konsultācijas un palīdzību:
 - 4.1. Organizācijas Latvijā.

Praktiskās nodarbības:

1. Uzdevums. Izpētes projekts, darbs ar izdales materiāliem.
2. Uzdevums. Darbs pāros (mazās grupās): aizbraucēja iztaujāšana.
3. Uzdevums. «Četri + viens».

1. Iespējamās sekas un nepieciešamā palīdzība

Cilvēku tirdzniecība un tās sekas kā sociāla problēma ir ļoti komplicēta. Jāatceras, ka izklūšana no cilvēku tirdzniecības tīkla un atgriešanās savā valstī vēl nenozīmē, ka ar to cietušās personas problēmas ir beigušās. Cilvēku tirdzniecība vienmēr ir saistīta ar negatīvām sekām. Tas attiecas gan uz personas psihisko un fizisko veselību, gan negatīvu un aizspriedumainu attieksmi no sabiedrības puses, kas ievērojami apgrūtina personas iekļaušanos sociālajā un darba vidē. Neskaitot problēmas, kas saistītas ar finansiālu līdzekļu, dzīves un darba vietas trūkumu, cilvēkiem, kuri bijuši cilvēku tirdzniecības upuri, pēc atgriešanās mājās tiek novērotas pastiprinātas bailes par savu drošību, depresija, tendence uz pašnāvību, kā arī virkne dažādu veselības problēmu. Nereti šie cilvēki ir izolēti no apkārtējās sabiedrības, iespējams paši nevienam nevēlas neko stāstīt vai arī melo un izliekas, ka nekas nav noticis. Nereti upuris visu laiku atrodas baiļu stāvoklī, it kā kāds gatavotos viņam uzbrukt, cilvēks ne mirkli neatslābinās, ir izteikti nervozs un aizdomu pilns pret visiem apkārtējiem.

Atkarībā no situācijas, kādā ir nokļuvis upuris, mainās arī sekas un nepieciešamās palīdzības apjoms. Visnopietnākie ir gadījumi, kad personai ir radīti ne tikai finansiāli zaudējumi, bet arī ilgstošas negatīvas sekas personas fiziskajai un psihiskajai veselībai. Parasti šie gadījumi ir saistīti ar cilvēku izmantošanu seksindustrijā. Situācijā, kad persona ir tikusi pārdota seksuālu pakalpojumu sniegšanai, sekas ir īpaši graujošas, ilglaicīgas un grūti novēršamas.

Cilvēku tirdzniecība vienmēr ir saistīta ar negatīvām sekām, tas attiecas gan uz personas psihisko un fizisko veselību, gan negatīvu un aizspriedumainu attieksmi no sabiedrības puses, kas ievērojami apgrūtina personas iekļaušanos sociālajā un darba vidē. Pusaudžiem slikto darba apstākļu, garo darba stundu un necilvēcīgās attieksmes dēļ rodas dažādas, reizēm neatgriezeniskas **veselības problēmas**:

- ēšanas un gremošanas sistēmas traucējumi no turēšanas badā;
- infekcijas vai sakropļojumi vervētāju sarūpētā «daktera» ārstēšanas rezultātā;
- dentālas problēmas no nepilnvērtīga uztura;
- hroniskas muguras, sirds un dzirdes problēmas bīstamo un kaitīgo darba apstākļu dēļ;
- sāpīgas brūces un rētas (piemēram, ādas ekzēmas no ķīmiskām vielām, vai iekšējo orgānu traumas, jo prostitūcijā upuri tiek sisti vietās, kur tas nebojā ārējo izskatu, lai «precī turpinātu pārdot»);
- negribēta grūtniecība;
- neauglība, kas radusies izvarošanas, neārstētu seksuāli transmisīvu slimību dēļ.

Bērnu seksuālā izmantošana ir nopietnākais cilvēku tirdzniecības aspekts, un bērniem pastāv nopietns risks iegūt ne tikai fiziska rakstura veselības problēmas, bet arī seksuāla rakstura, psiholoģiskas un dzimumorgānu saslimšanas. Pusaudžiem, kuri cietuši no fiziskas vai seksuālas vardarbības bērnībā, ir sagrauta pašapziņa un vērtību sistēma. Viņi kaunas par savu ķermeni, un viņus ir viegli pārliecināt, ka seksuāla apmierinājuma sniegšana ir viņu vienīgā vērtība. Tādēļ iepriekšējā vardarbības pieredze ir cieši saistīta ar seksuālo ekspluatāciju.

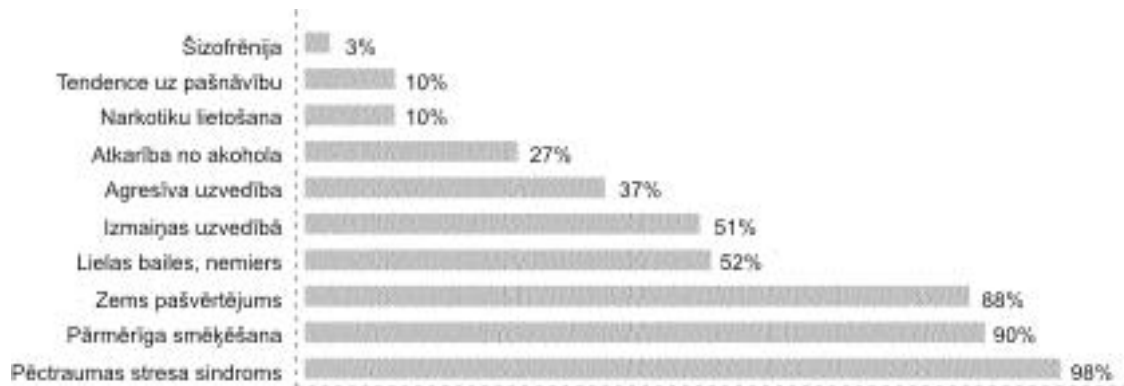
Bērni un pusaudži ir vieglāk ievainojami, viņi neprot atvairīt **seksuālu uzmākšanos**, mazāk spēj sevi aizsargāt no STS (seksuāli transmisīvām slimībām) un nevēlamas grūtniecības. Seksuālā ekspluatācijā nonākuši zēni un meitenes bieži tiek izvaroti. Viņi, piemēram, nespēj pārliecināt un vienoties par prezervatīvu lietošanu. Pusaudži, kuri ir pakļauti seksuālai ekspluatācijai, papildus ir pakļauti riskam inficēties ar hepatītu, HIV, iegūt sifilisu, vaginītu un citus dzimumorgānu iekaisumus. Viena seksuālā akta ar inficētu partneri laikā meitenei pusaudzei ir 30% risks iegūt dzimumorgānu herpes vīrusu un 50% risks iegūt gonoreju. Bērnu un pusaudžu seksuālās izmantošanas rezultātā nereti iestājas nevēlama grūtniecība, kas nozīmē, ka bērni dzemdē bērnus. Seksuāli aktīvām pusaudzēm, kuras nelieto kontracepciju, ir 90% iespēja palikt stāvoklī viena gada laikā¹. Tas nozīmē nevēlamu grūtniecību, kas, meklējot glābiņu, noved pie nedroša aborta izdarīšanas, kam seko augsts ievainojumu un pat nāves risks. Salīdzinājumā ar pieaugušajiem pusaudži ir daudz ievainojamāki un mirst no šīs seksuālās vardarbības.

Pusaudži, kuri viņu attīstībai ļoti svarīgā vecumā tiek iesaistīti seksuālā ekspluatācijā, zaudē pieeju izglītībai, legālām darba iespējām, kā arī pozitīvu neekspluatējošu pieaugušo uzvedības paraugu. Tā rezultātā samazinās iespējas apgūt sociālās prasmes, kas nepieciešamas ikdienas dzīvē nākotnē. Šie jaunieši ir izolēti no saviem vienaudžiem un interešu grupām, bieža parādība ir narkotiku lietošana, pašnāvības un pašnāvības mēģinājumi, vardarbība un citu cilvēku seksuāla aizvainošana.

Gan individuālās, gan plašāka mēroga seksuālās ekspluatācijas sociālās sekas ir ļoti traģiskas. Nereti cilvēku, kuri cietuši no seksuālās ekspluatācijas, sociālās, ekonomiskās un veselības vajadzības ir pilnīgi pamestas novārtā. Pusaudžiem, kuri bijuši iesaistīti seksuālu pakalpojumu sniegšanā, ir dažādas psiholoģiskas un veselības problēmas:²

Gandrīz vienmēr šīs fiziskās, psiholoģiskās un veselības problēmas atstāj ilgstošas sekas personas dzīvē. Tās var būt arī neatgriezeniskas. Viens no būtiskākajiem bērnu un jauniešu seksuālas izman-

tošanas aspektiem ir ietekme uz šo jauniešu seksuālajām vērtībām un seksuālo identitāti.³ Bērni un jaunieši, kuri tikuši seksuāli izmantoti, tāpat kā tie, kuri cieš no seksuālas vardarbības, iekšēji cīnās ar konfliktējošām bailu, uzticības, vainas apziņas, kauna un pārmetuma izjūtām. Seksuālā vardarbība var arī neatstāt redzamas fiziskas pazīmes, līdz ar to apkārtējie cilvēki var nemaz nenojaust, ka jauniešs ir kļuvis par seksuālas ekspluatācijas upuri. Tā kā upurim bieži vien ir iemācīts, ka viņš ir bezpalīdzīgs, viņš ilgu

laiku neuzdrošinās par notikušo kādam stāstīt.

Cilvēku tirdzniecības upuri kopumā, bet jo īpaši – bērni un pusaudži, cieš no **pēc traumas stresa sindroma**. Tā var būt depresija, bailes, miega traucējumi, bezspēcība, ēšanas traucējumi, tendence uz pašnāvību, atmiņas zudums, zudusi interese par lietām, kas pirms negatīvās pieredzes bija svarīgas un aizraujošas, nervozitāte, pēkšņas dusmas, aizdomīgums, arī fiziskas pazīmes, piemēram, trīcēšana, valodas raustīšana u. tml.

Seksuāla vardarbība traumē jauniešu pašapziņu, un bieži vien nākotnē viņiem rodas problēmas ar savu seksuālo identitāti un seksuālu attiecību veidošanu. Pastāv iespēja, ka jaunieši pieredzēto vardarbību apzināti vai neapzināti var atkārtot savā turpmākajā dzīvē.⁴

Izkļūšana no cilvēku tirdzniecības tīkla un atgriešanās savā valstī vēl nenozīmē, ka ar to cietušās personas problēmas ir beigušās. Cilvēku tirdzniecība vienmēr ir saistīta ar negatīvām sekām, kas attiecas gan uz personas fizisko un psiholoģisko veselību, gan negatīvo un aizspriedumaino attieksmi no sabiedrības puses. Negatīvā attieksme no sabiedrības vai pat neizpratne un nosodījums ģimenes lokā vēl vairāk apgrūtina personas atgriešanos un iekļaušanos savā iepriekšējā dzīvē. Papildu grūtības rada arī sarežģīti ekonomiskie apstākļi, profesionālo un darba iemaņu trūkums.

Pēc tam, kad ar valsts un sabiedrisko organizāciju iesaistīšanos un speciālistu atbalstu ir izdevies atgriezties mājās, cilvēku tirdzniecībā cietušajiem nepieciešama ļoti dažāda veida palīdzība. Katrā gadījumā nepieciešamās palīdzības apjoms atšķiras, tas ir dažādu atbalsta un palīdzības pakalpojumu kopums, lai nodrošinātu cilvēka cienīgu atgriešanos sabiedrībā. Ņemot vērā upura pieredzi un pārdzīvojumus, var būt **nepieciešami dažādi atbalsta pakalpojumi**:

- 1) sagaidīšana lidostā, eskorts un palīdzība ceļojuma laikā līdz personas mītnes valstij;
- 2) tiesiskā aizsardzība;
- 3) juridiskā palīdzība;
- 4) sociālā, psiholoģiskā un medicīniskā rehabilitācija;
- 5) apmācība vai profesionālā pārkvalifikācija;
- 6) nakšņošanas iespēju nodrošināšana un palīdzība dzīves vietas nodrošināšanā;
- 7) dokumentu atjaunošana u. tml.;
- 8) pabalstu piešķiršana;
- 9) palīdzība, lai atgrieztos izglītības sistēmā (skolā vai universitātē);
- 10) cita veida palīdzība vai pakalpojumi.

Šķērslis veiksmīgai upuru atgriešanai sociālajā un profesionālajā vidē ir sabiedrības vājā izpratne par problēmu, tās radītajām sekām un nosodoša attieksme pret cietušo. Nereti pati persona tiek uzskatīta par vainīgu situācijā, kaut gan patiesībā šī persona ir upuris, kuram nepieciešama sapratne, iejūtība un palīdzība, nevis nosodījums.

Savukārt sniegtās palīdzības noturīgums ir atkarīgs no upura sociālajām prasmēm. Pastāv risks, ka upuris, neprotot organizēt savu dzīvi un izvērtēt piedāvātās iespējas, pēc rehabilitācijas atkārtoti nokļūst cilvēku tirdzniecības tīklā.

Pašreiz Latvijā palīdzību cilvēku tirdzniecības upuriem sniedz galvenokārt sabiedriskās organizācijas ar starptautisku organizāciju finansiālu atbalstu. Palīdzība cilvēku tirdzniecības upuriem ārpus sabiedriskajām organizācijām var tikt sniegta saskaņā ar pastāvošo likumdošanu, kas nosaka to personu loku, kuras ir tiesīgas saņemt noteiktus valsts finansētus palīdzības pakalpojumus. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 3. pants noteic, ka tiesības saņemt sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību ir Latvijas pilsoņiem un nepilsoņiem, ārvalstniekiem un bezvalstniekiem, kuriem piešķirts personas kods, izņemot personas, kuras ir saņēmušas termiņuzturēšanās atļauju. Diemžēl palīdzības sniegšana cilvēku tirdzniecības upuriem un viņu rehabilitācija nav ietverta valsts finansēto pakalpojumu klāstā, tādēļ valsts iespējas nodrošināt cilvēku tirdzniecības upuru rehabilitāciju Latvijā pašlaik ir ierobežotas. Atkarībā no katras pašvaldības iespējām un pieejamajiem resursiem, tā var sniegt sociālo palīdzību un rehabilitāciju cilvēku tirdzniecības upuriem.

2. Drošības pasākumi pirms došanās uz ārzemēm

Pirms došanās uz ārzemēm, ne tikai darba meklējumos, vēlams rūpīgi izvērtēt pieejamo informāciju un riskus. Lai izvairītos no nepatīkamām situācijām un lieki neriskētu, iespējams sagatavoties laikus, vēl atrodoties Latvijā:

- 1) uzmanīgi pārbaudīt darba piedāvājumu ārzemēs. Starp darba piedāvājumiem atrodami gan uzticami, gan viltus darba piedāvājumi;
- 2) pārbaudīt vai firma, kas piedāvā darbu ārzemēs, ir legāla. Tai ir jābūt Nodarbinātības Valsts aģentūras licencei, kas ļauj nodarboties ar darbā iekārtošanu;
- 3) piezvanot mērķa valsts vēstniecībai Latvijā, noskaidrot uzturēšanās un darba nosacījumus izvēlētajā valstī, jo atļautais bezvīzu uzturēšanās ilgums valstīs atšķiras. Tāpat atšķiras nosacījumi attiecībā uz darbu, dažās valstīs darba atļauja jāsaņem jau pirms ieceļošanas, citās iespējams ieceļot un darbu meklēt uz vietas;
- 4) noformēt pēc iespējas detalizētāku darba līgumu, kurā minēti abu pušu pienākumi un tiesības. Dodoties strādāt, mācīties vai stažēties, parūpēties par to, lai līgums ar nākamo mācību iestādi, stažēšanās organizāciju vai darba devēju tiktu sastādīts jums saprotamā valodā, ietverot visus rekvizītus, norādot darba vai mācību apstākļus, vietu, atalgojumu u. tml. Līguma kopiju vēlams atstāt arī tuviniekiem;
- 5) apdrošināt savu veselību un arī dzīvību. Latvijas valsts budžetā netiek paredzēti līdzekļi cietušās personas transportēšanai uz Latviju, tādēļ apdrošināšana ir ļoti svarīgs nosacījums personas smagas saslimšanas, nelaimes un nāves gadījumos. Pretējā gadījumā visas izmaksas sakarā ar medicīniskās palīdzības sniegšanu jāsedz pašam cietušajam vai viņa tuviniekiem. Ja persona ir apdrošinājusies, tad ekstremālos gadījumos palīdzību sniedz un noteiktas izmaksas atbilstoši apdrošināšanas polisei sedz arī attiecīgā apdrošināšanas kompānija;
- 6) paziņot ģimenei un draugiem par došanos uz ārzemēm. Dažreiz piedāvājumi tiek izteikti ar nosacījumu, ka nav laika apdomāties, jo darba vietu var atdot citam, tādēļ ceļā jānododas tuvāko dienu laikā. Steigā tiek aizmirsts par piedāvājuma aizdomīgumu un daudziem drošības apsvērumiem;
- 7) atstāt tuviniekiem vai draugiem sīku informāciju par atrašanās vietu ārvalstīs, norādot adresi un telefona numuru;
- 8) vienoties ar draugiem vai tuviniekiem, kad un kādā veidā ar viņiem sazināsies, lai

Veselības obligātās apdrošināšanas valsts aģentūras izsniegtā E veidlapa

Pēc pievienošanās Eiropas Savienībai (ES) visi Latvijas iedzīvotāji, uzturoties kādā ES dalībvalstī, kā arī Norvēģijā, Islandē, Lihtenšteinā vai Šveicē un uzrādot Veselības obligātās apdrošināšanas valsts aģentūras (VOAVA) izsniegto E veidlapu, var saņemt valsts garantēto neatliekamo vai nepieciešamo medicīnisko palīdzību tādā pašā apjomā, kādā tā tiek nodrošināta šīs valsts iedzīvotājiem. Nepieciešamā palīdzība balstās uz to, ka ārsts konkrētajā gadījumā izvērtē, cik lielā apjomā sniegt medicīnisko pakalpojumu, ņemot vērā arī pacienta uzturēšanās ilgumu, lai veselības dēļ tam pirms laika nevajadzētu pārtraukt ceļojumu vai uzturēšanos attiecīgajā valstī.

Par sniegtajiem medicīniskajiem pakalpojumiem valstis vēlāk savstarpēji norēķinās. Pašam pacientam jāsamaksā tikai konkrētajā valstī noteiktā pacienta iemaksa, taču vispirms medicīnas iestādē ir jānoskaidro, vai E veidlapas tiek pieņemtas. E veidlapas nav obligātas, taču personām, kurām tās nav, par ārzemēs saņemto ārstēšanu jāmaksā no personiskajiem līdzekļiem.

pateiktu, kā tev klājas. Vēlams katram gadījumam izvēlēties kādu frāzi (piemēram: es ļoti ilgojos pēc sava kaķa), kura tiks lietota tikai krīzes situācijās. Tas var būt noderīgi, ja persona ir kļuvusi par cilvēku tirdzniecības upuri un telefonsarunas ar tuviniekiem ir ierobežotas un tiek kontrolētas, neļaujot stāstīt patiesību par darba veidu un apstākļiem;

9) noskaidrot tuvākās Latvijas pārstāvniecības adresi un telefonu;

10) paņemt līdzī ceļošanas (lidmašīnas biļešu) un personu apliecinošu dokumentu (pases) kopijas;

11) izceļojot uz valsti, kurā nav Latvijas pārstāvniecības, atstāt tuviniekiem pases kopiju un dažas fotogrāfijas, kas pases nozaudēšanas gadījumā ļautu Latvijā ātri noskaidrot tavu personību un noformēt atgriešanās apliecību;

12) paņemt līdzī naudu vismaz dažām pirmajām nedēļām, vai vismaz tik, cik nepieciešams atpakaļceļam (šo naudu turi slepenībā un netērē);

13) pēc iespējas apgūt pašus elementārākos vārdus attiecīgajā svešvalodā un paņemt līdzī sarunvalodas vārdnīcu vai vismaz sagatavot nepieciešamākās frāzes;

14) palūgt šī lieliskā un labi apmaksātā darba piedāvātāju (firmas pārstāvi, jauno paziņu u. tml.) vai darba devēju nofotografēties piemiņai kopā ar tevi. Ja viņš no tā izvairās, tev ir iemesls padomāt, kādēļ viņš to nevēlas, varbūt viņš nav tas, par ko uzdodas?

MĪTS – «darba devējam» ir nepieciešama pase, lai parakstītu līgumu, noformētu darba atļauju vai tml.

Patiesībā – darba devējam (pat nelegāla darba gadījumā) pase nav nepieciešama un viņiem nav tiesību to pieprasīt. Tiesības pieprasīt pasi ir tikai valsts ierēdnim.

Cilvēkam bez personu apliecinošiem dokumentiem svešā valstī ir sarežģīti pierādīt savu personību un līdz ar to saņemt palīdzību.

Šādi pasākumi sniedz ceļotājam drošības sajūtu un atvieglo sarežģītu situāciju atrisināšanu, kā arī dod iespēju saņemt ātrāku un efektīvāku palīdzību ekstremālās situācijās. Tie palīdz arī samazināt vai pat izvairīties no finansiālā un morālā kaitējuma.

Ja tev tomēr nav pārliecības un tu neesi drošs par savu izvēli vai arī esi nonācis nepatīkamā situācijā, kas saistīta ar vardarbību un cilvēku tirdzniecību, **griezies pēc padoma un konsultējies** ar speciālistiem (13. pielikums).

3. Rīcība, atrodoties ārzemēs, un palīdzība riska situācijās

Arī atrodoties ārzemēs, tu vari ievērot zināmus piesardzības pasākumus un attiecīgi rīkoties, ja rodas tāda nepieciešamība:

- Nekādā gadījumā nevienam nedot savu pasi, ja vien to nepieprasa valsts amatpersona (policists, robežsargs u. tml.). Nepieciešamo informāciju var sniegt, arī neatdodot pasi.

- Nonākot dzīvībai vai veselībai bīstamā vai vienkārši nepatīkamā situācijā (pazaudēta pase, slimība, nepieciešama materiāla palīdzība, draudi), nebaidies vērsties policijā vai Latvijas vēstniecībā.

Ko Latvijas pārstāvniecība var darīt, lai palīdzētu?

Latvijas pārstāvniecība (vēstniecība, konsulāts) ne tikai pārstāv Latvijas intereses, reprezentē Latviju citās valstīs un veic virkni citu uzdevumu, bet arī sniedz palīdzību ekstremālā situācijā nonākušiem Latvijas iedzīvotājiem:

- Gadījumā, ja ir pazaudēta, nozagta vai sabojāta pase, tev tiks izsniegts pagaidu ceļošanas dokuments – atgriešanās apliecība, kas apliecina personas identitāti un dod tiesības atgriezties Latvijā, vienreiz šķērsojot tās robežu.
- Gadījumā, ja tev nav naudas, par ko atgriezties Latvijā, pārstāvniecība palīdzēs sazināties ar radiem vai draugiem, lai saņemtu no viņiem nepieciešamo naudas summu.
- Atceries, ka Latvijas valsts budžetā nav paredzēti līdzekļi neatmaksājamas materiālās palīdzības sniegšanai personām, kuras ārvalstīs palikušas bez iztikas līdzekļiem.

Ko darīt gadījumā, ja attiecīgajā valstī nav Latvijas pārstāvniecības?

- Konsulāro palīdzību var saņemt tuvākajā Latvijas Republikas pārstāvniecībā vai goda konsulātā.
- Vērsties pēc palīdzības citu Eiropas Savienības dalībvalstu pārstāvniecībās, kuru skaits pasaulē šobrīd ir ievērojami lielāks nekā Latvijai.
- Zvanīt LR Ārlietu ministrijas Konsulārajam departamentam +371 7016364 vai ārpus darba laika Konsulārā departamenta dežurantam pa tālruni +371 9287398, kas sniegs padomu, kā rīkoties konkrētajā problēmsituācijā.

- Ja darba apstākļi ir savādāki, nekā tas rakstīts līgumā, sazinies ar firmu vai personu, kura tev palīdzēja atrast darbu. Pieprasi, lai situācija tiktu mainīta. Ja nekas nemainās, tev ir tiesības lauzt līgumu.
- Nepieņem aizdomīgas dāvanas un centies nenonākt parādos.
- Sazinies ar savu ģimeni un draugiem, kā iepriekš sarunāts. Nekavējoties informē viņus, ja maini savu atrašanās vietu.

Gan Latvijā, gan pasaulē darbojas dažādas nevalstiskās (sabiedriskās) organizācijas, kuras nodarbojas ar palīdzības sniegšanu cilvēku tirdzniecībā iekļuvušajiem, nodibina kontaktus ar upura izcelsmes valsti, pēc nepieciešamības sadarbojas ar tiesībsargājošajām iestādēm vai citām nevalstiskajām organizācijām. Šīs organizācijas nodrošina sociālo, medicīnisko un psiholoģisko palīdzību, rūpējas par personas drošību un palīdz noorganizēt atgriešanos mājās. Arī baznīca ir vieta, kur var meklēt patvērumu bīstamā situācijā.

Gadījumā, ja persona jau ir nonākusi bīstamā situācijā, nepieciešams darīt visu, kas ir viņas spēkos, lai izkļūtu no šīs situācijas. Lai sniegtu palīdzību un meklētu risinājumus, katrā konkrētajā individuālajā gadījumā ir nepieciešama dažādu speciālistu iesaistīšanās. Pēc sabiedrisko organizāciju datiem, cilvēku tirdzniecības upuru skaits, kas griežas pēc palīdzības, pēdējos gados palielinās. Tādēļ ļoti svarīgi veiksmīgai upuru reintegrācijai ir attīstīt multidisciplināru (jeb starpdisciplināru) pieeju, nodrošināt atbilstošus palīdzības pakalpojumus, rehabilitācijas iespējas un īpaši darbam ar cilvēku tirdzniecības upuriem apmācītus speciālistus.

Praktiskie uzdevumi

1. uzdevums.

Izpētes projekts: darbs ar izdales materiāliem.

Mērķis

Informācijas apkopošana par cilvēku tirdzniecības problēmu.

Šajā nodaļā tika noskaidrots, ka:

- cilvēku tirdzniecība pārsvarā skar sievietes un bērnus, un viņu seksuālā izmantošana rada nopietnas psihiskas un veselības problēmas;
- cilvēku tirdzniecības upuriem ir nepieciešami dažādi palīdzības pasākumi, lai iekļautos atpakaļ sabiedrībā;
- pirms došanās uz ārzemēm ir iespējams veikt virkni drošības pasākumus, kas prasa niecīgu piepūli, taču var novērst ļoti lielu risku;
- ir virkne iespēju vērsties pēc palīdzības, atrodoties riska situācijā.

Apraksts	<p>Dalībnieki sadalās mazās grupās. Grupu uzdevums ir, lietojot zinātniskās izziņas metodes, kopīgi apkopot informāciju par cilvēku tirdzniecības problēmu Latvijā (vai pilsētā, vai skolā). Grupas, izmantojot balsta jautājumus, sniedz savu pētījumu par situāciju un mēģina rast problēmas risinājumus. Grupa savu pētījumu atspoguļo vizuāli – plakāta veidā.</p> <p>Grupas strādā ar izdales materiāliem (15. pielikums). Grupu darbu var variēt -</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) piedāvāt izskatīt katrai grupai visus materiālus; 2) katra grupa izpēta vienu jautājumu, meklējot cēloņus un sekas.
Ieteicamie pētāmie jautājumi:	<ul style="list-style-type: none"> • Kur iedzīvotāji gūst informāciju par darbu ārzemēs? • Kāds ir iemesls tam, ka jaunas meitenes tiek aizvestas uz ārzemēm strādāt par prostitūtām? • Vai sabiedrība ir pietiekami informēta par cilvēku tirdzniecības riskiem un sekām? • Kādi ir izplatītākie sabiedrības uzskati par cilvēku tirdzniecību? • Kā jārikojas gadījumā, ja kāds no draugiem vai radniekiem ir nokļuvis riskantā situācijā (iespējams cilvēku tirgotāju rokās)?
Laiks	20–25 minūtes.

2. uzdevums.

Darbs pāros un grupās. Aizbraucēja iztaujāšana.

Mērķis	Informācijas strukturēšana. Likt dalībniekiem izmantot savas loģiskās spriest spējas un iedomājoties riskantas situācijas ārzemēs, formulēt veicamos drošības pasākumus.
Apraksts	<p>1. posms. Dalībnieki izveido mazas grupas. Viens no dalībniekiem iedomājas, ka viņš brauc strādāt uz ārzemēm. Pārējo uzdevums ir nevis mēģināt atrunāt no braukšanas strādāt, bet pārliecināties, ka personas izvēle ir droša un visi iespējamie riski ir novērsti. Grupas dalībnieki «braucējam» var uzdot dažādus jautājumus par viņa izdarīto izvēli un dot padomus. Grupas dalībnieku uzdevums ir iegūt pēc iespējas sīkāku informāciju par «braucēja» izvēli. «Braucējs» iejūtas lomā un modelē situāciju, atbild uz jautājumiem.</p> <p>Ja saruna ar pirmo «braucēju» beidzas, kāds cits grupas dalībnieks var no jauna iedomāties sevi «braucēja» uz ārzemēm lomā – un grupa turpina iztaujāšanu.</p> <p>2. posms Mazās grupas apvienojas divās lielās grupās. Grupām jāizveido drošības pasākumu saraksts. Viena grupa apkopo pasākumus, kas jāveic pirms došanās uz ārzemēm, otra grupa – pasākumus, kas jāveic, jau atrodoties ārzemēs riska situācijā.</p> <p>Grupas var veidot plakātus, skrejlapas, brošūras, ko pēc tam prezentē pārējiem.</p>
Laiks	1. posms – 5–10 minūtes, 2. posms – 15–20 minūtes.

3. uzdevums.

Diskusija «Četri + viens».

Mērķis	Atgriezeniskā saite. Iegūtās informācijas par darba ārzemēs esošajiem riskiem izvērtēšana.
Apraksts	<p>Pēc šī mācību etapa četri grupas locekļi apsēžas telpas vidū un pārrunā iegūtās zināšanas, kā arī neskaidrības un neatbildētos jautājumus.</p> <p>Aplī ir novietots krēsls, kurš kādu brīdi paliek neaizņemts. Pārējie grupas dalībnieki apsēžas šai grupiņai apkārt. Četru grupas locekļu sarunas laikā katram dalībniekam ir tiesības apsēsties brīvajā krēslā un izteikt viedokli, kurš vēl nav izskanējis. Pēc sava viedokļa izteikšanas dalībnieks atbrīvo krēslu un atgriežas savā vietā.</p>
Laiks	15–20 minūtes.

¹ Larsson, F., *The Reintegration of Trafficked Minors: Practice, Experience and Problems. Conference in Helsinki, Stop Child Trafficking: Modern-Day Slavery. 1–3 June, 2003.*

² Larsson F., *The Reintegration of Trafficked Minors: Practice, Experience and Problems. Conference in Helsinki, Stop Child Trafficking: Modern-Day Slavery. 1–3 June, 2003.*

³ Grant, A., Grabosky P., David, F., *The Commercial Sexual Exploitation of Children, Children and Crime: Victims and Offenders Conference, Brisbane, Australia, 1999.*

⁴ ANO Izglītības programma, Izglītības un Zinātnes ministrija. *Pusaudžiem par intīmo. Rokasgrāmata skolotājiem. 2003.*

1. PIELIKUMS

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS KONVENCIJAS PRET TRANSNACIONĀLO ORGANIZĒTO NOZIEDZĪBU

PROTOKOLS PAR CILVĒKU TIRDZNICĪBAS, JO SEVIŠĶI TIRDZNICĪBAS AR SIEVIETĒM UN BĒRNIEM, NOVĒRŠANU, APKAROŠANU UN SODĪŠANU PAR TO

Preambula

Šī Protokola dalībvalstis,

paziņojot, ka efektīvu pasākumu veikšanai, lai novērstu un apkarotu cilvēku tirdzniecību, jo sevišķi sievietes un bērnu, ir nepieciešama visaptveroša starptautiska pieeja izcelsmes, tranzīta un galamērķa valstīs, kura ietver pasākumus, lai novērstu šādu tirdzniecību, sodītu personas, kas ar to nodarbojas, un aizsargātu šādas tirdzniecības upurus, kā arī viņu starptautiski atzīto cilvēktiesību aizsardzību,

ņemot vērā faktu, ka, neraugoties uz dažādu starptautisko tiesību instrumentu pastāvēšanu, kuros ir paredzēti noteikumi un praktiskie pasākumi, lai apkarotu cilvēku, jo sevišķi sievietes un bērnu, ekspluatāciju, nepastāv neviens universāls tiesību instruments, kas aplūkotu visus cilvēku tirdzniecības aspektus,

rūpēs par to, ka, nepastāvot tādām tiesību instrumentam, cilvēku tirdzniecībai pakļautās personas netiks pietiekami aizsargātas,

atsaucoties uz Ģenerālās Asamblejas 1998. gada 9. decembra rezolūciju 53/111, kurā Asambleja nolēma izveidot atvērtu starpvaldību AD HOC komiteju nolūkā izstrādāt visaptverošu starptautisku konvenciju pret transnacionālo organizēto noziedzību un apspriest, *inter alia*, tāda starptautiska tiesību instrumenta izstrādi, kas būtu paredzēts tirdzniecības ar sievietēm un bērniem apkarošanai,

pārliecībā par to, ka Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību papildināšana ar starptautisku tiesību instrumentu cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi sievietes un bērnu, novēršanai, apkarošanai un sodīšanai būs noderīga, lai novērstu un apkarotu šos noziedzīgos nodarījumus,

ir vienojušās par sekojošo:

I. Vispārējie noteikumi

1. pants

Attiecības ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju pret transnacionālo organizēto noziedzību

1. Šis Protokols papildina Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju pret transnacionālo organizēto noziedzību. Tas tiek interpretēts kopā ar Konvenciju.

2. Konvencijas noteikumi tiek piemēroti *mutatis mutandis* šim Protokolam, ja vien šeit nav norādīts citādi.

3. Noziedzīgi nodarījumi, kas par tādiem atzīti saskaņā ar šī Protokola 5. pantu, tiek uzskatīti par noziedzīgiem nodarījumiem, kas par tādiem atzīti saskaņā ar Konvenciju.

2. pants

Mērķi

Šī Protokola mērķi ir:

- (a) novērst un apkarot cilvēku tirdzniecību, īpašu uzmanību pievēršot sievietēm un bērniem;
- (b) aizsargāt šīs tirdzniecības upurus un palīdzēt viņiem, pilnībā ievērojot viņu cilvēktiesības;
- (c) veicināt sadarbību starp Dalībvalstīm, lai sasniegtu šos mērķus.

3. pants Terminu lietošana

Šajā Protokolā:

(a) «Cilvēku tirdzniecība» nozīmē ekspluatācijas nolūkos izdarītu cilvēku savervēšanu, pārvadāšanu, nodošanu, slēpšanu vai saņemšanu, izmantojot spēka pielietošanas draudus vai pielietošanu, vai arī citas piespiešanas, aizvešanas ar varu, krāpšanas, maldināšanas vai viltus formas, izmantojot varas pozīcijas vai arī cilvēku neaizsargātību, vai arī dodot vai saņemot maksājumus vai labumus, lai panāktu kādas tādas personas piekrišanu, kurai ir vara pār citu personu. Eksploatācija ietver, kā minimumu, citu personu pro-stitūciju vai citas seksuālās eksploatācijas formas, piespiedu darbu vai pakalpojumus, verdzību vai verdzībai līdzīgas formas, kalpību vai orgānu izņemšanu;

(b) cilvēku tirdzniecības upuru piekrišana paredzētajai eksploatācijai, kas minēta šī panta (a) apakšpunktā, netiek ņemta vērā, ja ir ticis pielietots jebkurš no (a) apakšpunktā minētajiem līdzekļiem;

(c) bērna vervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana vai saņemšana eksploatācijas nolūkos tiek uzskatīta par «cilvēku tirdzniecību» arī tādā gadījumā, ja tā nav saistīta ar jebkuru šī panta (a) apakšpunktā minēto līdzekļu izmantošanu;

(d) «bērns» nozīmē jebkuru personu, kas jaunāka par astoņpadsmit gadiem.

4. pants Piemērošanas robežas

Šis Protokols, ja vien tajā nav norādīts citādi, tiek piemērots, lai novērstu, izmeklētu un sodītu par noziedzīgiem nodarījumiem, kas par tādiem atzīti saskaņā ar šī Protokola 5. pantu, ja šie noziedzīgie nodarījumi pēc būtības ir transnacionāli un ja to izdarīšanā ir iesaistīta noziedzīga grupa, kā arī lai aizsargātu šādu noziedzīgu nodarījumu upurus.

5. pants Kriminalizēšana

1. Katra Dalībvalsts veic nepieciešamos likumdošanas un citus pasākumus, lai par krimināli sodāmām atzītu darbības, kas minētas šī Protokola 3. pantā, ja tās ir izdarītas ar nodomu.

2. Katra Dalībvalsts veic nepieciešamos likumdošanas un citus pasākumus, lai par krimināli sodāmām atzītu šādas darbības:

(a) ievērojot savas tiesību sistēmas pamatprincipus – tāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanas mēģinājumu, kas par tādu atzīts saskaņā ar šī panta 1. daļu;

(b) piedalīšanos kā līdzdalībniekam (dalībniekam) kādā noziedzīgā nodarījumā, kas par tādu atzīts saskaņā ar šī panta 1. daļu;

(c) citu personu organizēšanu vai vadīšanu, lai tās izdara kādu noziedzīgu nodarījumu, kas par tādu atzīts saskaņā ar šī panta 1. daļu.

II. Cilvēku tirdzniecības upuru aizsardzība

6. pants Palīdzība cilvēku tirdzniecības upuriem un viņu aizsardzība

1. Attiecīgajos gadījumos un tādā mērā, kādā tas ir iespējams saskaņā ar tās iekšējiem normatīvajiem aktiem, katra Dalībvalsts nodrošina cilvēku tirdzniecības upuru privātās dzīves un identitātes aizsardzību, ieskaitot, *inter alia*, ar šo tirdzniecību saistīto juridisko procesu konfidencialitātes nodrošināšanu.

2. Katra Dalībvalsts nodrošina, lai tās iekšējā tiesību un administratīvā sistēma paredzētu pasākumus, saskaņā ar kuriem cilvēku tirdzniecības upuriem nepieciešamajos gadījumos tiktu sniegta:

(a) Informācija par attiecīgajiem tiesu un administratīvajiem procesiem;

(b) Palīdzība viņu uzskatu un interešu izklāstīšanai un izskatīšanai tajās kriminālprocesa stadijās pret noziedzīgus nodarījumus izdarījušām personām, tādējādi, lai tas neaizskartu aizstāvības tiesības.

3. Katra Dalībvalsts izskata tādu pasākumu īstenošanas iespējas, kas nodrošinātu cilvēku tirdzniecības upuru fizisko, psiholoģisko un sociālo rehabilitāciju, tajā skaitā atbilstošos gadījumos, sadarbojoties ar nevalstiskajām organizācijām, citām atbilstošām organizācijām un citiem pilsoniskās sabiedrības elementiem, tai skaitā nodrošinot:

(a) piemērotu dzīvesvietu;

(b) konsultatīvo palīdzību un informāciju, jo sevišķi par viņu tiesībām, tādā valodā, kuru cilvēku tirdzniecības upuri var saprast;

(c) medicīnisko, psiholoģisko un materiālo palīdzību;

(d) darba, izglītības un mācību iespējas.

4. Katra Dalībvalsts, piemērojot šī panta noteikumus, ņem vērā cilvēku tirdzniecības upuru vecumu, dzimumu un īpašās vajadzības, jo sevišķi bērnu īpašās vajadzības, ieskaitot piemērotu dzīvesvietu, izglītību un aprūpi.

5. Katra Dalībvalsts cenšas nodrošināt cilvēku tirdzniecības upuru fizisko drošību laikā, kad viņi atrodas tās teritorijas robežās.

6. Katra Dalībvalsts nodrošina, lai tās iekšējā tiesību sistēma ietvertu pasākumus, kas cilvēku tirdzniecības upuriem dotu iespēju saņemt kompensāciju par viņiem nodarīto kaitējumu.

7. pants

Cilvēku tirdzniecības upuru statuss uzņemošajās valstīs

1. Papildus pasākumu īstenošanai saskaņā ar šī Protokola 6. pantu katra Dalībvalsts izskata iespējas īstenot likumdošanas vai citus piemērotus pasākumus, kas ļautu cilvēku tirdzniecības upuriem atbilstošos gadījumos palikt tās teritorijā uz laiku vai pastāvīgi.

2. Īstenojot šī panta 1.daļā minētos noteikumus, katra Dalībvalsts pienācīgi ņem vērā humanitāros apsvērumus un izrāda līdzietību.

8. pants

Cilvēku tirdzniecības upuru repatriācija

1. Tā Dalībvalsts, kuras pilsonis ir cilvēku tirdzniecības upuris vai arī kurā šai personai ir bijušas pastāvīgā iedzīvotāja tiesības tajā laikā, kad tā ir iebraukusi uzņemošās Dalībvalsts teritorijā, pienācīgi ņemot vērā šīs personas drošību, veicina šīs personas atgriešanos un uzņemšanu bez liekas vai nepamatotas kavēšanās.

2. Kad Dalībvalsts nosūta atpakaļ cilvēku tirdzniecības upuri uz to Dalībvalsti, kuras pilsonis tas ir vai arī kurā šai personai ir bijušas pastāvīgā iedzīvotāja tiesības tajā laikā, kad tā ir iebraukusi uzņemošās Dalībvalsts teritorijā, šai nosūtīšanai ir jānotiek, pienācīgi ņemot vērā šīs personas drošību, kā arī tiesvedības stadiju, kas ir saistītas ar faktu, ka šī persona ir cilvēku tirdzniecības upuris, un ir vēlams, lai šī atpakaļnosūtīšana būtu brīvprātīga.

3. Pēc uzņemošās Dalībvalsts lūguma pieprasījumu saņēmusī Dalībvalsts bez liekas vai nepamatotas kavēšanās pārbauda, vai persona, kas ir cilvēku tirdzniecības upuris, nav tās pilsonis vai arī vai tai nav bijušas tiesības pastāvīgi dzīvot tās teritorijā laikā, kad šī persona iebraukusi uzņemošās Dalībvalsts teritorijā.

4. Lai veicinātu tāda cilvēku tirdzniecības upura atgriešanos, kam nav pienācīgas dokumentācijas, tā Dalībvalsts, kuras pilsonība ir šim upurim vai arī kurā viņam ir bijušas tiesības pastāvīgi dzīvot laikā, kad

ši persona iebraukusi uzņemošās Dalībvalsts teritorijā, apņemas pēc uzņemošās Dalībvalsts pieprasījuma izsniegt šai personai tādus ceļojuma dokumentus vai citas atļaujas, kas nepieciešamas, lai sniegtu tai iespēju doties uz un atgriezties tās teritorijā.

5. Šis pants neierobežo nekādas tiesības, kas piešķirtas cilvēku tirdzniecības upuriem saskaņā ar jebkuriem uzņemošās Dalībvalsts normatīvajiem aktiem.

6. Šis pants neierobežo nekādus spēkā esošos divpusējos vai daudzpusējos līgumus vai vienošanās, kas pilnībā vai daļēji nosaka cilvēku tirdzniecības upuru atgriešanos.

III. Novēršana, sadarbība un citi pasākumi

9. pants

Cilvēku tirdzniecības novēršana

1. Dalībvalstis izstrādā visaptverošu politiku, programmas un veic citus pasākumus, lai:

(a) novērstu un apkarotu cilvēku tirdzniecību;

(b) pasargātu cilvēku tirdzniecības upurus, jo sevišķi sievietes un bērnus, no atkārtotas iesaistīšanas cilvēku tirdzniecībā.

2. Dalībvalstis cenšas īstenot tādus pasākumus kā pētījumi, informācijas un citas masu mediju kampaņas un sociālās un ekonomiskās iniciatīvas, lai novērstu un apkarotu cilvēku tirdzniecību.

3. Politika, programmas un citi pasākumi, kas izstrādāti saskaņā ar šo pantu, pēc nepieciešamības ietver sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām, citām atbilstošām organizācijām un pilsoniskās sabiedrības elementiem.

4. Dalībvalstis veic vai uzlabo pasākumus, tai skaitā īstenojot divpusēju vai daudzpusēju sadarbību, lai ierobežotu tādus faktorus kā nabadzība, nepietiekama attīstība un vienādu iespēju trūkums, kas padara personas, jo sevišķi sievietes un bērnus, neaizsargātas pret cilvēku tirdzniecību.

5. Dalībvalstis veic vai uzlabo likumdošanas vai citus pasākumus, tādus kā izglītības, sociālie vai kultūras pasākumi, tai skaitā – īstenojot divpusēju vai daudzpusēju sadarbību, lai mazinātu pieprasījumu, kas rada visas personu, jo sevišķi sieviešu un bērnu, ekspluatācijas formas, kas veicina cilvēku tirdzniecību.

10. pants

Informācijas apmaiņa un apmācības

1. Tiesībaizsardzības, imigrācijas un citas attiecīgās Dalībvalstu institūcijas pēc nepieciešamības savstarpēji sadarbojas, apmainoties ar informāciju atbilstoši saviem iekšējiem normatīvajiem aktiem, lai sniegtu tām iespēju noteikt:

(a) vai personas, kas šķērso vai mēģina šķērsot kādu starptautisko robežu ar citām personām piederošiem ceļojuma dokumentiem vai bez ceļojuma dokumentiem, ir personas, kas vainojamas cilvēku tirdzniecībā vai arī ir šīs tirdzniecības upuri;

(b) tos ceļojumu dokumentu veidus, kurus personas ir izmantojušas vai mēģinājušas izmantot, lai šķērsotu starptautiskās robežas cilvēku tirdzniecības nolūkos;

(c) tos līdzekļus un metodes, ko izmanto organizētās noziedzīgās grupas, lai īstenotu cilvēku tirdzniecību, ieskaitot upuru vervēšanu un pārvadāšanu, maršrūtus un sakarus starp tām personām un grupām, kas ir iesaistītas šai tirdzniecībā, kā arī iespējamus to atklāšanas veidus.

2. Dalībvalstis nodrošina vai uzlabo apmācības tiesībaizsardzības, imigrācijas un citām amatpersonām cilvēku tirdzniecības novēršanā. Apmācībās galvenā uzmanība pievēršama tām metodēm, kas izmantojamas šādas tirdzniecības novēršanā, tirgotāju kriminālvajāšanā un upuru tiesību aizsardzībā, ieskaitot upuru aizsardzību pret tirgotājiem. Apmācībās ir jāņem vērā arī nepieciešamība ievērot cilvēktiesības un ar bērnu un sieviešu problēmām saistītos aspektus, un tām jāveicina sadarbība ar nevalstiskajām organizācijām, citām atbilstošām organizācijām un civilās sabiedrības elementiem.

3. Informāciju saņemošās Dalībvalsts pienākums ir ievērot visus informāciju nododošās Dalībvalsts noteiktos ierobežojumus tādas informācijas izmantošanai.

11. pants **Robežkontroles pasākumi**

1. Neierobežojot starptautiskās saistības attiecībā uz cilvēku brīvu pārvietošanos, Dalībvalstis nostiprina nepieciešamos robežkontroles pasākumus, lai novērstu un atklātu cilvēku tirdzniecību.

2. Katra Dalībvalsts veic likumdošanas un citus nepieciešamos pasākumus, lai pēc iespējas novērstu komerciālo pārvadātāju transporta līdzekļu izmantošanu to noziedzīgu nodarījumu izdarīšanai, kas atzīti par tādiem saskaņā ar šī Protokola 5. pantu.

3. Kad tas nepieciešams un neierobežojot piemērojamās starptautiskās konvencijas, šiem pasākumiem ir jāietver saistību noteikšana komerciālajiem pārvadātājiem, ieskaitot jebkādas transporta kompānijas vai jebkādu satiksmes līdzekļu īpašniekus vai operatorus, pārliecināties par to, ka visiem pasažieriem ir ceļojuma dokumenti, kas nepieciešami iebraukšanai uzņemtajā valstī.

4. Katra Dalībvalsts, saskaņā ar saviem iekšējiem normatīvajiem aktiem, veic nepieciešamos pasākumus, lai noteiktu sankcijas šī panta 3. daļā minēto saistību pārkāpumu gadījumos.

5. Katra Dalībvalsts izskata iespējas veikt tādus pasākumus, kas saskaņā ar tās iekšējiem normatīvajiem aktiem liegtu iebraukšanu vai anulētu vīzas personām, kas iesaistītas saskaņā ar šo Protokolu noteikto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanā.

6. Neierobežojot Konvencijas 27. pantu, Dalībvalstis izskata iespējas veikt tādus pasākumus, kas nostiprinātu sadarbību starp robežkontroles institūcijām, tai skaitā, izveidojot un uzturot tiešus saziņas kanālus.

12. pants **Dokumentu drošība un kontrole**

Katra Dalībvalsts veic nepieciešamos pasākumus, lai:

(a) nodrošinātu, ka tās izdotajiem ceļojumu vai identitātes dokumentiem būtu tāda kvalitāte, ka tos nevarētu nelikumīgi izmantot, viegli viltot, nelikumīgi izmainīt, pavairot vai izdot;

(b) nodrošinātu attiecīgās Dalībvalsts vai tās vārdā izdoto ceļojumu dokumentu aizsargāšanu un drošību un novērstu to nelikumīgu izgatavošanu, izdošanu un lietošanu.

13. pants **Dokumentu likumība un derīgums**

Pēc citas Dalībvalsts pieprasījuma Dalībvalsts saskaņā ar saviem iekšējiem normatīvajiem aktiem saprātīgā termiņā pārbauda to ceļojumu vai identitātes dokumentu likumību un derīgumu, kas izdoti vai it kā izdoti tās vārdā un attiecībā uz kuriem pastāv aizdomas, ka tie tiek izmantoti cilvēku tirdzniecības nolūkos.

IV. Nobeiguma noteikumi
14. pants
Nodrošinājuma noteikumi

1. Nekas no šī Protokola neietekmē valstu un privātpersonu tiesības, saistības un atbildību saskaņā ar starptautiskajām tiesībām, ieskaitot starptautiskās humanitārās tiesības un starptautiskās cilvēktiesības, un tai skaitā 1951. gada Konvenciju un 1967. gada Protokolu par bēgļu statusu un tajos noteikto atpakaļ nenosūtīšanas principu, kad tie piemērojami.

2. Šajā Protokolā paredzētie pasākumi tiek interpretēti un piemēroti tādā veidā, kas nav diskriminējošs attiecībā pret personām sakarā ar to, ka tās ir cilvēku tirdzniecības upuri. Šo pasākumu interpretācijai un piemērošanai ir jāatbilst starptautiski atzītiem nediskriminācijas principiem.

15. pants
Strīdu risināšana

1. Dalībvalstis cenšas sarunu kārtībā risināt strīdus, kas saistīti ar šī Protokola interpretāciju un piemērošanu.

2. Jebkādi strīdi starp divām vai vairākām Dalībvalstīm, ja tos saprātīgā laika periodā nav iespējams atrisināt sarunu ceļā, tiek pēc vienas no šo Dalībvalstu lūguma nodoti skatīšanai šķīrējtiesā. Gadījumā, ja sešu mēnešu laikā pēc lūguma izskatīt strīdu šķīrējtiesā šīs Dalībvalstis nav spējušas vienoties par šķīrējtiesas organizēšanu, tad jebkura no šīm Dalībvalstīm var nodot strīdu Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskajā tiesā, iesniedzot pieteikumu saskaņā ar Tiesas Statūtiem.

3. Katra Dalībvalsts šī Protokola parakstīšanas, ratifikācijas, pieņemšanas vai apstiprināšanas laikā vai arī laikā, kad tā šim Protokolam pievienojas, var paziņot, ka tā neuzskata šī panta 2. daļu sev par saistošu. Citām Dalībvalstīm nav saistoša šī panta 2. daļa attiecībā uz jebkuru Dalībvalsti, kas ir izdarījusi šādu atrunu.

4. Jebkura Dalībvalsts, kas ir izdarījusi šī panta 3. daļā minēto atrunu, var jebkurā laikā šo atrunu atsaukt, paziņojot par to Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālsekretāram.

16. pants
Parakstīšana, ratifikācija, apstiprināšana, akceptēšana un pievienošanās

1. Šis Protokols ir atklāts parakstīšanai visām valstīm no 2000. gada 12. decembra līdz 15. decembrim Palermo, Itālijā, un pēc tam Apvienoto Nāciju Organizācijas mītnē Ņujorkā līdz 2002. gada 12. decembrim.

2. Šis Protokols ir atklāts parakstīšanai arī reģionālām ekonomiskās integrācijas organizācijām ar noteikumu, ka vismaz viena šādas organizācijas dalībvalsts ir parakstījusi šo Protokolu saskaņā ar šī panta 1. daļu.

3. Šis Protokols ir jāratificē, jāakceptē vai jāapstiprina. Ratifikācijas, akceptēšanas vai apstiprināšanas akti tiek iesniegti Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālsekretāram. Reģionālās ekonomiskās integrācijas organizācijas var iesniegt savus ratifikācijas, akceptēšanas vai apstiprināšanas aktus, ja to izdarījusi vismaz viena attiecīgās organizācijas dalībvalsts. Ratifikācijas, akceptēšanas vai apstiprināšanas aktā attiecīgā organizācija paziņo savas kompetences apjomu attiecībā uz jautājumiem, ko regulē šis Protokols. Šāda organizācija arī informē dokumentu depozitāriju par jebkādam būtiskām izmaiņām savas kompetences apjomā.

4. Šim Protokolam var pievienoties jebkura valsts vai jebkura reģionāla ekonomiskās integrācijas organizācija, ja vismaz viena tās dalībvalsts ir šī Protokola Dalībvalsts. Dokumenti par pievienošanu tiek iesniegti Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālsekretāram. Pievienošanās laikā reģionāla ekonomiskās integrācijas organizācija paziņo savas kompetences apjomu attiecībā uz jautājumiem, ko regulē šis Protokols. Šāda organizācija arī informē dokumentu depozitāriju par jebkādam būtiskām izmaiņām savas kompetences apjomā.

17. pants Spēkā stāšanās

1. Šis Protokols stājas spēkā deviņdesmitajā dienā pēc četrdesmitā dokumenta par ratifikāciju, apstiprināšanu, akceptēšanu vai pievienošanas iesniegšanas datuma, bet ar nosacījumu, ka tas nestājas spēkā pirms Konvencijas spēkā stāšanās. Šīs daļas nolūkos neviens dokuments, ko iesniedz reģionāla ekonomiskās integrācijas organizācija, netiek skaitīts papildus dokumentiem, ko iesniegušas šīs organizācijas dalībvalstis.

2. Attiecībā uz katru valsti vai reģionālu ekonomiskās integrācijas organizāciju, kas ratificē, apstiprina vai akceptē šo Protokolu, vai pievienojas tam pēc četrdesmitā dokumenta iesniegšanas par šādu rīcību, šis Protokols stājas spēkā trīsdesmitajā dienā pēc tam, kad šāda valsts vai organizācija iesniegusi attiecīgo dokumentu, vai arī datumā, kad šis Protokols stājas spēkā saskaņā ar šī panta 1. daļu, atkarībā no tā, kurš no šiem datumiem iestājas vēlāk.

18. pants Grozījumi

1. Piecus gadus pēc šī Protokola spēkā stāšanās Protokola Dalībvalsts var ieteikt grozījumus un iesniegt tos reģistrēšanai Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālsēkretāram, kurš pēc tam paziņo ieteiktos grozījumus pārējām Dalībvalstīm un Konvencijas Dalībvalstu Konferencē ar mērķi izskatīt un pieņemt lēmumu par šādu priekšlikumu. Protokola dalībvalstis, tiekoties Dalībvalstu Konferencē, dara visu nepieciešamo, lai panāktu vienprātību par katru grozījumu. Ja izmantoti visi centieni panākt vienprātību un vienošanos nav izdevies panākt, grozījuma pieņemšanai pēdējā instancē nepieciešams Dalībvalstu Konferencē klātesošo un balsojošo Protokola Dalībvalstu divu trešdaļu balsu vairākums.

2. Reģionālās ekonomiskās integrācijas organizācijas savas kompetences jautājumos izmanto savas tiesības balsot saskaņā ar šo pantu, un tām piederošo balsu skaits ir vienāds ar to Dalībvalstu skaitu, kas ir šī Protokola dalībnieces. Šādas organizācijas nevar izmantot savas balsstiesības, ja to dalībvalstis izmanto savas balsstiesības, un otrādi.

3. Grozījumu, kas pieņemts saskaņā ar šī panta 1. daļu, Dalībvalstis var ratificēt, apstiprināt vai akceptēt.

4. Grozījums, kas pieņemts saskaņā ar šī panta 1. daļu, attiecībā uz Dalībvalsti stājas spēkā deviņdesmit dienas pēc tam, kad Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālsēkretāram iesniegts dokuments par šāda grozījuma ratifikāciju, apstiprināšanu vai akceptēšanu.

5. Kad grozījums stājas spēkā, tas ir saistošs tām Dalībvalstīm, kas atzinušas to par saistošu. Pārējām Dalībvalstīm paliek saistoši šī Protokola noteikumi un jebkādi agrāk izdarīti grozījumi, ko tās ratificējušas, apstiprinājušas vai akceptējušas.

19. pants Denonsēšana

1. Dalībvalsts var denonsēt šo Protokolu ar rakstisku paziņojumu Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālsēkretāram. Denonsēšana stājas spēkā vienu gadu pēc dienas, kad Ģenerālsēkretārs saņēmis šādu paziņojumu.

2. Reģionāla ekonomiskās integrācijas organizācija pārstāj būt šī Protokola Dalībvalsts, kad šo Protokolu denonsējušas visas šīs organizācijas dalībvalstis.

20. pants Depozitārijs un valodas

1. Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālsēkretārs ir iecelts par šī Protokola depozitāriju.

2. Šī Protokola oriģināls, kura teksti arābu, ķīniešu, angļu, franču, krievu un spāņu valodā ir līdzvērtīgi un autentiski, tiek nodots glabāšanai Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālsēkretāram.

2. PIELIKUMS

Organizācijas, kas sniedz konsultācijas un palīdzību

Gan Latvijā, gan pasaulē darbojas dažādas nevalstiskās (sabiedriskās) organizācijas, kuras sniedz palīdzību cilvēku tirdzniecībā iekļuvušajiem, nodibina kontaktus ar upura izcelsmes valsti, pēc nepieciešamības sadarbojas ar tiesībsargājošajām iestādēm vai citām nevalstiskajām organizācijām. Šīs organizācijas nodrošina sociālo, medicīnisko un psiholoģisko palīdzību, rūpējas par personas drošību un palīdz noorganizēt atgriešanos mājās. Arī baznīca ir vieta, kur var meklēt patvērumu bīstamā situācijā.

Organizācijas Latvijā

- **Starptautiskās Migrācijas organizācijas (IOM) Rīgas birojs**

Rīga, ANO Nams, Pils iela 21
Tāl. +371 750 36 26, Fakss +371 750 36 03
ilmars@undp.riga.lv

Veic preventīvo darbu, rīkojot informatīvās kampaņas, īpaši pievēršot uzmanību skolu jauniešiem un sievietēm bezdarbniecēm; konsultē par jautājumiem, ko personai vajadzētu darīt pirms došanās darbā uz ārvalstīm un ko – uzturēšanās laikā ārzemēs. IOM sniedz palīdzību no cilvēku tirdzniecības cietušām personām, individuāli veidojot rehabilitācijas programmu.

- **Valsts policijas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes Organizētās noziedzības apkarošanas pārvaldes Narkotiku apkarošanas biroja 2. nodaļa Cīņai pret cilvēku tirdzniecību**

Brīvības iela 61, Rīga LV-1010
Tāl.: 7075003, 7075344

Palīdz cilvēku tirdzniecības upurim atgriezties Latvijā, veic krimināl vajāšanu pret cilvēku tirdzniecības organizētājiem.

- **Valsts cilvēktiesību birojs**

Rīga, Elizabetes iela 65-12
Tāl. +371 728 72 10, Fakss +371 724 40 74
vcb@vcb.lv

- **Nodarbinātības Valsts aģentūra**

Rīga, K.Valdemāra iela 38
Tāl. +371 702 17 71, Fakss +371 727 02 53
nva@nva.lv

NVA uzņēmumiem izsniedz licences, kas ļauj sniegt darbā iekārtošanas pakalpojumus. Sniedz konsultācijas par darbā iekārtošanas jautājumiem.

- **EURES konsultanti, kas strādā NVA filiālēs**

Sniedz padomus par nodarbinātības iespējām un darba un dzīves apstākļiem ES valstīs.

Rīgas reģions
NVA Rīgas filiāle, 7 210 189
Akadēmijas lauk. 1, Rīga

Kurzemes reģions
NVA Liepājas filiāle, 34 29422
Tirgus iela 15, Liepāja

Latgales reģions
NVA Daugavpils filiāle, 54 35460
Varšavas iela 18, Daugavpils

Vidzemes reģions
NVA Cēsu filiāle, 41 20690
Bērzaines iela 15, Cēsis

Zemgales reģions
NVA Rīgas filiāle, 7210 189

Akadēmijas lauk. 1, Rīga

● **Valsts darba inspekcija**

Sniedz konsultācijas par darba tiesiskajām attiecībām.

Rīgas reģionālā valsts darba inspekcija

K.Valdemāra iela 38, Rīga

Tāl. 7021751

Austrumvidzemes reģionālā valsts darba inspekcija

Ozolu iela 1, Gulbene

Tāl. 44-23503

Dienvidu reģionālā valsts darba inspekcija

Meža prospekts 9, Ogre

Tāl. 50-24191

Kurzemes reģionālā valsts darba inspekcijā

Peldu iela 5, Liepāja

Tāl. 34-27443

Latgales reģionālā valsts darba inspekcija

Saules iela 38, Daugavpils

Tāl. 54-23574

Ziemeļvidzemes reģionālā valsts darba inspekcija

Cēsu iela 19, Valmiera

Tāl. 42-24284

Zemgales reģionālā valsts darba inspekcija

Elektrības iela 10, Jelgava

Tāl. 30-33407

● **Organizācija «Genders»**

A. Čaka iela 91/93, Rīga LV-1011

Tālrunis/fakss 7 315899

Sniedz informāciju par darbu ārzemēs, palīdz atgriezties Latvijā cilvēku tirdzniecības upuriem, veic cilvēku tirdzniecības upuru reintegrāciju.

● **Latvijas Jaunatnes veselības centru padome**

Parka iela 1, Ogre, LV-5000, Latvija

Tālrunis/fakss 50 23360

Veic preventīvo darbu ar jauniešiem, rīko konsultācijas un diskusijas jauniešiem par drošu darbu ārzemēs.

● **Krīzes centrs «Skalbes»**

Kungu iela 34, Rīga, LV-1050, Latvija

Tāl. 7 222922

Piedāvā psiholoģisko un juridisko palīdzību vardarbības upuriem un vardarbības veicējiem.

● **Resursu centrs sievietēm «Marta»**

Brīvības iela 183/2-30, Rīga LV-1012

Tālrunis/fakss 7378539

Bezmaksas karstais tālrunis 8002012

Sniedz informāciju par darbu ārzemēs, izmantojot «karsto telefonu», rīko seminārus par drošu darbu ārzemēs gan Rīgā, gan Latvijas novados, piedāvā konsultācijas personām, kas vēlas doties strādāt uz ārzemēm, nodrošina palīdzību cilvēku tirdzniecības upuriem.

● **Centrs pret vardarbību «Dardedze»**

Cieceres iela 3, Rīga

Tāl. 7600686

Piedāvā psiholoģisko un sociālo palīdzību bērniem, kas cietuši no vardarbības.

• **Talsu sieviešu un bērnu krīžu centrs**

Saules iela 7, Talsi LV-3200
Tālrunis 3291147

Sniedz psiholoģisku un sociālu palīdzību sievietēm un bērniem, kas cietuši no vardarbības.

• **LR Iekšlietu ministrija, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde, Patvēruma meklētāju izmīnāšanas centrs «Mucenieki»**

Jaunceltne 2, Ropažu pag., Rīgas rajons
Tāl. 7901127

Nodrošina apsargātu un drošu pajumti.

Organizācijas pasaulē

ASV

Vispasaules izdzīvošanas tīkls (*Global Survival Network*), ASV

Tāl. + (1)202 387 00 28

Izraēlā

«The Israel Women 's Network»
9 Habonim Street, Ramat Gan 52462 Israel
Tāl. (03)612 39 90
E-pasts: office@iwn.org.il
Hot-line: (03)517 61 76

Austrijā

«Centre for victims of forced prostitution»(LEFO)
Adrese: Markhofgasse 4/6, 1030 Vienna
E-pasts: lefoe_ibf@t0.or.at
Tāl.: (43)01 58 11 881; (43)01 796 92 98
Austrian Women's Shelter Network -Information Centre Against Violence
Adrese: Bacherplatz 10/4, 1050 Wien,
E-pasts: informationsstelle@aoef.at
Tāl. 43 01 544 08 20

Norvēģijā

«The Secretariat of the Shelter Movement»
(Krisentesersekretariatet)
Adrese: Storgata 11, N-0155 Oslo, Norway
E-pasts: ks.sekretariatet@oslo.online.no
Tāl.: (47)23 01 03 41; (47)22 35 23 81

Beļģijā

A.S.B.L.Pag-Asa (Belgium)
Adrese: 16b, rue des Alexiens, 1000 Brussels – Belgium
E-pasts: pag.asa@skynet.be
Tāl.: (32)2 511 64 64; (32)2 511 5 868

Polijā

La Strada Fundacja, Warszawa
Tāl. (48)022 628 99 99

Bulgārijā

La strada Bulgaria «Animus Association»
Adrese: Sofia 1408, PO Box 97
Tāl.: (359)2 981 05 70; (359)2 981 67 40
E-pasts: animus@ttm.bg

The Help-Line for victims of violence:
(359)02 981 76 86

La Strada Bulgaria «Women 's Alliance for Development»
Adrese: Neofit Rilski 2, 1000 Sofia, Bulgaria
Tāl.: (359)2 980 55 32; (359)2 980 59 20

E-pasts: wad@yellowpages-bg.net

Serbijā

«Autonomous Women's Center»
Adrese: Tiršova 5a, 11000 Belgrade
E-pasts: awcasv@eunet.yu
Tāl.: (381)11 645 328; (381)11 687 190

SOS Hotline for Women and Children Victims of Violence:
(381)11 645 789

Čehijā

La strada Cheska republika, Praha
Adrese: P.O.Box 305;111 21 Praha 1, Czech Republic
E-pasts: lastrada@ecn.cz
Tāl.: (42)02 57 31 31 32; (42)02 22 72 7171

Šveicē

FIZ Fraueninformationszentrum Dritte Welt,Zurich,
Tāl. (41)01 271 82 82

Grieķijā

Hot-line,Saloniki
Tāl.: (30)55 60 07; (30)42 20 21

Women against Violence against Women, GR-Athens,
Tāl. (30)1 623 04 44

Turcijā

«Women's Solidarity Foundation»
Hisarpark? Cad.Firuzaga Sok. No:9/3-4,06240, Ulus, Ankara, Turkey
Tāl.: (90)312 399 04 84; (90)216 357 21 42; (90)312 310 06 70

Nīderlandē

Foundation against Traffic in Women-STV
Adrese: Bermuurde Weerd O.Z.31, 3514 AP Utrecht,
Tāl. (31)30 71 60 44

Vācijā

«Amnesty for Women», Hamburg
Tāl. (49)040 384 753;

Frankfurt/Main
Tāl. (49)069 777 755

Itālijā

«Casa delle donne per non subire violenza»
Adrese: Via de 'Poeti 4, 40122 Bologna
Tāl.: (39)051 261 675; (39)051 265 700,
E-pasts: casadonnebo@orlando.women.it

«Comitato per Diritti Civili delle Prostitute» Pordenone,
Tālrunis:(39)0434 572 902

Zviedrijā

The National Organisation of Battered Women's Shelters in Sweden (ROKS)
Adrese: Birger Jarlsgatan 110, Stockholm, Sweden
E-pasts: info@roks.se
Tāl.: (46)8 44 299 30; (46)8 71 409 60

Latvijas vēstniecības ārvalstīs

ASV

Adrese: 4325 Seventeenth Str., N.W. Washington, D.C. 20011, U.S.A
Tālr.: (1) 202 726 82 13; (1) 202 726 82 14
Fakss (1) 202 726 67 85
E-pasts: embassy.usa@mfa.gov.lv
Mājas lapa <http://www.latvia-usa.org/>

Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotā Karalistē

Adrese: 45 Nottingham Place, London W1U 5LY, UK
Tālr.: (44) 20 731 200 40; (44) 20 731 201 25 (Consular Section)
Fakss (44) 20 731 200 42
E-pasts: embassy.uk@mfa.gov.lv, consulate.uk@mfa.gov.lv
Mājas lapa <http://www.london.am.gov.lv>

Austrijas Republikā

Adrese: Stefan Esders Platz 4, A-1190 Vienna, Austria
Tālr. (43) 1 403 31 12
Fakss (43) 1 403 31 12 27
E-pasts: embassy.austria@mfa.gov.lv

Baltkrievijas Republikā

Adrese: 6a Doroshevicha Str., Minsk 220013, Belarus
Tālr. (375) 17 284 72 77
Fakss (375) 17 284 73 34
E-pasts: embassy.belarus@mfa.gov.lv

Beļģijas Karalistē

Adrese: 158, av. Molière, 1050 Brussels, Belgium
Tālr.: (32) 2 344 16 82; (32) 2 344 04 58
Fakss (32) 2 344 74 78
E-pasts: embassy.belgium@mfa.gov.lv, consulate.belgium@mfa.gov.lv

Čehijas Republikā

Adrese: 3 Hradeshinska Str., P.O. Box 54, 10100 Prague, Czech Republic
Tālr. (420) 255 700 882
Fakss (420) 255 700 880
E-pasts: embassy.czech@mfa.gov.lv, consulate.czech@mfa.gov.lv
Mājas lapa: <http://www.prague.am.gov.lv>

Dānijas Karaliste

Adrese: 17 Rosbaeksvej Str., 2100 Copenhagen, Denmark
Tālr.: (45) 39 276 000; (45) 39 276 168
Fakss (45) 39 276 173
E-pasts: embassy.denmark@mfa.gov.lv

Francijas Republikā

Adrese: 6, Villa Said, 75116 Paris, France
Tālr. (33) 1 536 458 16
Fakss (33) 1 536 458 19
E-pasts: embassy.france@mfa.gov.lv
Mājas lapa: <http://www.paris.am.gov.lv>

Grieķijas Republikā

Adrese: 9 Irodotou Str., Kolonaki, 10674 Athens, Greece
Tālr.: (30) 2 10 729 44 83; (30) 2 10 729 44 80
Fakss (30) 2 10 729 44 79
E-pasts: latvia@otenet.gr

Igaunijas Republikā

Adrese: 10 Tõnismägi Str., 10119 Tallinn, Estonia
Tāl. (372) 627 78 66
Fakss (372) 627 78 55
E-pasts: embassy.estonia@mfa.gov.lv, consulate.estonia@mfa.gov.lv

Īrijā

Adrese: 14 Lower Leeson Street, Dublin 2, Ireland
Tāl. (353) 1 662 16 10
Fakss (353) 1 662 15 99
E-pasts: embassy.ireland@mfa.gov.lv

Itālijas Republikā

Adrese: Viale Liegi, 42, 00198 Rome, Italy
Tāl. (39) 0 688 41 237
Fakss (39) 0 688 41 239
E-pasts: embassy.italy@mfa.gov.lv

Izraēlā

Adrese: 9 Marmorek Str., Tel Aviv 64254, Israel
Tāl. (972) 3 686 9544
Fakss (972) 3 686 9543
E-pasts: embassy.israel@mfa.gov.lv

Kanādā

Adrese: 280 Albert Street, Suite 300, Ottawa, Ontario, K1P 5G8, Canada
Tāl. (1 613) 238 68 68
Fakss (1 613) 238 70 44
E-pasts: embassy.canada@mfa.gov.lv, consulate.canada@mfa.gov.lv
Mājas lapa: <http://www.ottawa.am.gov.lv>

Ķīnas Tautas Republikā

Adrese: Unit 71, Green Land Garden No 1A Green Land Road, Chaoyang District, Beijing 100016, China
Tāl. (86) 10 643 338 63
Fakss (86) 10 643 338 10
E-pasts: embassy.china@mfa.gov.lv
Mājas lapa: <http://www.latvianembassy.org.cn>

Krievijas Federācijā

Adrese: 3 Chapligina Str., 105062 Moscow, Russian Federation
Tāl.: (7) 095 925 27 07 (Consular Section – answering machine)
(7) 095 923 87 72 (Consular Section)
(7) 011 270 67 55 (Consular Section's Chancery in Kaliningrad)
Fakss (7) 095 923 72 25
E-pasts: embassy.russia@mfa.gov.lv, consulate.russia@mfa.gov.lv
chancery.kaliningrad@mfa.gov.lv

Lietuvas Republikā

Adrese: 76 M.K.Čiurlionio Str., 2009 Vilnius, Lithuania
Tāl. (370) 5 213 12 60
Fakss (370) 5 213 11 30
E-pasts: embassy.lithuania@mfa.gov.lv

Nīderlandes Karalistē

Adrese: Balistraat 88, 2585 XX 's-Gravenhage, The Netherlands
Tāl. (31) 70 306 39 34
Fakss (31) 70 306 28 58
E-pasts: embassy.netherlands@mfa.gov.lv

Norvēģijas Karalistē

Adrese: Bygdoy Allé 76, Post Box 3163 Elisenberg, 0208 Oslo, Norway
Tāl. (47) 22 542 280
Fakss (47) 22 546 426
E-pasts: embassy.norway@mfa.gov.lv

Polijas Republikā

Adrese: 19 Królowej Aldony Str. 03-928 Warsaw, Poland
Tāl. (48) 22 616 09 69
Fakss (48) 22 617 42 89
E-pasts: embassy.poland@mfa.gov.lv

Portugāles Republikā

Adrese: Avenida Miguel Bombarda 36, 5C, 1050-165 Lisbon, Portugal
Tāl. (351) 217 815 120
Fakss (351) 217 963 242
E-pasts: emb.letonia@mail.eunet.pt

Somijas Republikā

Adrese: Armfeltintie 10, 00150 Helsinki, Finland
Tāl. (358) 9 476 472 66
Fakss (358) 9 476 472 88
E-pasts: embassy.finland@mfa.gov.lv, consulate.finland@mfa.gov.lv

Spānijas Karalistē

Adrese: c/Alfonso XII 52-1, 28014 Madrid, Spain
Tāl.: (34) 91 369 13 62, (34) 91 369 13 83
Fakss (34) 91 369 00 20
E-pasts: lespan@telefonica.net

Ukrainā

Adrese: Sičnevogo povstanja 6 B, Kyiv 01901, Ukraine
Tāl. (38 044) 490 70 37
Fakss (38 044) 290 87 36
E-pasts: embassy.ukraine@mfa.gov.lv, consular.kiev@mfa.gov.lv, commerc@latemb.kiev.ua

Uzbekistānas Republika

Adrese: 6 Murtazajeva Str. 115-117, Tashkent, 700000, Uzbekistan
Tāl. (998 71) 134 24 89
Fakss (998 71) 120 70 36
E-pasts: latvemb@bcc.com.uz, amblatv@bcc.com.uz

Vācijas Federatīvajā Republikā

Adrese: Reinerzstr. 40-41, 14193 Berlin, Germany
Tāl. (49) 30 82 60 02 11
Fakss (49) 30 82 60 02 44
E-pasts: embassy.germany@mfa.gov.lv, consulate.germany@mfa.gov.lv
Mājas lapa: <http://www.botschaft-lettland.de>

Zviedrijas Karalistē

Adrese: Odengatan 5, Box 19167, 104 32 Stockholm, Sweden
Tāl. (46) 8 700 63 02
Fakss (46) 8 144 103
E-pasts: embassy.sweden@mfa.gov.lv, consulate.sweden@mfa.gov.lv
Mājas lapa: <http://www.stockholm.am.gov.lv>

3. PIELIKUMS

Dažādi sludinājumi

PĀRDOD

2 istabu dzīvokli Rīgas centrā, 52,2 kv.m, eiroremonts, ar garāžu pagalmā, visas ērtības, LVL 95000.
Tel. 9000000

PIEDĀVĀ DARBU

Bufetniekiem ar latv. un krievu val. zināš., darbs bāros, restorānos, klubos, centrā. Var bez pieredzes.
Steidz. Aģentūra,
Tel. 9000000

PĒRK

Pērk mežus ar zemi īpašumā visā Latvijā (var būt daļēji izstrādāti). Vidzemē un Latgalē dārgāk.
Tel. 9000000

PIEDĀVĀ

Masiere piedāvā relaksējošo un atslābinošo masāžu. Centrā, no plkst.16.00.
Tel. 9000000

PĀRDOD

VW Passat (universāls, 1,9 D, 1991.g., tehniskā apskate).
Mob. Tel. 9000000

PIEDĀVĀ DARBU

(go-go) klubā „Decolte”. Var bez pieredzes, piedāvā. Apmācību. Konkurētsp. atalg. No 350Ls/mēn.,
Tel. 9000000

4. PIELIKUMS

Fragmenti no cilvēku tirdzniecības definīcijas

Cilvēku tirdzniecība ir
ekspluatācijas nolūkos
izdarīta cilvēku savervēšana,
pārvadāšana, nodošana,
slēpšana vai saņemšana,
izmantojot spēku,
draudus vai citu piespiešanu,
aizvešanu ar varu,
krāpšanu, maldināšanu vai citas viltus formas,
izmantojot varas pozīcijas vai arī cilvēku neaizsargātību
vai arī dodot vai saņemot maksājumus
vai labumus,
lai panāktu kādas
tādas personas piekrišanu,
kurai ir vara pār citu personu

5. PIELIKUMS

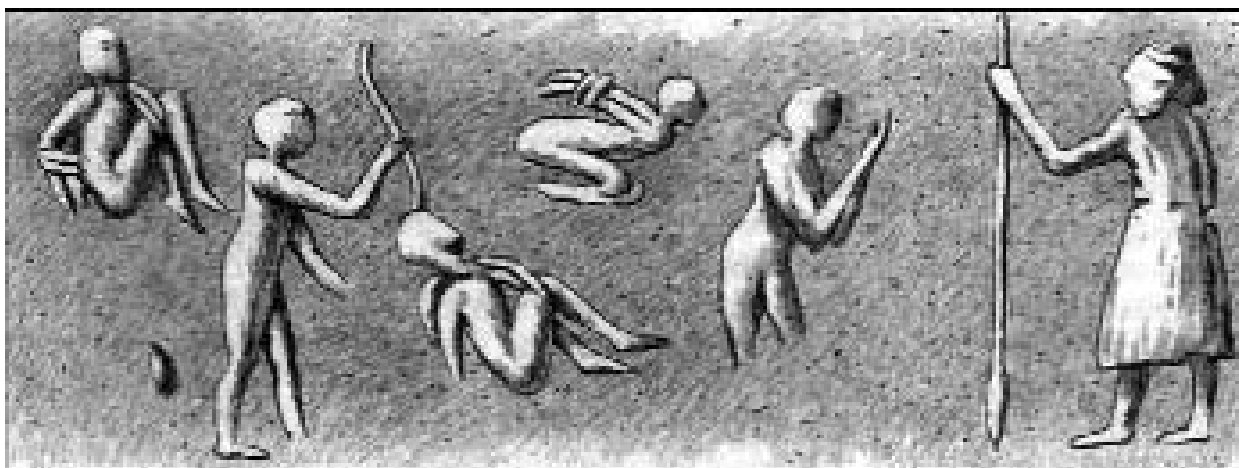
Verdzības attīstība dažādos pasaules reģionos

Verdzība Senajā Ēģiptē un Divupē

Senajā Ēģiptē un Senajā Divupē viszemākajā pakāpē atradās vergi. Viņi nāca no karagūstekņiem un bēgļiem. Ir saglabājušies arī dokumenti, kas liecina, ka vecāki, trūkuma spiesti, pārdeva savus bērnus verdzībā gan tāpēc, lai iegūtu līdzekļus, gan arī tāpēc, lai bērns izdzīvotu. Vergus visbiežāk izmantoja kā palīgpersonālu – vīrieši raka kanālus un ūdenskrātuves, būvēja dambjus, strādāja akmeņlauztuvēs, kā arī strādāja valdnieka, augstmaņu un tempļu saimniecībās, bet sievietes – valdnieka vai tempļu darbnīcās kā vērpējas, audējas un malējas. Verdzeņu bija 2–3 reizes vairāk nekā vergu. Senās valsts laikā karagūstekņi netika izmantoti piramīdu celtniecības darbos. Vergiem drīkstēja būt ģimenes, īpašnieki viņus varēja atbrīvot. Nereti vergi Ēģiptē sasniedza pat augstu sabiedrisko stāvokli.

Ēģiptē vergiem bija zīmīgs apzīmējums «dzīvie mirušie». Viņi bija dzīvi, jo strādāja, ēda, dzēra, gulēja, bet viņi bija beztiesīgi. Vergus skaitīja pēc galvām kā mājlopus. Piemēram, kādā senā dokumentā teikts: «Es nodevu viņai vergus no amu cilts, pavisam četras galvas.»

Divupē vergus sauca «tie, kuri nepaceļ acis». Domājams, ka nosaukums radies no tā, ka vergi strādāja, nepārtraukti noliekušies. Otrs skaidrojums varētu būt saistīts ar to, ka kunga priekšā bija jāstāv nodurtām acīm. Darba daudzums, ēdiens, atpūta bija atkarīga no kunga gribas.

Māla zīmoga nospiedums no Urukas (ap 3000 p.m.ē.). Tajā attēlots virspriesteris ar sagūstītiem pretiniekiem.
I. Misāns, V. Pāvulāne, A. Vijups «Pasaules vēsture I vidusskolai», Zvaigzne ABC, Rīga, 2000

Verdzība Senajā Grieķijā

Vergus Senajā Grieķijā dēvēja par *andrapodon*, kas sākotnēji nozīmēja «cilvēks kā kara laupījuma daļa», vēlāk – «prece cilvēks», t. i., īpaša prece, bet nekad bezpersoniska lieta.

Tirgotāji parasti pārdošanai izstādīja kailus vergus un cildināja savu, pēc grieķu vergturu izteikuma, «ciltvēkkājaino» preci. Pircēji apskatīja vergus kā mājlopus vai citas pērkamas lietas. 5. gadsimta vidū p.m.ē. verdzībā parasti nokļuva nevis grieķi, bet gan Grieķijai kaimiņos dzīvojošo tautu un cilšu pārstāvji. Karā sagūstītos grieķus gadsimta sākumā apmainīja pret gūstā saņemtajiem ienaidnieka karavīriem vai arī izpirka dzimtās polisas. Tomēr, laikam ritot, grieķu tautības vergu skaits palielinājās, it īpaši 5. gadsimta otrajā pusē p.m.ē. Ir zināmi gadījumi, kad tika nogalināti visi uzvarētās pilsētas vīrieši, bet sievietes un bērni padarīti par vergiem.

Verdzeņu bērnus uzskatīja par viņu īpašnieku mantas «pieaugumu». Cilvēkus padarīja par vergiem arī saskaņā ar tiesas lēmumu, soda veidā. Par visniecīgāko nolaidību vergus sodīja. Verga nogalināšana bez iepriekšēja nodoma (piemēram, piekaujot viņu) vispār netika uzskatīta par noziegumu. Saimnieks, kurš nogalināja savu vergu eksekūcijas laikā, faktiski netika saukts pie atbildības. Turpretī tad, ja tika nogalināts svešs vergs, tā saimniekam zaudējumu vajadzēja atlīdzināt materiālā veidā. Bet vergturu sabiedrībā verga nogalināšanu ar iepriekšēju nodomu saimnieks tiesā viegli varēja iztēlot kā nogalināšanu bez iepriekšēja nodoma. Vergi nebija juridiskas personas; viņi bija tiesību objekti, nevis to subjekti. Viņi nevarēja patstāvīgi uzstāties tiesā. Ja radās nepieciešamība uzklaut verga kā liecinieka liecību, bija paredzēta viņa obli-gāta spīdzināšana. Verga liecībai, kas bija sniegta bez spīdzināšanas, nebija juridiska spēka. Vergiem parasti nepiederēja nekāds īpašums, viņiem nebija tiesību stāties laulībā, dibināt ģimeni. Vergam parasti nebija sava vārda, saimnieks visbiežāk deva viņam iesauku. Vergus bieži sauca pēc viņu tautības vai arī pēc darba, kuru viņš veica.

Vergi, protams, neņēma līdzdalību politiskajā dzīvē – viņi pat nedrīkstēja parādīties tautas sapulces vai padomes priekšā.

Vergs Grieķijā bija piederīgs saimei, mājai kā derīgs mājdzīvnieks, kā kalps, kā jebkura lieta. Vergi pavadīja saimniekus, kalpoja par ziņnešiem, nesa smagus priekšmetus, gatavoja ēst, sargāja īpašumu, audzināja bērnus utt. Vergi strādāja ne tikai kā mājkalpotāji, bet arī kā fabrikas strādnieki, veikalu, raktuvju, fermu strādnieki un kuģu apkalpes locekļi. Varētu teikt, ka Grieķijā vergi bija tikpat daudz, cik brīvo cilvēku, ja pat ne vairāk. Vergs nevarēja iestāties ģimnāzijā vai publiskajā asamblejā.

Bija daudz dažādu veidu, kā cilvēks varēja kļūt par vergu:

- piedzimstot verdzībā kā verga bērns;
- vecāki zīdāini bija pametuši;
- ja ģimene pārdeva kādu no saviem bērniem verdzībā;
- tiekot nolauptam un pārdotam verdzībā.

Vergu cena bija 100–200 drahmas – ņēma vērā miesas stāvokli, spējas u. c. faktorus. Bērnu cena bija aptuveni 70 drahmas, bet izglītotu vīriešu vai skaistu meiteņu cena – 300 drahmas. Vergus pirka tikai un vienīgi bagātie iedzīvotāji. Parasti bagātnieku saimniecībā bija apmēram 10–20 vergu. Ja gadījās liels vergu pieplūdums tirgū, cenas automātiski samazinājās. Tas parasti notika pēc uzvaras lielā kaujā, kad bija daudz kara ieslodzīto.

Verdzība Ķīnā un Indijā

Ķīnā un Indijā bija gan valsts, gan privātpersonu vergi. Tomēr lauksaimniecībā viņus tikpat kā neizmantoja. Tie bija mājkalpotāji, vergi, kas izklaidēja, dziedātāji, dejojā un akrobāti. Valsts vergus izmantoja arī kā darbaspēku darbnīcās, irigācijas darbos, celtniecībā, raktuvēs. Zinātnieki uzskata, ka Ķīnā vergu maksimums varēja sasniegt 1–2 % no iedzīvotāju kopskaita un tie galvenokārt bijuši karagūstekņi.

Verdzība Senajā Romā

Romā verdzība sasniedza visplašākos apjomus un visattīstītākās formas visā seno laiku vēsturē. Vergs tiesiski bija pielīdzināts lietai un bija sava kunga pilnīgs īpašums. Vergu ekspluatācija tika izkopta līdz pilnībai – par to liecina antīko autoru lauksaimniecības traktāti. Romā pret vergiem izturējās cietsirdīgāk, nekā tas bija vairumā grieķu polisu. Un tomēr vergs bija vērtība, to pirka par naudu – vergs maksāja 500–1500 denārijus. Bija svarīgi, lai tas, kā jebkura lieta, kalpotu pēc iespējas ilgāk un labāk. Tāpēc vajadzēja rūpēties par to, lai vergs būtu vesels un stiprs.

I. Misāns, V. Pāvulāne, A. Vijups «Pasaules vēsture I vidusskolai», Zvaigzne ABC, Rīga, 2000

Galvenie vergu iegūšanas avoti bija līdzīgi kā Senajā Grieķijā:

- karadarbība;
- pirātisms;
- cilvēku laupīšana un pārdošana;
- vergu pirkšana ārpus imērijas robežām;
- parādu dēļ;
- zīdaiņu pamešana;
- pašpārdošanās verdzībā.

Verga (latīniski – *serve*) tiesiskais jeb – precīzāk – beztiesiskais statuss tika formulēts arī Romiešu tiesībās. Pamatojoties uz tām, vēlāko laiku valstis un sabiedrības, kas izmantoja Romiešu tiesības un vienlaikus vēlējās paverdzināt kādu sabiedrības daļu, guva iespēju to pamatot «tiesiski».

Verdzība Āfrikā

Āfrikā, tāpat kā pārējā pasaules daļā, verdzība pastāvēja jau kopš senajiem laikiem. Par vergiem tika padarīti trūcīgie iedzīvotāji, parādnieki, noziedznieki un karagūstekņi. Dažus vergus afrikāņu valstīs izmantoja par ierēdņiem. Tirgotāji izveda vergus no Āfrikas pāri Sahāras tuksnesim uz Sarkanās jūras un Indijas okeāna piekrasti. Sakarā ar jaunu vergu tirgu izveidošanos Amerikā, izraisījās plaša afrikāņu izvešana.

15. gs. beigās un 16. gs. sākumā salās pie Āfrikas, portugāļi iekopa cukurniedru plantācijas. Lai stādītu niedres un ievāktu ražu, viņi izmantoja afrikāņu darbaspēku. Sākumā vergu tirgus bija mazs, taču, cukurniedru plantācijām paplašinoties, no Kongo karaļa iepirka arvien vairāk vergu. Būdam satraukts par vergu tirdzniecības pieaugumu, Kongo karalis Afonso centās to pārtraukt. Savā vēstulē Portugāles karaļam, Kongo karalis Afonso raksta: «Mēs nevaram iedomāties, cik lieli zaudējumi mums radušies, kopš vergu tirgotāji katru dienu paņem sev līdzīgu mūsu iezemiešus, mūsu zemes dēlus, mūsu dižciltīgo bērnus, vasaļus un mūsu radniekus. Mūsu zeme kļūst neapdzīvota. Šī iemesla dēļ, es lūdzu palīdzēt mums un atbalstīt mūs, jo tā ir mūsu vēlme, ka šajās valstīs nedrīkst pastāvēt nekāda vergu tirdzniecība vai izvešana.» Tomēr pat Afonso vēršanās pie Romas pāvesta nepārtrauca vergu tirdzniecību.

Abolicionisms

Abolicionisms jeb kustība par verdzības atcelšanu ASV prezidenta A. Linkolna laikā aizvien pastiprinājās. Vairums abolicionistu bija Ziemeļu štatu baltie fermeri, strādnieki un inteliģenti. Kustībai pievienojās arī daudzi atbrīvotie vergi. Daži, piemēram, Endrū Skots (attēlā pa kreisi), Pilsoņu karā cīnījās ziemeļnieku armijā. Vergi bēga uz ziemeļiem brīvībā pa slepenu bēgļu ceļu, ko sauca par «pazemes dzelzceļu». Viena no tā radītājām, slavenā Harieta Rossa Tabmena (1820? – 1913), palīdzēja vergiem izbēgt.

«Lielā ilustrētā enciklopēdija», Zvaigzne ABC, Rīga, 1996

6. PIELIKUMS

Verdzības un cilvēku tirdzniecības salīdzinājums

Jautājums	Verdzība	Cilvēku tirdzniecība
Vai verdzība un cilvēku tirdzniecība sabiedrībā tiek uzskatīta par normālu parādību?		
Kāds ir galvenais mērķis?		
Vai pārējā sabiedrība iejaukas šajos jautājumos?		
Kādas ir uz cilvēka veselību atstātās sekas?		
Kas notiek, kad cilvēki izkļūst no verdzības un cilvēku tirdzniecības?		

7. PIELIKUMS

Dažādas situācijas

Situācija Nr. 1

Lai nodrošinātu ģimeni, Intas vecāki bieži strādāja garas darba stundas. Retas bija tās reizes, kad visa ģimene vakariņotu kopā. Inta redzēja, ka māte un tēvs visādi centās materiāli nodrošināt meiteni un apmierināt visas viņas vajadzības, bieži vien atstājot savas vēlmes nepiepildītas. Inta mīlēja savus vecākus.

Meitenei patika «čatot» internetā, jo tajā varēja sazināties ar skolas draugiem, iegūt jaunāko informāciju par mīļāko rokgrupu un iepazīties ar citiem interneta lietotājiem. Jau labu brīdi viņa sarakstījās ar Kaivu, līdz beidzot abas nolēma iepazīties klātienē.

Tikšanās tika norunāta pie «*Origo*» centra. Pirmajā reizē meitenes atklāja daudzas kopīgas intereses un nolēma turpināt sarakstīties un pēc iespējas arī tikties. Intai patika, ka Kaiva prata klausīties un uzklaut. Tā kā Kaiva bija nedaudz vecāka, viņa deva Intai padomus, kā rīkoties dažādās situācijās. Kaivai regulāri bija kabatas nauda, kas tika tērēta kopīgiem kafejnīcu apmeklējumiem.

Kādu dienu Kaiva Intai pastāstīja, ka pirms gada «čatojot» esot iepazīšies ar zviedru puisi Jari, kura draugs arī vēloties iepazīties ar kādu latviešu meiteni. Intai bija labas angļu valodas zināšanas, un sarakste ar Polu grūtības nerādīja. Pols bija daudz vecāks par Intu, taču sarakstīšanās bija interesanta. Jau vairākus gadus jaunais Intas draugs bija bāra īpašnieks Stokholmā.

Pēc mēneša Kaiva paziņoja, ka vēloties apciemot savu draugu, un uzaicināja Intu doties līdz uz Zviedriju.

Inta vecākiem paziņoja, ka dosies pie drauga ciemos uz piecām dienām. Par ceļu uz Stokholmu nebūšot jāmaksā, jo ceļu solījies apmaksāt Pols. Uz jautājumu, vai Pols ir nopircis arī biļeti atpakaļceļam, Inta vecākiem atbildēja: «Ja man viņš nepatiks, došos projām ar pirmo prāmi, bet, ja patiksim viens otram, tad mājās būšu pēc piecām dienām.» Intai bija 18 gadu, un vecāku pilnvara ceļošanai uz ārvalstīm nebija nepieciešama.

Ceļojums uz prāmja bija jautrs, un ceļš uz Zviedriju pagāja nemanot.

No rīta prāmis piestāja Stokholmā, bet priecīgās tikšanās vietā nāca sarūgtinājums, jo Pols savā vietā bija atsūtījis kādu svešu vīrieti, kurš teicās aizvest Intu pie Pola. Viņam esot bijušas steidzamas biznesa darīšanas, tādēļ nav varējis sagaidīt meiteni pats.

Kaiva satikās ar savu draugu un, novēlējusi Intai veiksmīgu dienu, ātri pazuda viesnīcu virzienā.

Kādu brīdi braukusi, Inta ar savu pavadoni nonāca pie bāra, kur strādājis Pols. Intu sagaidīja angļiski runājoša sieviete, kura teica, lai jaunieta viņai seko. Intai ierādīja istabiņu bāra otrajā stāvā. Svešā sieviete teica, ka Inta varot atpūsties pēc garā ceļa, bet vakarā viņai paredzētas vairākas tikšanās. Lai viņa Intu varētu pierēģistrēt bāra viesnīcā, ir nepieciešama jaunietes pase, kuru meitene arī iedeva.

Inta vēlējās aplūkot bāru, par ko tik skaisti bija rakstījis Pols, taču bāra otrajā stāvā viņa redzēja tikai atsevišķas istabiņas, kas atgādināja kādreiz bērniībā pieredzēto, kad vecākiem dzīvošanai tika piešķirtas uzņēmuma kopmītnes. No vienas istabiņas iznāca kāda saposusies sieviete. Nopētījusi Intu, viņa izmeta: «Vai tu esi jauniņā?» Inta neko nesaprata un nolēma atgriezties istabiņā. Skats pa bāra logu gan nebija tāds, kādu aprakstīja Pols, bet varbūt tāds tas ir tikai mājas šajā pusē?

No miega Intu pamodināja kāds vīrietis, kurš sevi dēvēja par viņas jauno saimnieku. Blakus gultai viņš nolika glītu apģērbu un lika Intai to uzvilkt. Kad meitene atbildēja, ka viņa nevēlas vilkt šo apģērbu, vīrietis skarbi uzkliedza Intai un piedraudēja, ka pēc nākamā iebilduma viņš neatbild par savu rīcību. Inta nevarēja attapties, kad vīrietis paziņoja, ka viņš ir samaksājis lielu naudu par meitenes braucienu uz Zviedriju un viņai šī nauda būs jāatpeln. Viņas darbs esot apkalpot bāra apmeklētājus, sniedzot seksuālus pakalpojumus.

Par trīs nedēļām Zviedrijā Inta nevēlas runāt un ir priecīga, ka policija tik ātri varējusi atklāt šo nelikumīgo bāru un pārvest viņu uz Latviju. Trīs nedēļu laikā Intai bija zudušas visas ilūzijas par skaisto dzīvi ārzemēs un jauko zviedru puisi Polu.

Sociālajam darbiniekam Inta tomēr pastāstīja, ka viņai bijis jāapkalpo vairāk nekā 20 vīriešu dienā, daudzi no viņiem nežēlīgi izturējušies pret jauno sievieti, viņai nav bijusi iespēja iziet no bāra. Ja viņa to vēlējusies darīt, tad līdzī nācis kāds no bāra apsardzes darbiniekiem. Ja jaunieta nav vēlējusies kādu vīrieti apkalpot, tad tikusi fiziski iespaidota. Nereti seksuālie pakalpojumi esot bijuši jāsniedz bez aizsardzības līdzekļiem.

Par trīs nedēļām Zviedrijā Inta nevēlas runāt un ir priecīga, ka policija tik ātri varējusi atklāt šo nelikumīgo bāru un pārvest viņu uz Latviju. Trīs nedēļu laikā Intai bija zudušas visas ilūzijas par skaisto dzīvi ārzemēs un jauko zviedru puisi Polu.

Situācija Nr. 2

Tā kā ziemā nekādas īpašās aktivitātes nenotiek un tieši tobrīd Gatis bija sācis dzīvot kopā ar draudzeni, kā arī uz kredīta nopircis televizoru, turklāt, kā par spīti «nojukusi» automašīna, viņš iekūlies parādos un nolēmis kādu mēnesi pastrādāt kaut kur ārzemēs, lai varētu nokārtot savas finanšu lietas.

Izlasījis reklāmā sludinājumu par darbu Spānijā, Gatis piezvanījis un devies uz tikšanos. Vīrietis, vārdā Gunārs, piedāvājis darbu zemeņu plantācijās. Iepriekš bija jāiemaksā 500 dolāru – par transportu turp un dzīvokli. Dienā varot nopelnīt 26 ASV dolārus, par ēšanu jāgādā pašam, tāpēc vēl līdz jābūt 100 dolāriem, jo pirmo algu maksās pēc divām nedēļām. Gatis no paziņām aizņēmiem nepieciešamo naudas summu un, daudz neprātojot, samaksājis, pat nepieprasot kvīti. Gunārs bija cienījams vīrietis, vecumā pēc 40, un Gatis nemūžam nevarēja iedomāties, ka tāds var būt krāpnieks. Jauniem tiņiņiem nevar uzticēties, bet viņš, pēc Gata domām, izskatījās godīgs.

Gunārs vēl atnācis pavadīt izbraucējus. Taču autobuss apstājies jau Rīgā pie cirka. Piepeši izrādījās, ka kaut kas esot nepareizi sarēķināts, vajagot vēl 50 dolāru no katra braucēja. Kad līdz galapunktam bija palicis 100 kilometru, šoferis apstājās un paziņoja, ka tālāk nebrauks, ja pa visiem viņam nesavāks vēl 100 dolāru.

Braucējus sagaidījis starpnieks, vārdā Igors. Viņš strikti norīkojis sievietes pa labi, vīriešus - pa kreisi. Kad Gatis ieraudzīja mazas dārza mājiņas un apstākļus, kādos tur mitinās strādnieki, viņš gandrīz zaudēja valodu no pārsteiguma, bet atpakaļceļa vairs nebija. Mazā būdiņā cits pie cita dzīvoja kādi 15 cilvēki. Ūdens tur tikpat kā nebija, apstākļi bija vēl briesmīgāki nekā televīzijā rādītajām trūcīgajām ģimenēm.

Reālā situācija bija draudīga, daudzi tur dzīvoja jau piecus mēnešus. Simtiem strādniekus atveda, nomitināja, bet, ko darīt, nebija, jo darbs mēdza gadīties ik pa brīdim. Divas sievietes vairāku mēnešu laikā bija strādājušas kādas divas nedēļas, bet nekādu naudu nesaņēma, jo plantācijas saimnieks uz parāda nopirka šo to no pārtikas, lai strādnieki nenomirtu badā. Parādi rūpīgi tika pierakstīti, bet nebija iespējas tos nomaksāt. Tikko iekļūst parādnieku sarakstā, no turienes prom vairs netiek, jo tiek atņemti dokumenti un cilvēks nonāk pilnīgā verdzībā. Aizbēgt arī nebija iespējams, jo līdz tuvākajai lielākajai pilsētai bija apmēram 50 kilometru. Un kam tu sūdzēsies, ja strādā bez darba atļaujas, esi pārkāpis vīzu režīmu un lāgā nezini valodu.

15 dienu laikā Gatis nostrādāja vienu dienu – lasīja zemenes – un pilnīgi necerēti drīz vien saņēma 21 eiro. Tajā mirklī Gatis saprata, ka ilgāk gaidīt vairs nevar, citādi nokļūs bezizejā. Rīta agrumā viņš devās prom uz tuvējo pilsētu. Viņam pievienojās kāds igauņis, kurš arī bija apjēdzis, ka iespēju nav daudz: nomirt pēc kāda mēneša, nokļūt verdzībā uz mūžu vai arī mēģināt tikt mājās. Ejot kājām, guļot zem tiltiem un pateicoties policistiem un kravas furgonu šoferiem, viņš nokļuva līdz Minhenei. Gatim palīdzēja arī draudzene, kura uz viņa karti pārskaitīja naudu autobusam no Minhēnes uz Rīgu. Gatis atgriezies mājās, taču ir parādos līdz ausīm.

Gunārs no sarunas izvairījies un, pēc Gata domām, šādā veidā vervējot cilvēkus, starpnieki no katra darba meklētāja iegūst vismaz 300 dolārus.

*Fragments sagatavots, izmantojot rakstu «Bēgšana no verdzības Spānijā 5000 kilometru garumā»,
Vakara Ziņas, 2002. gada 8. aprīlis*

Situācija Nr. 3

2000. gada vasarā Aivars kopā ar vēl aptuveni desmit cilvēkiem no Talsiem atsaucās uz sludinājumu presē, kur kāda persona solīja palīdzēt atrast darbu ogotājiem Zviedrijā.

Aizbrauca uz Rīgu, samaksāja katrs divdesmit latus aptuveni četrdesmit gadus vecam vīrietim, kurš sevi nosauca par Gvido Stangi. Naudu viņš prasīja par pakalpojumu – kartēm un it kā rezervētajām vietām kādā Zviedrijas kempingā. Jūlijā visi devās uz prāmi Tallinā, pa ceļam pievienojās vēl vairāki darba meklētāji no Dobeles. Bija sarunāts tikties ar G. Stangi pie robežas, Ainažos, bet tas nenotika, jo viņš gluži vienkārši neieradās. Grupa turpināja ceļu. Ar prāmi no Tallinas nokļuvuši Somijā un pārliecinājuši robežsargus, ka brauc atpūsties, mūsējie devās uz Zviedriju.

Jābrauc bija vairākas dienas, naktis pārlaida teltīs, automašīnās, kur nu kurš. Somijā viss bija dārgs un par telšu vietām bija jāmaksā. Daži pa ceļam noklīda, citi devās tālāk. Noskaidrojās, ka G. Stange visus smalki ir piemānījis un nekādas vietas nav rezervējis, tāpēc daļa cilvēku uzreiz devās prom. Aivars ar talsiniekiem palika, sapazinās vēl ar citiem latviešiem un sāka izsist sev vietu nežēlīgajā konkurencē. Izgāztuvē sameklēja spaiņus, jo jauniem nepietika naudas un devās kalnos, purvos lasīt mellenes, brūklenes un lācenes. Piecos, sešos cēlās, automašīnās brauca neskaitāmus kilometrus, kājām gāja reizēm pat četrus kilometrus līdz ogu vietām un šo gabalu atpakaļ nesa vairākus desmitus un reiz pat simt kilogramu vākuma. Piecos vakarā durvis vēra uzpirkšanas punkti, kur ogas nodeva un pēc Aivara sacītā pelnīja labu naudu, lai gan vietējie uz viņiem lūkojās kā uz melnstrādniekiem.

Sadzīve pārvērtusi cilvēkus. Visi nomainīja kažokus. Sievietes, atrotījušas piedurknes, azartiski rakājās atkritumos, meklēdamas toverus, kuros lasīt ogas. Cilvēki dzēra, kāvās peļņas dēļ un cits citu apzaga. Un vislielākie laupītāji bija latvieši. Viena tāda grupa uzklupa arī Aivaram un atņēma viņam visas salāsītās ogas 350 latu vērtībā. Viņš ziņoja policijai, un tā vainīgos noķēra, pirms tie bija paguvuši aizbēgt uz Norvēģiju.

Kad septembrī no Talsiem atbrauca autobuss pēc lietotām mantām, Aivars pieteicās par līdzbraucēju uz mājām.

Fragments sagatavots, izmantojot rakstu «Kāvās un cits citu apzaga peļņas dēļ». Talsu Vēstis, 2002. gada septembris

Situācija Nr. 4

Nolēmis uzlabot ģimenes budžetu A. gribēja atrast darbu ārzemēs. Vietējā Nodarbinātības Valsts aģentūras nodaļā viņam iedeва licencēto firmu sarakstu, kas ir tiesīgas iekārtot darbā ārzemēs. A. izvēlējās vienu no tām, kur viņu laipni sagaidīja, visu saprotami izskaidroja, parādīja iepriekšējo klientu atsauksmes utt.

Pēc divām nedēļām tika noteikta izbraukšanas diena. Uz jautājumu par darba atļauju, atbildēja, ka viss tiks nokārtots uz vietas. Firmas pārstāvis sagaidīs, iekārtos darbā, nokārtos visas formalitātes, kā arī atrisinās jautājumu par dzīvošanu.

Braukt gribētāji bija aptuveni 20 cilvēki. Pirms izbraukšanas par firmas pakalpojumiem bija jāiemaksā 320 dolāru vienā bankas kontā un 100 dolāru otrā. Pirms tam vēl 36 lati par biļešu pasūtīšanu. Tika sastādīti un parakstīti sadarbības līgumi. Par visiem maksājumiem tika izdoti čeki, tā ka aizdomas nekas neizraisīja.

Pirmās aizdomas radās, šķērsojot Vācijas robežu. Braucējiem lika teikt, ka viņi brauc uz Štutgarti kā tūristi. Piecu dienu laikā tikuši līdz galapunktam – palielai pilsētai Portugāles vidienē. Iekārtojušies viesnīcā, par kuru jāmaksā 8 dolāri dienā. No rīta ieradās pārstāvji, kuriem bija jānokārto darba un legalizācijas jautājumi, un paziņoja, ka katram jāsamaksā no 150 līdz 250 ASV dolāru par iekārtošanu darbā.

Pēc pirmās nedēļas sākuši uztraukties, jo līdzpaņemtā nauda kusa, bet solītā darba nebija. Pēc dažām dienām cilvēki tika izpārdoti. A. tika aizsūtīts uz nelielu ciematu un izvietots divistabu dzīvoklī, kurā jau dzīvoja astoņi cilvēki. Izrādījās, ka firmai ir filiāles gan Krievijā, gan Lietuvā. Pēc pāris dienām A. gāja uz darbu, viņam paveicās, bet citi sēdēja bez darba jau mēnesi un stiga parādos.

Lai parādnieks nepazustu, tika atņemta pase. Tā cilvēks pārvēršas par beztiesisku radījumu, kurš pārtiek no apelsīniem. Sūdzības vietējām varas iestādēm neko nedod – viņi ukraiņu savstarpējās problēmās nejaucas. Portugālē visu nosaka ukraiņi. Jebkurā laikā var ierasties plikgalvju bars un pieprasīt naudu. Zvanišana uz firmas ofisu Rīgā neko nedod, jo visas sūdzības tūlīt tiek paziņotas vietējam vergturim, bet viņš uzsūta plikgalvjus.

Jāstrādā 10–12 stundas dienā, sešas dienas nedēļā. Darba samaksa – minimālā alga (346 eiro). Darba devēja attieksme kā pret vergu – jādara vissmagākais, visnetīrākais darbs.

Kaut arī cilvēki bija izmētāti pa visu Portugāli, savstarpējie kontakti saglabājās. Divas meitenes pēc grupveida izvarošanas kļuva par prostitūtām. Divi puīši pēc divu mēnešu nīkšanas aplaupīja juvelierveikalu, tagad gaida tiesu. Četri pazuda kaut kur Portugāles dienvidos, seši – laimīgi tikuši mājās.

Darba atļauju tā arī neviens nenokārtoja, pēc 90 dienām braukuši mājās. Kaut arī bija samaksāts par ceļu abos virzienos, firma atteicās gādāt par atgriešanos mājās. Tāpēc A. kopā ar vēl diviem strādniekiem devās prom paši.

Fragments sagatavots, izmantojot rakstu «Rūgtā pieredze darbā ārzemēs», Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002. gada 3. maijs

Situācija Nr. 5

«Strādāju Romā par bērnu aukli. Kafējnīcā iepazinos ar turīgu albāņu puisi. Sadraudzējāmies. Laikam pat iemīlējos. Viņš teica, ka mīlot, un piedāvāja doties līdz Kanāriju salām. Zvanīju uz mājām un jautāju, ko darīt – albānis grib mani precēt. Puisis glīts un turīgs, brauksim kopā atpūsties.»

Pēc šīs telefonsarunas Dita pazuda. Piecus mēnešu viņas vecākiem par meitu nebija nekādu ziņu. Tad negaidīts zvans no Barcelonas: sūtiet naudu mājupceļam. Kad Dita Rīgā izkāpa no Vācijas autobusa, vecāki viņu pat nepazina: novārgusi, nervoza... Vēlāk atklājās smagi ginekoloģiski iekaisumi, meitene bieži ģība. Albāņu mīļotais izrādījies sekса verdzerņu piegādātājs savu tautiešu firmai, kas nodarbojas ar ceļojošu priekā māju biznesu.

«Viņiem bija vairāki treileri un katrā – pa meitenei. Mūs veda uz Barselonu. Naktīs lika stāvēt treilera durvīs īsā kreklīnā bez biksītēm un līdz rītam seksuāli apkalpot vīriešus. Cik par mani maksāja, tā arī nezinu.»

Par laimi, Ditai izdevās aizbēgt. Vairākas naktis puskailla pavadījusi Barcelonas patiltēs, līdz satikusi cilvēkus, kuri palīdzējuši atgriezties Latvijā.

Raksts publicēts žurnālā «Santa» 2002. gada janvāra numurā

8. PIELIKUMS

Datu tabulas par cilvēku tirdzniecību

Avots: Orhant Melanie, *Trafficking in Persons: Myths, Methods, and Human Rights*, www.prb.org

Avots: Bundeskriminalamt, *Lagebild Menschenhandel 2003*, www.bka.de/lageberichte/mh/2003/mh2003.pdf

Vācijā 2003. gadā reģistrētie upuri: sievietes vecumā no 15–30 gadiem, proporcionāli iedzīvotāju skaitam savā valstī

	Sievietes vecumā no 15–30	Uz 100 000 attiecīgā vecuma iedzīvotājiem valstī
Krievija	192	1,2
Vācija	101	1,5
Rumānija	115	4,3
Bulgārija	111	12,7
Ukraina	85	1,6
Polija	78	1,7
Lietuva	51	12,8
Latvija	56	22,1

Avots: Bundeskriminalamt, Lagebild Menschenhandel 2003, www.bka.de/lageberichte/mh/2003/mh2003.pdf

9. PIELIKUMS
 Ilustrācijas

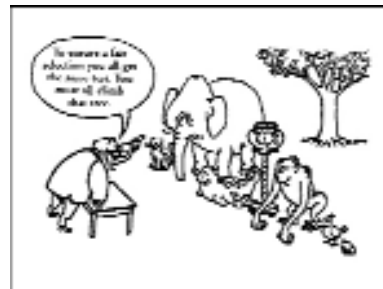
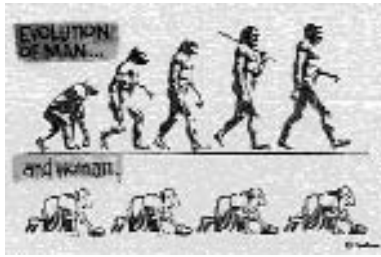

Pārmērīgi alkohola lietošana ir negatīva ietekme

2-labāk nekā 1

10.a PIELIKUMS

DARBA LĪGUMS Nr. 1

Rīga,

2005. gada

.....reģ/Nr....., kas darbojas uz Statūtu pamata, turpmāk tekstā saukts Darba devējs, no vienas puses, un

personas kods.....-..... Dzīvo

tālruņa Nr....., turpmāk tekstā saukts Darbinieks, no otras puses, izrādot brīvu un nepiespiestu gribu, bez maldības, spaidiem un viltus, noslēdza savā starpā šo darba līgumu par sekojošo:

1. Darba devējs par atlīdzību pieņem Darbinieku darbā un Darbinieks par atlīdzību stājas darbā pie Darba devēja par ar materiālo atbildību, nosakot pārbaudes laikumēneši.

2. Darbinieks uzsāk sava darba izpildi ar.....

3. Darbinieks tiek pieņemts darbā ar darba laiku. Darbinieka darba laiks tiek noteikts stundas nedēļā.

4. Darba līgums tiek noslēgts uz laiku.

5. Ja darba līgums ir noslēgts uz noteiktu termiņu un pēc šī termiņa iestāšanās neviena no pusēm nav pieprasījusi līgumu izbeigt, un darba attiecības faktiski turpinās, līgums tiek uzskatīts par pagarinātu uz šī paša līguma nosacījumiem uz nenoteiktu laiku.

6. Stājoties darbā, Darbinieks sniedz un/vai uzrāda Darba devējam visus dokumentus, kas saskaņā ar LR normatīvajiem aktiem nepieciešami, stājoties darbā.

7. Darbiniekam ir visas LR normatīvajos aktos paredzētās tiesības.

8. Darbiniekam ir pienākums ievērot Darba devēja iekšējās kārtības noteikumus, šī līguma nosacījumus, ugunsdrošības, darba drošības, higiēnas un citus LR normatīvajos aktos paredzētos noteikumus.

9. Darbinieks apņemas kvalitatīvi un iekšējās darba kārtības noteikumos paredzētajā kārtībā veikt tam uzticētos darba pienākumus. Pildot savus pienākumus, Darbinieks apņemas ievērot Darba devēja amatpersonu un/vai pilnvaroto personu, kuru pakļautībā Darbinieks atrodas, norādījumus un/vai rīkojumus. Darbinieka pienākums ir saudzīgi izturēties pret Darba devēja naudas un materiālajiem līdzekļiem, kas atrodas Darbinieka lietošanā un/vai valdījumā. Darbinieks nav tiesīgs veikt darbības, kas tieši vai netieši var radīt zaudējumus Darba devējam.

10. Darbinieks nav tiesīgs izpaust jebkurām trešajām personām jebkāda veida informāciju par uzņēmumu, kuras nonākšana trešo personu rīcībā varētu Darba devējam radīt zaudējumus, kā arī informāciju, kas Darbiniekam kļuvusi zināma, kā Darba devēja pilnvarotajai personai, pildot darba pienākumus. Darbinieks ir atbildīgs par iepriekš minēto noteikumu pārkāpšanu LR normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā.

11. Darba devēja pienākums ir laikus, saskaņā ar iekšējās darba kārtības noteikumiem izmaksāt darbiniekam darba algu un citus paredzētos maksājumus.

12. Darba devēja pienākums ir izmaksāt Darbiniekam:

AmatalguLs/mēnesī;

Maksu par darbu apvienošanu.....;

Piemaksu par kaitīgiem darba apstākļiem.....;

Citas piemaksas un prēmijas

Mobilā tālruņa sarunas

Transporta izdevumus

Stāvvietas izdevumus

Citus izdevumus

13. Darba devējs apņemas nodrošināt Darbiniekam LR normatīvajos aktos paredzētos darba apstākļus.

14. Darba devējs apņemas sekmēt Darbinieka kvalifikācijas paaugstināšanu

.....sfērā.

15. Papildu noteikumi.....

.....

16. Darbiniekamtiesību slēgt daba līgumus ar citiem darba devējiem.

17. Darba līguma nosacījumus var grozīt, vienīgi pusēm savstarpēji vienojoties, LR DLK paredzētajā kārtībā.

18. Darba līgumu var lauzt pirms darba līgumā paredzētā termiņa, pusēm par to savstarpēji vienojoties. Vienpusēja līguma laušana pieļaujama vienīgi LR DLK paredzētajos gadījumos.

19. Darba līgums sastādīts divos eksemplāros latviešu valodā pa vienam katrai līgumslēdzējai pusei.

Darba devējs..... Darbinieks.....

Paraksts par iepazīšanos ar iekšējās darba kārtības noteikumiem:

Darbinieks.....

Darbinieks uzņemas pilnu materiālo atbildību par tam uzticētajām materiālajam vērtībām:

Darba devējs..... Darbinieks.....

DARBA LĪGUMS NR. 2

RĪGĀ

2002. gada __. _____

Nr.

SIA " _____ " (reģ. Nr. _____, juridiskā adrese: _____ ielā _____, Rīgā, LV-10__), tās rīkotājdirektora _____ personā, kas darbojas uz Statūtu pamata, turpmāk saukts Darba devējs, no vienas puses, un _____ (personas kods _____ - _____, dzīv. _____), turpmāk tekstā saukts Darbinieks, no otras puses, vienojas izteikt starp pusēm noslēgto 200__ gada __. _____ darba līgumu Nr. __ sekojošā redakcijā:

1. LĪGUMA PRIEKŠMETS

1.1. Darbinieks par atbildību uzņemas veikt šajā Līgumā noteiktos darba pienākumus Darba devēja uzņēmumā, un Darba devējs apņemas nodrošināt Darbiniekam normālus darba apstākļus un maksāt šajā Līgumā noteikto darba samaksu.

2. LĪGUMA PAMATNOTEIKUMI

2.1. Darbs pēc noslēgtā Līguma ir Darbinieka pamata darba vieta. Darbinieka darba vieta atrodas _____ ielā __, Rīgā, uzņēmumā _____, turpmāk tekstā – uzņēmums.

2.2. Darbinieks tiek pieņemts darbā Darba devēja uzņēmumā par _____ (profesijas kods _____).

2.3. Darbinieks uzsāk sava amata pienākumu izpildi Darba devēja uzņēmumā, sākot ar ____ gada __. _____.

2.4. Šis Līgums starp Darbinieku un Darba devēju tiek noslēgts uz nenoteiktu laiku. Darbinieks tiek pieņemts darbā uz pilnu / nepilnu darba laiku.

2.5. Darba tiesiskajām attiecībām piemērojami uzņēmumā spēkā esošie darba kārtības noteikumi un darba koplīgums.

3. DARBINIEKA PIENĀKUMI

3.1. Ievērot Darba devēja uzņēmuma darba kārtības, šī Līguma un darba koplīguma noteikumus, kā arī ugunsdrošības, darba aizsardzības, darba higiēnas noteikumus un citas Latvijas Republikas normatīvo aktu prasības.

3.2. Ievērot un pildīt sava ieņemamā amata profesionālās darbības pamatuzdevumus un noteikumus, kuri attiecas uz Darbinieka konkrēto ieņemamo amatu, un tas ir:

- 3.2.1. _____;
- 3.2.2. _____;
- 3.2.3. _____;
- 3.2.4. _____;
- 3.2.5. _____;
- 3.2.6. _____.

3.3. Laikā un precīzi izpildīt Darba devēja rīkojumus, pavēles un tamlīdzīgus norādījumus.

3.4. Pildot savus darba pienākumus, ņemt vērā un ievērot spēkā esošo LR likumdošanas aktu ietvaros uzņēmuma vadības pavēles, norādījumus un citus rīkojumus.

3.5. Saudzīgi izturēties pret Darba devēja naudas un materiālajiem līdzekļiem, kas atrodas viņa lietošanā vai valdījumā, un uzņemties pilnīgu materiālo atbildību par to nozaudēšanu vai bojāšanu.

3.6. Gādāt par zaudējumu novēršanu Darba devēja uzņēmumam. Neveikt darbības, kas tieši vai netieši var radīt zaudējumus Darba devēja uzņēmumam.

3.7. Rūpēties par uzņēmuma prestižu.

3.8. Ejot atvaļinājumā vai beidzoties darba attiecībām, nodod viņa atbildībā esošās vērtības un dokumentāciju ar aktu Darba devēja norādītajam darbiniekam. Iztrūkuma vai vērtības samazināšanās gadījumā Darbiniekam jāatbildina radītie zaudējumi.

4. DARBINIEKA TIESĪBAS

4.1. Pieprasīt no Darba devēja darba samaksu, kas nav mazāka par Latvijas Republikā

noteikto darba samaksas minimumu.

4.2. Pieprasīt no Darba devēja attiecīgās LR normatīvos aktos noteiktās sociālās garantijas.

4.3. Pēc saviem ieskatiem izmantot savu brīvo laiku un brīvdienas, kas ir noteiktas LR darba likumdošanas aktos un uzņēmuma darba kārtības noteikumos.

4.4. Pieprasīt LR likumdošanas aktos, darba kārtības noteikumos un darba koplīguma noteikto ikgadējo apmaksāto atvaļinājumu, saglabājot darba vietu un Līgumā noteikto darba samaksu.

4.5. Pieprasīt no Darba devēja Darbinieka ieņemamam amatam nepieciešamo informāciju pilnvērtīga darba procesa veikšanai.

5. DARBINIEKA ATBILDĪBA

5.1. Darbinieks ir pilnībā materiāli atbildīgs par zaudējumiem, kas, izpildot darba pienākumus, viņa vainas dēļ nodarīti Darba devējam, ja vien pats Darba devējs ar saviem norādījumiem nav bijis vainīgs, ka radušies zaudējumu. Darbinieks, saskaņā ar spēkā esošajiem likumdošanas aktiem, pilnībā materiāli atbildīgs par naudas, materiālajām un citām vērtībām, kuras Darba devējs ir nodevis tieši viņam.

5.2. Darbinieks ir personiski atbildīgs par veicamā darba kvalitāti un termiņiem. Darbinieks LR likumdošanas aktos noteiktajā kārtībā atbild par nepatiesu datu vai informācijas sniegšanu Darba devējam, kā rezultātā Darba devējam radušies zaudējumi.

6. DARBA DEVĒJA PIENĀKUMI

6.1. Ievērot Darbinieka tiesības, kas noteiktas Latvijas Republikas darba likumdošanas aktos.

6.2. Darba devējs apņemas izmaksāt Darbiniekam par kvalitatīvi, precīzi, rūpīgi un laikus padarītu darbu laika algu skaidrā naudā saskaņā ar uzņēmuma štatu sarakstu un uzņēmuma koplīgumu.

6.3. Darba devējs apņemas nodrošināt darba samaksas izmaksu divas reizes mēnesī – 22. (avansa izmaksas) un 7. datumā (galīgais mēneša aprēķins).

6.4. Nodrošināt veselībai nekaitīgus, drošus darba apstākļus un darba vidi, kas paredzēti LR likumdošanas aktos.

6.5. Pirms stāšanās darbā iepazīstināt Darbinieku ar veicamo darbu un apstākļiem, darba kārtības, darba aizsardzības un citiem darbam nepieciešamiem noteikumiem. Iespēju robežās celt Darbinieka kvalifikāciju.

6.6. Saskaņā ar LR normatīvajiem aktiem, darba kārtības noteikumiem un darba koplīgumu piešķirt Darbiniekam ikgadēju atvaļinājumu darbā. Piešķirt Darbiniekam atpūtas laiku saskaņā ar darba grafiku.

7. NOBEIGUMA NOTEIKUMI

7.1. Darbiniekam ir / nav tiesības slēgt darba līgumu ar citu darba devēju.

7.2. Darba Līguma noteikumus abas līgumslēdzējas puses var grozīt tikai ar abu pušu rakstveida piekrišanu atbilstoši LR darba likumdošanas aktiem.

7.3. Darba Līgumu var lauzt pirms termiņa, pusēm par to savstarpēji vienojoties. Vienpusēja darba Līguma laušana pieļaujama tikai LR darba likumdošanas aktos paredzētajos gadījumos un kārtībā. Darba līguma uzteikuma termiņš tiek noteikts darba koplīgumā un darba kārtības noteikumos.

7.4. Darba strīdi starp Darba devēju un Darbinieku neregulējami, savstarpēji pusēm vienojoties, bet, ja tas tā nav iespējams, tad tie izšķirami LR likumos noteiktajā kārtībā.

7.5. Darba Līgums sastādīts divos eksemplāros, no kuriem viens glabājas pie Darba devēja, otrs – pie Darbinieka.

PUŠU PARAKSTI
DARBA DEVĒJS

DARBINIEKS

Ar darba kārtības noteikumiem iepazīnos

10.b PIELIKUMS

DARBA LĪGUMS NR. 3

1. LĪGUMA PRIEKŠMETS

1.1. _____

2. LĪGUMA PAMATNOTEIKUMI

2.1. _____

2.2. _____

2.3. _____

3. DARBINIEKA PIENĀKUMI

3.1. _____

3.2. _____

3.3. _____

3.4. _____

3.5. _____

4. DARBINIEKA TIESĪBAS

4.1. _____

4.2. _____

4.3. _____

4.4. _____

5. DARBA DEVĒJA PIENĀKUMI

5.1. _____

5.2. _____

5.3. _____

5.4. _____

6. NOBEIGUMA NOTEIKUMI

6.1. _____

6.2. _____

6.3. _____

6.4. _____

DARBA DEVĒJS

DARBINIEKS:

10.c PIELIKUMS

DARBA LĪGUMS NR. 4

Hotel „Sunset beach” (6633006ZS, Cherries street 12) informs that we have in our hotel 3 vacancies for housemaids.

Nature of the work.

To serve hotel guests and to clean rooms.

Living conditions.

The hotel is providing a room and food.

Payment.

Salary depends on work done and tips, salary can be from 50 EUR till 200EUR per day.

Employer has a right to withdraw payment partly or in full if work is done unsatisfactory, delayed or employee with its actions has caused damage to the employer.

Work time: From March 1 till December 31.

Signature

11. PIELIKUMS

Patiesība vai mīts?

Paziņas, drauga vai radnieka piedāvājumam strādāt ārzemēs var droši uzticēties.
PATIESĪBA VAI MĪTS?

.....
.....

Firmai, kas piedāvā darbu ārzemēs, ievietojot sludinājumu avīzē, vajadzētu būt likumīgai.
PATIESĪBA VAI MĪTS?

.....
.....

Cilvēku tirgotāji vienmēr ir kriminālo aprindu pārstāvji un izskatās pēc noziedzniekiem.
PATIESĪBA VAI MĪTS?

.....
.....

Pieņemot darba piedāvājumu ārzemēs, tu viegli nopelnīsi daudz naudas.
PATIESĪBA VAI MĪTS?

.....
.....

Tev nav vajadzīga oficiāla darba atļauja īslaicīgam darbam ārzemēs vai tu to vari saņemt, nonākot attiecīgajā valstī.
PATIESĪBA VAI MELI?

.....
.....

Līgumu ar darba devēju tu varēsi parakstīt, kad nonāksi galamērķa valstī.
PATIESĪBA VAI MĪTS?

.....
.....

Viņiem būs nepieciešama tava pase, lai pieņemtu tevi darbā.
PATIESĪBA VAI MELI?

.....
.....

Ja tu nepakļausies, viņi nodarīs pāri tavai ģimenei un/vai citiem tev tuviem cilvēkiem.
PATIESĪBA VAI MELI?

.....
.....

Nav nekādas jēgas meklēt palīdzību.
PATIESĪBA VAI MELI?

.....
.....

12. PIELIKUMS

Darba sludinājumi

Britānijā notver migrantu aprāpēju

VALDZĪBNĪCĀJĀ

Terminācija notiek, kas izstrādāta, lai nodrošinātu, ka šādas izmaiņas neapdraud patērētāju drošību un veselību.

... lai palīdzētu šīs valsts iedzīvotājiem, kas ir pakļauti šādai riskam, lai palīdzētu šīs valsts iedzīvotājiem, kas ir pakļauti šādai riskam, lai palīdzētu šīs valsts iedzīvotājiem, kas ir pakļauti šādai riskam...

Lielbritānijā notiesā «vergturi» no Ukrainas

Ilmārs Krasovs

Lielbritānijā šīs valsts iedzīvotājiem ir jābūt uzmanīgiem, jo šīs valsts iedzīvotājiem ir jābūt uzmanīgiem, jo šīs valsts iedzīvotājiem ir jābūt uzmanīgiem...

IMS recruitment

NURSES DOCTORS DENTISTS for GREAT BRITAIN

Jāstrādā ārsts, farmakologs vai medicīnā un veselības aprūzē, vai arī par darbu iespējams Lielbritānijā, budžeta laipni gaidīt **Sākmens** a.g. 26.februārī plkst.11.00 vienlaikus Rīdovā Hovēl 1. stāvā, kumdiemērā darot.

Tālrunis: 7361395, e-pasts: info@imsrecruitment.com

DARBS

LIELBRITĀNIJĀ, ĪRIJĀ

LĪC.Nr. 77, 78, 79

VALDŽIJA

palīdzētājiem iekšzemes, ārvalstu, rūpnieciskā, celtniecībā, medicīnā, gaisma, automašīnās, pavarī, aukstās u.c.

Kredīts, Pārveidšana, izmācīšana.

WORK & Employment Centre SIA

Kr. Valdemāra ielā 17
Tālrunis: 7338212
mob. 8203098, 6692129

ZIP

Youth & Student Travel

Starptautiska tūrisma aģentūra - ZIP Youth & Student Travel-

PIEDĀVĀ DARBU LIELBRITĀNIJĀ:

Ilgtermiņa darbs

apakšpilotāžā sferā (resorānās, viesnīcās, kūrortos, u.c.)

Pasīdzes:

- Angļu valodas prasmes
- Iespēja darīt pieredzi
- Vecums 18-30 gadi

Jūlijska kuzemā: Tālrunis: 737 987
Tālrunis: 4375-1822 Faks: 7 227 938
Rīga, LV-1066

Info@ZipTravel.lv www.ZipTravel.lv

Piedāvā darbu

labi apmaksātu darbu ārzemēs medicīnā māsām, viņu palīgiem, šefpavāriem, pavāriem, oficiantiem, galdniekiem, elektrīkiem, celtniekiem u. c. Tālrunis: 7283375, 6190086, fakss 7283373, e-pasts: info@eurowork.lv

celtniecības kompānija "AV darbs" — celtniekiem Anglijā. Tālrunis: 9492785.

Piedāvā darbu

Anglijā un Īrijā

dažādās specialitātēs (var bez angļu valodas prasmes). Drīza izbraukšana. SIA "Regus", līcences nr. 27, nr. 73. Jēkabpilī 5223555, Rīgā 7226607.

TAVS ŠIS VASARAS PLANS ASV IEKAROSANA

IT IS YOUR TIME TO GO AND GET IT! JOPĀRĪMĀM IRĪKĀMĀLA **INTERNATIONAL EXCHANGE CENTER**

WORK AND TRAVEL PROGRAMMAS

MAKSA TIKAI - Ls 295

Arī iespējams darbu programmas: Lielbritānijā, Francijā, Kanādā un Austrālijā

TEV IR DAUDZĒ TĒSPĒJUMI KĀPĒC TU VĒL ESI SEIT? CELO NOPELNOT!

Tālrunis: 7282258, 6618992, 6618992

DEJOTĀJIEM

(go-go) klubs "Decolta". Var bez pieredzes, pieredzi, apmācību, Konkursēt. atgā. no 350 Lāimān. T. 9239331, 9418341

"Havana nights". Var bez pieredzes. Darbs nav saistīts ar izmaksām un emociju. Rīgas centrā. T. 9951898

nakts klubs "Raiska", darbs Jūrmalā. Var bez pieredzes. Alga no 500 Lāimān. T. 9239331

Darbs Anglijā sievietei no 25 līdz 40 gadiem bez kādādiem ieradumiem un ar vadītāja apliecību. Mob. tālrunis: 6-330555, lina.

Piedāvā darbu Īrijā pēc prasības. Mob. tālrunis: 8-209212.

13. PIELIKUMS

Attēli

14. PIELIKUMS

Nepabeigtie teikumi

Cilvēku tirdzniecības formas ir ...

Lai pārliecinātos par pakalpojuma uzticamību, ir jāpārbauda ...

Lai saņemtu kvalitatīvus darbā iekārtošanas pakalpojumus un izvairītos no pārpratumiem un krāpšanas, ir ...

Darba līgumā obligāti jābūt norādītai precīzai informācijai par ...

Ja piedāvātā līguma nosacījumi personu neapmierina, tad tai ir tiesības ...

Iesaistoties kādā no starptautiskajām apmaiņas programmām, noteikti jāpārliecinās ...

Kā aizsegs cilvēku tirdzniecībai var būt ...

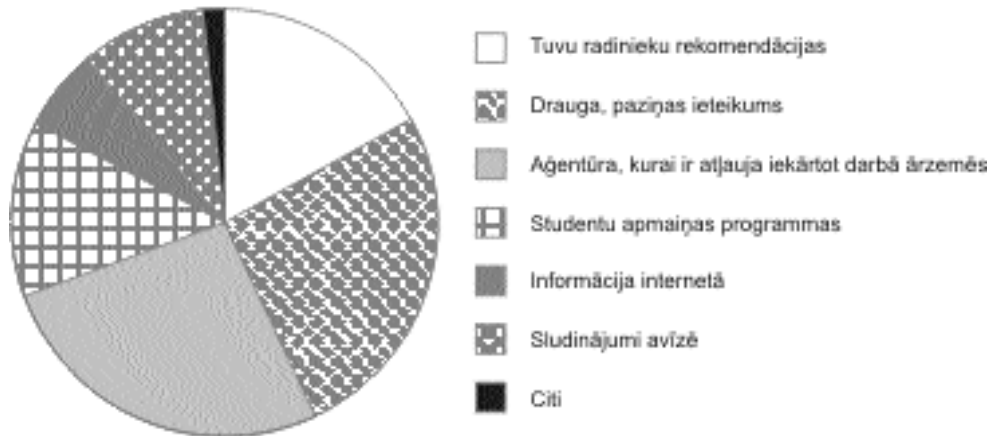
Jaunu sieviešu pievilināšanai vervētāji viņām parasti piedāvā ...

Piekrāptie un pazemotie cilvēki savā pieredzē dalās reti un nelabprāt, jo ...

15. PIELIKUMS

Latvijas iedzīvotāju aptaujas rezultāti.

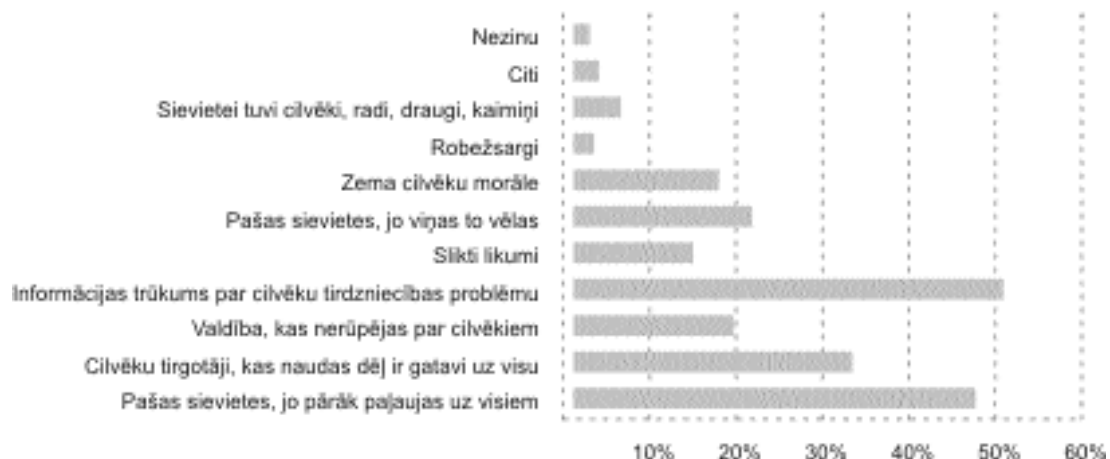
Iedomājieties, ka jūs ilgu laiku nevarat atrast darbu savā valstī un uzzināt par darba iespējām ārzemēs. Kādu no piedāvātajiem informācijas avotiem jūs izmantotu? (2001. gada Latvijas iedzīvotāju aptaujas rezultāti procentos.)

Ja Jūs uzzinātu, ka Jūsu tuva draudzene vai radniece, kura aizbrauca strādāt uz ārzemēm, ir spiesta pret savu gribu strādāt par prostitūtu, ko Jūs darītu? (2001. gada Latvijas iedzīvotāju aptaujas rezultāti.)

Kas, jūsuprāt, ir vainīgs, ka jaunas sievietes tiek aizvestas uz ārzemēm piespiedu kārtā strādāt par prostitūtām? (2001. gada Latvijas iedzīvotāju aptaujas rezultāti.)

SKAIDROJUMI

Abolicionisms (latīņu *abolitio* - atcelšana, likvidēšana; angļu abolitionist – cīnītājs pret verdzību) – 1. sabiedriskā kustība par kāda likuma atcelšanu. 2. sabiedriskā kustība par nēģeru verdzības atcelšanu 18. gs. beigās un 19. gs. sākumā.

Bērnu tiesības – normu kopums, kas nodrošina bērniem iespēju sociāli attīstīties, īstenojot dotības un intereses. Bērnu tiesības galvenokārt garantē valstiski un starptautiski likumdošanas akti, valsts un pašvaldību institūcijas, kā arī sabiedriskas organizācijas. Latvijā Bērnu tiesības regulē Bērnu tiesību aizsardzības likums, kas pieņemts Saeimā 1998. gada 19. jūnijā. Likumos nosaka bērna tiesības, brīvības un to aizsardzību, regulē pamatnosacījumus pēc kuriem kontrolējama bērna uzvedība un nosakāma viņa atbildība; reglamentē vecāku un citu fizisko un juridisko personu tiesības, pienākumus un atbildību par bērna tiesību nodrošināšanu, kā arī nosaka bērnu tiesību aizsardzības sistēmu.

Cilvēktiesības – cilvēkam neatņemamas pamattiesības un pamatbrīvības, kas izsaka pašcieņas, brīvības, taisnīguma un labklājības vajadzības un intereses attiecībā ar valsti, varu vispār. Cilvēka tiesības un brīvības ir nosacījums indivīda pilnvērtīgai attīstībai, izmantojot sociālos resursus un realizējot savas vajadzības. Cilvēktiesības ir universālas un attiecas uz jebkuru cilvēku.

Tradicionāli cilvēktiesības iedala šādās grupās: 1. Individuālās, personālās tiesības – tiesības uz dzīvību, brīvību, personas neaizskaramību, apziņas un uzskatu brīvību, uz privāto dzīvi, korespondences noslēpumu, uz brīvu pārvietošanos u. c. 2. Politiskās tiesības un brīvības – tiesības piedalīties sabiedrības un valsts pārvaldīšanā, vēlēties un tikt ievēlētiem, iedalīties referendumos, apvienoties biedrībās, tiesība uz vārda brīvību, informāciju u. c. 3. Sociāli ekonomiskās tiesības un brīvības – tiesības izvēlēties nodarbošanos, profesiju, tiesības uz veselības aizsardzību, sociālo nodrošināšanu, veselīgu apkārtējo vidi, uz izglītību. 4. Tiesības kultūras jomā – tiesības izmantot kultūras vērtības.

Deportācija (latīņu) – Cilvēku piespiedu pārvietošana no kādas noteiktas teritorijas vai valsts (izsūtīšana, izraidīšana atpakaļ uz savu valsti vai tranzitvalsti).

Deklarācija (latīņu *declaratio* – paziņojums) – 1. valdības, kādas partijas vai nevalstiskas organizācijas paziņojums, savu nostādņu pasludināšana.

Diskriminācija (latīņu *discriminatio* – atšķiršana, nodalīšana) – tiesību ierobežošana vai atņemšana. Cilvēka vai cilvēku grupas izslēgšana no līdzdalības atkarībā no tai kādas piemētošas īpašības vai pazīmes (tautības, rases, dzimuma, vecuma, reliģijas, veselības stāvokļa, seksuālās orientācijas u. c.).

Ekspluatācija (franču *exploitation*) – citu cilvēku darba piesavināšanās, ko izdara ražošanas līdzekļu īpašnieks; citu cilvēku izmantošana savā labā.

Emigrācija (latīņu *emigratio* – izceļošana) – brīvprātīga (politisku, ekonomisku u. c. iemeslu dēļ) vai piespiesta iedzīvotāju izceļošana uz citu valsti.

Erotiska rakstura materiāli – sacerējumi, iespaidzdevumi, attēli, datorprogrammas, filmas, video un skaņu ieraksti, televīzijas un radio raidījumi, kuros attēlots vai aprakstīts cilvēks vai viņa darbība tādā veidā, lai izraisītu lasītāja, skatītāja vai klausītāja iespējamo dzimumtieksmi.

Feminisms (latīņu *femina* – sieviete) Ideoloģisks strāvojums un politiska kustība, kas cīnās par sieviešu līdztiesību un sociālo līdzvērtību. Tas nodibinājies 18. gs., īpaši aktivizējies 20. gs.

Harta (latīņu *charta* – papīrs, raksts, sengr. *chartēs* – papirusa lapa) – politisks un juridisks dokuments, kurā galvenokārt izteiktas kādu sabiedrības slāņu politiskās prasības.

Identificēt (vidusl. latīņu *identificare*) – pazīt; atpazīt; konstatēt (pēc kādām pazīmēm).

Izolēts (franču *isoler* – nošķirt) – norobežot, nošķirt (piem., cilvēku) nepieļaut saskari ar apkārtējo vidi, ar apkārtējiem cilvēkiem; atdalīt, norobežot (piem., kādu telpu, objektu); atšķirt no citiem (piem., vienu tautu vai valsti).

Imigrācija (latīņu *immigrare* – ieceļot) – ārvalstu pilsoņu vai bezvalstnieku ieceļošana citā valstī uz ilgstošu laiku vai pastāvīgu dzīvi.

Integrācija (lat. *integratio* atjaunošana, sakārtošana) – 1. atsevišķu objektu apvienošana vienā veselumā, sistēmā. 2. iekļaušanās kādā organizācijā, savienībā u. tml.

Marginalizācija – 1. sabiedrības slāņa, sociālās grupas vai tās daļas nostādīšana tai neraksturīgā (sliktākā) stāvoklī. 2. process, kas grupai vai indivīdam neļauj piekļūt sabiedrības ekonomiskās, reliģiskās vai politiskās varas simboliem un svarīgām pozīcijām

Kontrabanda (itāliešu *contrabbando*, contra – pret, *bando* – valdības dekrēts) – Nelikumīga, slepena preču vai citu vērtību pārgādāšana pāri valsts robežai. Šādā veidā pārgādātās preces vai citas vērtības.

Konvencija (latīņu *conventio*) – 1. vienošanās, līgums. 2. polit. vairāku valstu vienošanās par kaut kādu principu vai rīcības normu ievērošanu. Pēc šāda līguma parakstīšanas attiecīgās normas automātiski kļūst par valsts, kura parakstījusi vienošanos, iekšējo tiesību normām, bet, ja tās nonāk pretrunā ar agrākajām normām, tad pēdējās tiek atceltas.

Korupcija (latīņu *curruptio*) – amatpersonu kopuma vai atsevišķu amatpersonu apzināta savu uzde-

vumu nepareiza pildīšana savtīgos nolūkos, politiskās interesēs vai arī aiz bailēm, slinkuma vai citu iemeslu dēļ.

Korumpēt (latīņu *corrumpere*) – uzpirkt ar naudu vai citiem materiāliem labumiem.

Migrācija (latīņu *migratio* – pārvietošanās) – pārvietošanās, pārceļšanās no vienas vietas uz citu; cilvēku ieceļošana valstī vai izceļošana no tas (ārējā migrācija), pārvietošanās pa valsts iekšieni (iekšējā migrācija).

Nodošana – ārvalstīs nogādātās personas atstāšana vai atdošana kādai citai personai, piemēram, striptīza kluba vai intīmservisa īpašniekam.

Pārvadāšana – personas pārvietošana no vienas vietas uz otru (pa sauszemi, gaisu, ūdeni) jebkādā veidā vai ar jebkādu transportlīdzekli.

Pēc traumas stresa sindroms (angļu *posttraumatic stress disorder*) – psihiska reakcija uz briesmām un ārpus vispārpieņemtajām normām notiekošo. Pēc traumas stresa sindromu var izraisīt ugunsgrēki u. c. negadījumi, kuros iet bojā cilvēka tuvākie radnieki, draugi vai arī tiek laužta pierastā sociālā kārtība. Pēc traumas stresa sindroma laikā parādās laikā un telpā, dezorientācija, briesmu pilni sapņi, liels uztraukums, sāpīgas atmiņas, nomākts garastāvoklis utt.

Pornogrāfija (sengrieķu *pornographos* – tāds, kurā rakstīts par prostitūtām, pornē – netikle, prostitūta, graphein – rakstīt) – vulgāri naturālistisks, nepieklājīgs dzimumdzīves, dzimumakta attēlojums literatūrā, tēlotājmākslā, kino utt. Darbs vai darbi ar šādu attēlojumu.

Pornogrāfiska rakstura materiāli – sacerējumi, iespiedizdevumi, attēli, datorprogrammas, filmas, video un skaņu ieraksti, televīzijas un radio raidījumi, kuros detalizēti un atklāti naturālistiski attēlots vai aprakstīts dzimumakta process dažādās tā izpausmēs un kuriem nav mākslas vai zinātniskas vērtības.

Prostitūcija (franču *prostitution*, latīņu *prostitutio* – nodošanās netiklībai) – nodarbošanās veids — seksuālie pakalpojumi par samaksu.

Riska grupa – sociāla grupa, kas pēc sava labklājības vai veselības stāvokļa un dzīvesveida atrodas kritiskā situācijā un varbūt bīstama pati sev, kā arī citiem sabiedrības locekļiem.

Rasisms (franču *racisme*) – 1. ideoloģija un politika, kas balstās uz nostādni, ka cilvēku rases jau no dabas ir fiziski un garīgi nelīdzvērtīgas, viena rase ir pārāka par citām un tādēļ «augstākas» rases tautas esot acinātas valdīt pār «zemākas» rases rautām. 2. uzskatu kopums, kas pamatojas uz nostādni, ka daži cilvēki nav līdzvērtīgi citiem viņu piederības noteiktai rasei dēļ. Atkarībā no dažādu valstu vēstures, kultūras un citiem sociāliem faktoriem ir dažādas rasisma formas.

Ratifikācija (latīņu *ratificatio*, *ratus* – apstiprināts, *facere* – darīt, taisīt) – starptautiska līguma apstiprināšana augstākajā valsts varas institūcijā.

Rehabilitācija – pasākumu komplekss, kura mērķis palīdzēt uzveikt fiziskos, garīgos vai psihiskos trūkumus un to sekas, kurus cilvēks pats nespēj pārvarēt, kā arī novērst vai mazināt invaliditātes, darba nespējas draudus, atraisīt spējas un spēkus, kā arī ticību sev, kas ļautu cietušajam atrast savu vietu sabiedrībā un darba tirgū.

Saņemšana – ir uz ārvalsti nogādātās (aizvestās) personas sagaidīšana un pieņemšana.

Seksuālā ekspluatācija – parasti ekspluatācija nozīmē citu cilvēku darba piesavināšanos un citu cilvēku izmantošanu savā labā. Seksuālā ekspluatācija ir saistīta ar dažāda veida seksuāliem pakalpojumiem, kurus persona tiek piespiesta sniegt citu cilvēku peļņas labā.

Seksuāla uzmākšanās ir varas, pārākuma un kontroles panākšana, izmantojot dzimumattiecības, un ir vardarbīga pēc savas būtības. Tā var būt mutiska (joki, piezīmes, komentāri u. c.), neverbāla (kustības, skatieni, mīmika, žesti), fiziska (pieskārieni, tieša aizskaršana)

Slēpšana – ar slēpšanu jāsaprot personas turēšana tādā vietā, kur citi viņu neredz, kā arī tādu apstākļu radīšana, lai personu nevarētu atrast.

Starpdisciplinārā pieeja – dažādu profesionālu darbību un zinātņu integrācija sociālā darba praksē. Tā norāda uz atsevišķu akadēmisko disciplīnu robežu pārsniegšanu, apkārtējās vides sarežģītību, dažādību un daudzējādo ietekmi uz personas ikdienas dzīvi.

Stigma (sengrieķu *stigma* (*stigmatos*) – dūriens, rēta, zīme) – 1. iededzināta zīme (senāk — noziedznieka vai verga ādā), kauna, negoda zīme. 2. socioloģijā šis jēdziens nozīmē devalvāciju, zemākas vērtības piešķiršanu. Izšķir trīs veidu stigmas – ķermenisku, morālistisku, cilšu.

Suteners (franču *souteneur* – aizstāvis, suteners) – vīrietis, kas sev pakļauj prostitūtas, lai iegūtu daļu no viņu ienākumiem.

Šantāža (franču *chantage*) – izspiešana ar iebaidīšanu vai draudiem izpaust kādus (parasti kompromitējošus) faktus.

Vervēšana – ir personas iesaistīšana cilvēku tirdzniecībā, veicot savstarpējas sarunas, izmantojot trešās personas starpniecību, piemēram, ievietojot darba piedāvājuma sludinājumus plašsaziņas līdzekļos vai izmantojot personīgu paziņanos u. tml.

Vervētāji – cilvēku tirdzniecības kontekstā tās ir personas, kas iesaistītas kādā no cilvēku tirdzniecības

posmiem un kuras uzskatāmas par noziedzniekiem.

Skaidrojumi sagatavoti, izmantojot:

- Svešvārdu vārdnīca. Jumava
- Marshal G.I, Oxford Dictionary of Sociology, 1998
- Sociālā darba un terminoloģijas vārdnīca. Sociālā darba un pedagoģijas augstskola «Attīstība», 2000
- Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A., Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs U.Krastiņa zin. redakcijā, 2. sējums, «AFS», Rīga, 2003
- Ozoliņa Ž., Ievads politikā, Apgāds Zvaigzne ABC 1998

Cilvēku tirdzniecības tēmas iekļaušana ārpuskolas aktivitātēs jauniešiem.

Ikkatrs jauniešs mūsdienā ir uzskatāms par resursu, kurš ir veiksmīgs informācijas nesējs saviem vienaudžiem un vecākiem. Tādēļ šī sadaļa izveidota ar mērķi parādīt iespējas un palīdzēt jauniešiem izvērtēt savu lomu cilvēku tirdzniecības novēršanā un sabiedrības informēšanā.

Šādas iespējas paver iesaistīšanās jaunatnes un nevalstisko organizāciju darbā, kā arī dažādās citās aktivitātēs. Viena no šādām organizācijām, kas darbojas Latvijā, ir Eiropas Jaunatnes Cilvēktiesību sadarbības tīkls (*EYHR-Net*). *EYHR-Net* ir jaunatnes cilvēktiesību organizācija, kas apvieno dažādu dzimumu un vecumu jauniešus neatkarīgi no viņu tautības, rases, reliģijas, seksuālās orientācijas utt., lai kopā darbotos par cilvēktiesību izpratni un to ieviešanu Latvijā un Eiropā. Cilvēktiesību sadarbības tīkls organizē jauniešiem dažādas iespējas, piemēram apmācības seminārus, apmaiņas, kampaņas, kas attiecas uz problēmu aktualizāciju un risināšanu, kopā vērtējot, *EYHR-Net* piedāvā jauniešiem attīstīt sevi un jauniešus sev apkārt. Organizācijas mērķis ir popularizēt cilvēktiesības, kā arī veicināt cilvēktiesību ieviešanu sabiedrībā, īpaši jauniešu vidū, veicinot demokrātiju un iecietību, aicinot un rosinot jaunatni sadarboties demokrātiskas un drošas Eiropas veidošanā, kur cilvēktiesību ieviešana ir Eiropas attīstības pamats.

Visas šajā sadaļā ietvertās aktivitātes var tikt adaptētas dažādām cilvēku grupām, pievienojot papildus jautājumus par dažādām ar cilvēku tirdzniecību saistītām sociālām problēmām. Jāuzsver, ka lielākā daļa šo aktivitāšu prasa pacietību un nopietnu sagatavošanās procesu.

Zemāk pievienotas veiksmīgas ārpuskolas aktivitātes, kuras tiek iedalītas trijās daļās – ārpus telpām veicamās aktivitātes, simulācijas un integrētā pieeja. Šīs aktivitātes ir praksē pārbaudītas un to efektivitāte un rezultativitāte ir pierādīta.

Ārpus telpām veicamās aktivitātes

Ir virkne aktivitāšu, kuras iespējams veikt ārpus telpām, pilsētā, ciematā, plavā, tomēr šajā sadaļā uzmanība tiks pievērsta aktivitātēm, kuras iespējams veiksmīgi realizēt, galvenokārt, apdzīvoto vietu centros. Vienlaikus iespējama šo aktivitāšu adaptācija dažādiem apstākļiem, kas galvenokārt atkarīgs no apmācītāja, koordinatora vai līdera izdomas spējām, kā arī no komandas atvērtības.

Stafete

Viens no veiksmīgākajiem veidiem, kā iesaistīt jauniešus ielu kampaņās, ir dažāda veida stafetes. Šī metode galvenokārt ir iespējama pilsētās, kā arī brīvdienās, izmantojot divas pieejas: komandu darbs, sacenšoties ar grupas vadītājiem vai grupai sacenšoties ar vadītāju, kā arī dažādas grupas, kuras sacenšas savā starpā.

Veidojot stafetes uzdevumus, jāievēro arī resursu nepieciešamība. Katram uzdevumam resursi ir vērtējami četrās pozīcijās.

1. Cilvēkresursi (vadītāji, tiesneši, dalībnieki).
2. Materiāli (papīrs, fotoaparāts, marķieri utt.).
3. Finances (nauda, ārvalstu valūta).
4. Laiks (laika posms, kas tiek pavadīts stafetes laikā).

Vienlaikus ir svarīgi izvērtēt uzdevumu sarežģītības pakāpi, izvērtējot laika apstākļus (stafetes garums un norises vieta) un dalībnieku vecumu (vai jaunieši spēs izskaidrot cilvēkiem sava uzdevuma mērķi). Uzsākot darbu, jāizvērtē visu šo resursu pieejamība, kā arī jānosaka stafetes mērķis. Lai vienkāršāk izprastu stafetes ideju, sniedzam jums piemēru.

Piemērs:

Stafetes nosaukums: cilvēks kā prece.

Stafetes norises laiks un vieta – 01.06.2006, Rīga, parks pretī Operai.

Stafetes mērķis: panākt dalībniekiem sajūtu konfrontāciju par cilvēku tirdzniecības tēmu. Informēt sabiedrību par cilvēku tirdzniecību.

Stafetes galvenie noteikumi: komandas sacenšas savā starpā. Stafete tiek uzsākta un noslēdzas parkā pretī Operai.

Stafetes dalībnieki: 20 dalībnieki, kas tiek sadalīti četras komandās, katrā 5 dalībnieki. Katrai komandai seko viens tiesnesis.

Stafetes koordinatori: 3 pastāvīgie koordinatori, kuri atrodas starta un finiša līnijā, un 4 tiesneši, kas seko katrai komandai

Stafetei dotais laiks: 120 minūtes.

Stafetes uzdevumi:

1. Nofotografēties 2 veikalu skatlogos, tēlojot manekenus.
2. Nopelnīt 1 LVL, dejojot ar garāmgājējiem.
3. Apkopojiet 10 cilvēku viedokļus, mēģinot pārdot vienu no saviem komandas locekļiem. Vai kāds būtu gatavs šo cilvēku iegādāties? Cik viņš būtu gatavs maksāt?
4. Noskaidrot 20 dažādus aizspriedumus un mītus par cilvēku tirdzniecību.
5. Izskaidrot 10 jauniešiem, kas ir cilvēku tirdzniecība.
6. ...

Stafetes noslēgumā nepieciešams piešķirt simboliskas balvas katram stafetes dalībniekam, kā arī nepieciešama kopīga diskusija pēc stafetes, lai izanalizētu dalībnieku sajūtas. Diskusija nepieciešama, lai katrs dalībnieks izteiktu savas emocijas, pretējā gadījumā gūtās emocijas var negatīvi ietekmēt dalībnieka turpmākos soļus. Stafetes vadītājam ir jāizskaidro katra uzdevuma nozīme.

Mākslinieciskā pašdarbība

Mākslinieciskā pašdarbība gan skolas, gan ārpuskolas aktivitātēs visā pasaulē tiek izmantota jau vairākus gadu desmitus, kā arī atzīta par vienu no vienkāršākajām aktivitātēm ar zemu emocionālo risku.

Māksliniecisko pašdarbību var izmantot, rīkojot zīmēšanas, fotogrāfiju, kolāžu konkursus, kuru izstāde var norisināties uz vienas no pilsētas ielām vai veikalu skatlogos. Darbus iespējams noformēt atbilstoši tēmai, piemēram, Vispārējās Cilvēktiesību deklarācijas 4. pants «Nevienam cilvēkam nedrīkst turēt verdzībā vai nebrīvī; visa veida verdzība un vergu tirdzniecība ir aizliegta», pievienojot informāciju par problēmas būtību, izdotos ne tikai veiksmīga jauniešu iesaistīšana aktivitātē, bet arī laba sabiedrības informēšanas kampaņa.

Iespējams organizēt etīdes, nelielas izrādes uz ielām, draugiem, liekot aizdomāties par cilvēku tirdzniecības problēmām. Veidojot etīdes vai izrādes, jāievēro, ka pirms aktivitāšu veikšanas nepieciešams apskatīt kādu reālu vai izdomātu dzīves situāciju, piemēram, noskatīties filmu «Mūžīgi Lilja» vai izlasīt cilvēku tirdzniecības upura dzīvesstāstu internetā, un censties atveidot šīs filmas epizodes.

Lai realizētu mākslinieciskās pašdarbības aktivitātes, katram dalībniekam jāļauj vaļā fantāzijai, pirms tam izskaidrojot vai liekot izanalizēt problēmas būtību. Šajās aktivitātēs galvenais ir katra dalībnieka individuālā pieeja, uzsverot, ka ikkatrs cilvēku tirdzniecības gadījums ir vērtējams atsevišķi.

Pētnieciskais darbs

Jau veidojot stafetes, jaunieši iepazīstas ar izpēti procesu, tomēr ļoti interesants ir arī kopējs problēmas izpēti process, darbā ar jauniešiem vairāk ieteicama kvantitatīvā izpēti. Jaunieši paši kopīgi un/ vai atsevišķi var izstrādāt virkni jautājumu, kā arī noteikt katra jautājuma mērķi, lai pētītu sabiedrības attieksmi pret cilvēku tirdzniecības jautājumiem.

Pētījumā vēlams izstrādāt vismaz 10 dažādus jautājumus, kā arī piedāvāt dažādus atbilžu variantus, lai būtu vienkāršāk apkopot viedokļus un sniegt vērtējumu. Izstrādājot anketu, var veikt aptauju par dažādiem mūsu sabiedrībā pastāvošiem aizspriedumiem, noskaidrot, cik labi sabiedrība ir informēta par noteikto problēmu utt. Šajā aktivitātē ieteicams konsultēties ar speciālistiem – sociologu, skolotāju vai apmācītāju.

Metode ir interaktīva, tajā var iesaistīt dažādu vecumu, dzimumu personas, kā arī personas ar dažādu sociālo stāvokli u. tml. Svarīgi uzsvērt ka, lai pētījums sniegtu pietiekami plašu priekšstatu par sabiedrības viedokli, nepieciešams aptaujāt vismaz 100 cilvēku.

Rezultātu var izmantot turpmākajā darbā, gatavojot projektus skolā vai organizācijā, kā arī pietiekami plaša pētījuma gadījumā rezultātu var dot medijiem.

Piemērs:

Anketa un jautājumi

Pētījuma nosaukums:

Dzimums:

Vecums:

Dzīvo (pilsēta, valsts):

Izglītība:

1. Vai zināt, kas ir verdzība?

– Jā.

– Nē.

2. Vai zināt, kas ir cilvēku tirdzniecība?

– Jā.

– Nē.

3. Vai apstiprināt minējumu, ka par cilvēku tirdzniecības upuriem kļūst tikai sievietes?

– Jā.

– Nē.

– Nemāku atbildēt.

4. Vai apstiprināt minējumu, ka cilvēku tirdzniecības upuri paši ir vainīgi?

– Jā.

– Nē.

– Nemāku atbildēt.

5. Vai apstiprināt minējumu, ka cilvēku tirdzniecība saistīta tikai ar seksuālo pakalpojumu sniegšanu?

– Jā.

– Nē.

– Nemāku atbildēt.

6. Vai varat simtprocentīgi galvot, ka nekad nekļūsiet par cilvēku tirdzniecības upuri?

– Jā.

– Nē.

– Nemāku atbildēt.

7. Vai apstiprināt minējumu, ka cilvēku tirdzniecības upuri ir tikai cilvēki no maznodrošinātām ģimenēm?

– Jā.

– Nē.

– Nemāku atbildēt.

8. Vai jūs pārdotu kādu no saviem orgāniem, ja jums būtu nepieciešami iztikas līdzekļi?

– Jā.

– Nē.

– Nemāku atbildēt.

9. Vai tuvākajā laikā plānojat strādāt ārpus Latvijas?

– Jā.

– Nē.

– Nemāku atbildēt.

10. Vai cilvēku tirdzniecība ir aktuāla problēma Latvijā?

– Jā.

– Nē.

Simulācijas

Nekas nav absolūts, viss ir relatīvs. Pastāv daudzi veidi, kā cilvēki saprot un interpretē realitāti, kas bieži ir atkarīga no konteksta, kultūras un indivīda pieredzes. Ikviens no mums veido savu pasaules redzējumu, un, pateicoties simulācijām, katrs dalībnieks un koordinators var pētīt dalībnieku viedokli, rīcību un attieksmi. Simulācijas ir veiksmīgs veids, kā palīdzēt dalībniekiem un koordinatoram apzināties savu personisko atbildību pret sevi, citiem dalībniekiem un koordinatoru, kā arī pret apkārtējo sabiedrību.

Viens no vispazīstamākajiem simulācijas veidiem ir lomu spēles, tomēr šajā sadaļā vairāk pievērsīsimies realitātes simulācijām.

Realitātes simulācijas

Realitātes simulācijas ir komplekss process, kurš prasa ilgu sagatavošanās procesu, bet sniedz neatkārtojamu rezultātu. Šīs simulācijas mērķis ir izveidot tādus dzīves apstākļus, ar kuriem dalībnieki līdz šim nav saskārušies. Sagatavošanās laiks parasti nav īsāks par 1 mēnesi, jo jāizplāno katrs solis, lai simulācija būtu pēc iespējas vairāk pietuvināta realitātei. Lai simulāciju veiksmīgāk tuvinātu realitātei, pašai simulācijai jānorisinās ne mazāk kā 3 pilnas dienas (3 x 24h), kur sākumā dalībniekiem tiek paziņoti spēles noteikumi un nobeigumā noteikti tiek kopīgi diskutēti par sajūtām.

Tajā pašā laikā ļoti svarīgi ir noteikt simulācijas norises vietu. Simulācijas norises vietā jānodrošina dalībnieku izvietošana atsevišķās istabās vai mājiņās, lai katrā istabiņā vai mājiņā tiktu izveidots noteikts klimats (apstākļi) atbilstoši simulācijas specifikai.

Pirms simulācijas nepieciešams veikt vairāku un dažādu gadījumu analīzi (*case studies*), lai nekoncentrētos tikai uz vienu gadījumu. Pēc vairāku gadījumu sīkas analīzes nepieciešams pielāgot simulāciju, katram konkrētam gadījumam.

Vienā simulācijā piedalās ne mazāk kā 10 dalībnieki, katram tiek piešķirta sava loma. Dalībnieku ieteicamais vecums ir, sākot no 16 gadiem. Darbība jāuzsāk nekavējoties, nedodot laiku pārdomām.

Šajā simulācijā iespējams simulēt vervēšanu, turēšanu ieslodzījumā, sabiedrības nosodījumu pret upuri, upura izbēgšanu. Jāpiemin, ka nepieciešams nepārtraukti sekot dalībnieku soļiem, lai situācija nemitīgi tiktu kontrolēta un neviens no dalībniekiem netiktu traumēts jeb netiktu pārkāpti spēles noteikumi.

Līdzīgi kā ar lomu spēlēm, realitātes simulācijas ir sadalītas četros blokos:

1. Scenārija izstrāde (jāsāk gatavot vismaz mēnesi iepriekš).
2. Lomu spēles izskaidrošana (tā ir viena no scenārija sastāvdaļām).
3. Lomu spēle (scenārijs).
4. Diskusija (izmantojot pēdējo dienu vai pusi dienas).

Lai veiksmīgāk izstrādātu realitātes simulāciju par cilvēku tirdzniecības jautājumiem, sekojiet pārī ieteikumiem spēles sagatavošanā:

- nospraudiet skaidrus mērķus realitātes simulācijai, kādu ziņu tā sniegs dalībniekiem;
- kādas ir pašas grupas vajadzības un specifika, kurām nepieciešams scenāriju pielāgot.

Jāizvērtē katrs dalībnieks atsevišķi, lai jaunietis šādu lomu jau nebūtu spēlējis dzīvē. Vienlaikus izvērtējot atsevišķi dalībnieku veselības stāvokli (piem., diabēts, astma utt.);

- svarīgi ir pielāgot visu, rūpējoties, lai simulācijas gaitā nerastos nekādi reālās vides traucējumi;

- jāuzsver, ka spēlei nepieciešami novērotāji, kas vēlākās diskusijas laikā spētu kritizēt vai atbalstīt kādas noteiktas lomas darbības. Novērotāji nevar būt spēles dalībnieki, realitātes simulācijai kā novērotājus varam piesaistīt attiecīgās jomas ekspertus, kā arī psihologus vai psiholoģijas studentus, kuri var skaidrot simulācijā radušās sajūtas, reakcijas utt.;

- viena no galvenajām lietām simulācijas veidošanā ir vadītāju pieredze mērķu uzstādīšanā, simulācijas un diskusiju vadīšanā, kas ir svarīga, lai iegūtu rezultātus.

Realitātes simulācijas iespējams pielāgot dažādām tēmām. Realitātes simulācijas attīsta jauniešiem attieksmi pret noteiktu jautājumu, audzina līdzjūtību, kā arī veido apstākļus, lai jauniešos veidotu realitātes sajūtu pret tiem, kuri nonākuši šādos apstākļos.

Scenārija piemērs:

Nosaukums: dzīve ir un paliek dzīve.

Laika posms: 01.07.2005. – 05.07.2005.

Mērķis: veikt apmācības procesu jauniešiem par cilvēku tirdzniecības problēmu. Ļaut atpazīt vervēšanas veidus. Izprast imigrācijas un sociālo politiku, kā arī cilvēktiesību stāvokli dažādās valstīs.

Norises vieta: kempings *Ezers*, kempingā pieejamas 10 atsevišķas mājiņas.

Simulācijas dalībnieku daudzums: 25.

Simulācijā klātesošie apmācītāji un citi profesionāļi, to lomas:

simulācijas vadītājs, 3 apmācītāji (pasts, starptautiskās organizācijas novērotājs, INTERPOLA pārstāvis), psihologs, medmāsa un 4 lektori (neatrodas pastāvīgi uz vietas), kā arī 5 novērotāji (IOM Latvija, Iekšlietu ministrija, 2 LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātes studenti un laikraksts *Diena*).

Pamata noteikumi:

Simulācijas laikā netiek izmantoti mobilie telefoni.

Simulācijas laikā nav pieejams internets.

Komunikācija starp citām mājiņām atļauta, tikai izmantojot pasta pakalpojumus.

Obligāts apmeklējums visiem pasākumiem.

Mājiņu sadalījums:

1. mājiņa – moderna, attīstīta, bagāta valsts
2. mājiņa – attīstīta valsts Eiropas dienvidos
3. mājiņa – jaunā Eiropas Savienības dalībvalsts
4. mājiņa – ļoti nabadzīga valsts, kura nevar saviem iedzīvotājiem nodrošināt pietiekamu sociālo palīdzību
5. mājiņa – valsts tikko pēc karadarbības, bet ar bagātīgi pieejamiem dabas resursiem
- 6.–10. mājiņa – apmācītāji un novērotāji

Konferenču telpa – Lekciju norises vietas, pusdienu un vakariņu norises vietas.

Katrai valstij, tiek izstrādāti noteikumi imigrācijā, nodarbinātībā, sociālajā palīdzībā, kuri stingri jāievēro. Mazāk attīstītajās valstīs pastāv ceļošanas ierobežojumi, pasta sūtījumu kontrole, pārtikas ierobežojums utt. Katra mājiņa no sava vidus ievēl kapteini. Katrā mājiņā dzīvo 5 cilvēki.

Ieteikumi:

1. Pirmās dienas vakarā visiem dalībniekiem jāizdod pasas ar katras mājiņas valsts nosaukumu, dokumentiem (likumi, kuri obligāti jāievēro, – imigrācija, sociālā politika utt.), naudu, pasūtījumu lapām, pārtikas rezervēm. Jāiepazīstina ar simulācijas noteikumiem. Līdz tam jāļauj dalībniekiem kopīgi iepazīties, atpūsties utt.

2. Katrai mājiņai jānosaka atsevišķi pasta izdales un saņemšanas laiki, 4. un 5. mājiņai visas vēstules ir jāatplēš, 5. mājiņai katra 3. vēstule jāaizsūta atpakaļ ar uzrakstu uz aplokšnes «Nederīga nosūtīšanai». 4. un 5. mājiņai pasts tiek pieņemts un sadalīts tikai vienu reizi dienā. Pasūtījumi papildus preču iegādei arī tiek saņemti pa pastu ar uzrakstu – «Centrālajam aparātam».

3. Katrai mājiņai jānosaka atsevišķi dušu pieejamības laiki, attīstītajām valstīm (1.–3. mājiņa) 1 h divas reizes dienā, pārējām – 30 min divas reizes dienā.

4. Šoka elementi:

1. un 3. dienā tiek iztraucēts 5. mājiņas naktsmiers, simulējot mājiņas pārmeklēšanu;
2. dienā 4. mājiņai atņem divas pudeles ūdens;
2. dienā 2. un 3. mājiņai liek maksāt nodevas valstij;
2. dienā jāizzog viens 1. mājiņas dalībnieks (cilvēks jānodarbina virtuvē);
2. dienā pasta pieņemšanas laikā 5. mājiņā viens no dalībniekiem jāaicina sekot pastam, tādējādi nosūtot to kalpošanā uz 1. mājiņu;
3. dienā jāorganizē atpūtas vakars, kurā visi kopīgi atpūšas, bet tiek nozagts pa vienam no katras mājiņas, nodarbinot tos dažādos darbos, divus ieslēdzot kādā no mājiņām;
2. dienā 5. mājiņas dalībnieki naktī tiek izsaukti no mājiņas, 30 min dzīti tumsā pa zināmām takām, divi cilvēki netiek ielaisti atpakaļ mājiņā, un viņiem jāmeklē patvērums citās mājiņās līdz nākamās dienas plkst. 6. Mājiņām, pieņemot dalībniekus, ir jāievēro savas valsts likumi.

Visi aizrūrētie dalībnieki jāatbrīvo ne vēlāk kā pēc 3 stundām, nodrošinot viņiem pieeju tualetēm un ūdenim.

5. Lekcijas.

Katru dienu vienā un tajā pašā laikā jāorganizē vismaz divas lekcijas par dažādām tēmām. Jāorganizē atpūta starp lekcijām. Dalībniekiem ir jāatrodas savās grupās.

6. Ēdienreizes.

Brokastis tiek pasniegtas mājiņā, pārējās ēdienreizes notiek vienā un tajā pašā laikā un telpā visām grupām, bet mājiņām atsevišķi. Ēdienreizes laikā jāvalda pilnīgam klusumam.

7. Diskusija.

Pēdējā dienā norisinās diskusija par visām notikušajām aktivitātēm, dalībnieku sajūtām, idejām nākotnē. Pēdējā dienā visām grupām ir jābūt kopā, pārrunājot sajūtas, kopā atpūšoties utt.

Aktivitātes var norisināties arī citā secībā, varat arī mainīt aktivitātes, pielāgojot tās īpašām jomām. Aktivitāšu laikā jānodrošina, lai dalībnieki netiktu pazemoti, neciestu fiziskas sāpes utt.

Integrētā pieeja

Katra no jau minētajām aktivitātēm var tikt integrēta lielāka apmēra pasākumā, notikumā, lai ļautu dalībniekam ciešāk citam citu iepazīt. Vienu vai visas aktivitātes ir iespējams integrēt daudzos lielāka apmēra pasākumos – nometnēs (jāatgādina, ka nometņu organizēšanai nepieciešami īpaši kvalificēti vadītāji), semināros, konferencēs, darba grupās, ielu akcijās.

Mūsdienu apstākļos īpašu gaisotni pasākumiem piešķirtu ārvalstu viesu dalība, līdz ar to jauniešiem tiktu sniegta iespēja ne tikai iepazīties ar viedokļiem un mītiem, kuri sastopami ikdienā, bet viņi arī izzinātu citās valstīs un reģionos pastāvošos mītus.

Analizējot katru no pasākumiem atsevišķi, jāmin, ka lielākajai daļai no visām aktivitātēm piemērotākas ir nometnes un vairāku dienu semināri, īpaši jāpiemin, ka realitātes simulāciju var izvērst visas nometnes laikā, protams, iekļaujot simulācijas izvērtējumu un viedokļu apkopojumu.

Kā papildu veiksmīgs notikums būtu vērtējama tā sauktā ielu akcija, šo akciju laikā nav nepieciešami milzīgi finanšu resursi, ielu akcijas tiek uzskatītas par vienu no ekonomiskajiem pasākumiem, kas prasa minimālus līdzekļus, savukārt atbildot ar maksimālu rezultātu.

Šeit parādītas tikai nedaudzas iespējas, kā jauniešiem ārpus mācību stundām piedāvāt iepazīties ar cilvēku tirdzniecības problēmas aspektiem. Aktivitātes, protams, iespējams modificēt, piemērojot konkrētai vietai, tematikai, priekšzināšanu līmenim un pieejamiem resursiem.

Nepieciešamības gadījumā Eiropas Jaunatnes civiltiesību sadarbības tīkls ir gatavs sadarboties un atbalstīt, kā arī sniegt padomu vienas vai visu minēto aktivitāšu organizēšanā. Ja jūs interesē un ne tikai – aplūkojiet **www.eyhr.net.lv**

Izmantotā literatūra

ANO Izglītības programma, Izglītības un Zinātnes ministrija. Pusaudžiem par intīmo. Rokasgrāmata skolotājiem. 2003

Bruckert, C., Colette Parent, Trafficking in Human Beings and Organized Crime: A Literature Review. Community, Contract and Aboriginal Policing Services Directorate: Royal Canadian Mounted Police, Canada 2002.

Butler, S.J., Myth and Realities about the UN's Work with Women and Children, Ecumenical Women 2000+, www.ew2000plus.org/news_myths.htm

Celmiņa, E., Garokalna-Bihela, G., Gromovs, J., Zalcmāne, S., Cilvēku tirdzniecība – izpratne, problēmas, risinājumi, IOM, Rīga 2004.

Grant, A., Grabosky, P., David F., The Commercial Sexual Exploitation of Children, Children and Crime: Victims and Offenders Conference, Brisbane, Australia 1999.

Graycar, A., Trafficking in Human Beings, Australian Institute of Criminology, International Conference on Migration, Culture and Crime, Israel, 1999.

David, F., Australian Institute of Criminology Research and Public Policy Series No.24 «Human Smuggling and Trafficking», 1996.

Derks, A., Combating Trafficking in South-East Asia. IOM Migration Research series. 2000.

Dunfield, A., Trafficking in Women from Baltic States to Nordic Countries increases sharply, Helsingin Sanomat 26.02.2002, www.walnet.org/csis/news/world_2002/sanomat-020226.

Ekberg, G.S., The international Debate about Prostitution and Trafficking in Women: Refuting the Arguments, Seminar on the Effects of Legalisation of Prostitution Activities – a Critical Analysis, Sweden 2002.

ILO, Trafficking in Human Beings. New Approaches to Combating the Problem, Special Action Programme to Combat Forced Labour, ILO 2003.

Knudsen, V.S., Sørensen, A.D., Youth, Gender and Pornography, NIKK Magasin: Sexualisation of Pubic Space, No.3 - 2004.

Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā, Eiropas Padome, 1997, Latvijas Vēstnesis nr. 85, 29.03.1997.

Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre A., Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs U. Krastiņa zin. redakcijā, 2. sējums, «AFS», Rīga, 2003. g., 299. lpp.

Larsson, F., The Reintegration of Trafficked Minors: Practice, Experience and Problems. Conference in Helsinki, Stop Child Trafficking: Modern-Day Slavery. 1-3 June, 2003.

O'Neill Richard, A., International Trafficking in Women to the United States: A Contemporary Manifestation of Slavery and Organized Crime, Centre for the Study of Intelligence, 1999

Protokols par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to, Latvijas Vēstnesis nr. 127, 06.09.2002.

Stop trafficking in human beings: together it's possible. Proceedings of the international conference "21st Century Slavery – The Human Rights Dimension to Trafficking in Human Beings", May 15-16, 2002 Trafficking A Global Problem, i Abolish – The Anti-Slavery Portal, www.iabolish.com

The Scope of Human Trafficking, International Humanitarian Campaign Against the Exploitation of Children, www.helpsavekids.org

UNICEF, Press release. To end child labour nations must fight trafficking of children, UNICEF GENEVA / NEW YORK, 12 June 2003.

USAID's Office of Women in Development, Women as Chattel: The Emerging Global Market in Trafficking Gender Matters Quarterly No. 1, February 1999,

Vindels, A., «Cilvēku tirdzniecība», (nav publicēts), 2003.

Zaķe, I., Sieviešu tiesību kustības vakar un šodien. Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs. 1997.

Евченко Е. (Суходолев С.), «Центральноевропейский рынок торговли детьми», «Деловая газета «Урал»», 2001. г., 10.05.2001. № 10, с. 12-13. Удалов Е. «История торговли детьми в России», «Урал» № 10, 2001. г., с. 12-13. Удалов Е. «История торговли детьми в России», «Урал» № 10, 2001. г., с. 12-13. «Центральноевропейский рынок торговли детьми», «Деловая газета «Урал»», 2001.